

Igates puikas gaitas

Attēlā iepriekš: skats uz Igates muižu

Lēdurga

Tas ir savāds vietas nosaukums, kas varbūt nāk no vārdiem *ledus urga*, bet tā ir mana dzimtā vieta ar skaisto Lēdurgas baznīcu. Arī tagad – pirms aiziešanas pa Lēdurgas kapu vārtiem – mēs ar sievu Elvīru skaitāmies pie Lēdurgas baznīcas draudzes.

Mana bērnība pagāja Lēdurgas pagastā ietilpstošajā Igates muižā. Šeit tēvs strādāja par galdnieku un kādu laiku arī par melderi. Viņš ir cēlies no Aijažiem, kur mans vectēvs bija vējdzirnavās melderis.

Māte ir nākusi no pašas Lēdurgas, tā saucamās Baltās mājas, kas vēl tagad ir apskatāma. Šeit dzīvoja muižas ļaudis, tostarp arī manu vecvecāku ģimene. Apzīmējums Baltā māja radies tāpēc, ka tā no ārpuses ir zieta ar kaļķiem. Kā tēvs, būdams aijažnieks, un māte, lēdurdziete, sapazinušies, nezinu. Ļoti nožēloju, ka to nenoskaidroju, kad māte vēl bija dzīva. Viņa mira 1947. gada decembrī, savukārt tēvu komunisti nošāva 1919. gada 26. martā. Abi ir apglabāti Lēdurgas kapos.

Tēva amata prasmi labi zināja arī Bīriņu, Vidrižu un Lēdurgas muižā. Sevišķi daudz viņam vajadzēja braukt uz Lēdurgu. Te, piemēram, no pamatiem līdz gailim bija jāremontē baznīca. Tāpat atradās darbi mācītājmuižā un pie Lēdurgas barona, kurš pretī pilij cēla atsevišķu mītni *freilenēm*. Arī šī ēka ir saglabājusies līdz mūsdienām. Tai ir divi stāvi, būvēti pēc vācu *šnites* – sienās no ārpuses redzams koka režģis.

Tēvs strādāja Lēdurgā visu darba nedēļu. Ceļā viņš ņēma mani līdzi, jo mūsu zirgelis Alis bija jāatved mājās uz Igati, lai atkal sestdienā brauktu tēvam pakal. Manā toreizējā skatījumā tas skaitījās ļoti varens darbs. Vienam pašam tādām mazām puikām braukt ar zirgu septiņu kilometru garo ceļu nav joka lieta. Man tad varēja būt kādi pieci līdz septiņi gadi. Arī brālis Roberts piedalījās šajos braucienos, tomēr vairāk tie piekrita man. Laikam jau tāpēc, ka es uzstāju, un brālim, kaut arī divarpus gadus vecākam, vajadzēja piekāpties.

Vilinājums

Reiz Lēdurgā, piesienot Ali pie mas grēdas staba, ieraudzīju kādā spraugā aizdomīgu priekšmetu. Vilku ārā, un manā rokā atradās pistole. Paštaisīta, lādējama no stobra gala. Otrs stobra gals bija aizliets ar svinu. Mazs robiņš stobra sākumā – aizdedzes vieta. Kā *bizāles* (pulveri) te izmantoja sērkokociņu melnās galviņas. No diviem trīs sērkokociņiem iznāca lādiņš jeb, kā mēs puikas saucām, *pistonga*. Ierocim bija ļoti glauns spals, kas lieliski iederējās plaukstā. Kaut līdzīgas pistoles mēs, Igates puikas, taisījām paši, šī bija jau gatava un daudz elegantāka par mūsējām. Lai tās izgatavotāji, droši vien Lēdurgas puikas, man piedod viņu mantas piesavināšanos, bet atteikties no šī atraduma toreiz nevarēju. Pārāk liels vilinājums.

Atbraucis mājās no Lēdurgas, es starp Igates muižas puikām nu kļuvi varens. Prieki tomēr izrādījās īsi. Drīz vien māte juta, ka sāk pazust sērkokociņu kastītes. Ieroci vajadzēja uzrādīt. Tēva lēmums bija tāds, ka no pistoles nācās atvadīties, jo, lūk, puikas varot paši sev acis izšaut.

Gaiļa krāsošana

Lēdurgas baznīcai jau bija nokrāsotas sienas, logi un durvis, kad radās jautājums, kā nokrāsot jumtu, torni un arī gaiļi. Galvenais – kā tikt galā ar pēdējo. Gailis atradās diezgan augstu. Nevienam nebija drosmes tur kāpt. Vēlāk noskaidrojās, ka viens drošminieks, kurš spēj veikt visādus bīstamus trikus, dzīvo Limbažos. Tas bija kāds ebreju jauneklis. Kā tas nu gadījās, kā ne, bet kādu dienu puisis jāteniski gailim mugurā gan un, gods godam, to ar visu torni nokrāsoja. Ziņkārīgie varēja skatīties un brīnīties. Katreiz, atbraucis no Limbažiem, šis triku meistars prata stāstīt dažādus jaunumus un anekdotes. Vienu no tām nepilnīgi atceros. Bija runa par to, ka no Limbažiem atnākusi slikta slava – siļķu muca Špehta veikalā pietaisīta ar mēsliem. Stāstījuma beigās jauneklis nomierinoši izsaucās: *Nekas, gan siļķe būs!* Siļķe, sālīta reņģe jeb durtene kopā ar maizi tolaik mūsu pusē bija galvenais ēdiens. Reņģi sauca par durteni tāpēc, ka to sālītu dūra uz iesma un cepa uz oglēm.

Fazāni, monopols, krogs....

Braucot no Igates uz Lēdurgu, ceļš iet cauri Zaļajai birzij un gar Zaļo muižu, pareizāk sakot, Lēdurgas muižai piederošu pusmuižu. Tolaik birzī tika audzēti fazāni, turklāt kungs tur bija uzcēlis arī medību mājiņu. Cēlie putni tā savairojās, ka bieži vien izskrēja uz ceļa vai bija saskatāmi meža šķērstaciņās. Mēs šajā mežā nedrīkstējām ne sēņot, ne ogot. Skaidrs, ka tādēļ, lai baroni savās medību izpriešanās varētu netraucēti šaut. Vēl tagad, braucot cauri Zaļajai birzij, neviļus raugos, vai uz ceļa vai meža taciņas nav kāds fazāns. Skaidrs, ka to jau sen vairs nav, nav arī veco laiku, manu puikas gadu.

Cara laikā Lēdurgā bija tā saucamais monopols – neliela māja, kurā pārdeva spirtu un šņabi. Tēvs te pirka kortelišus, pusstopus un *trīnes* (trīs stopu pudeles). Norēķināšanās notika caur restotiem lodziņiem. Parastos veikalos šņabi nepārdeva, tas bija cara monopols.

Arī Lēdurgas ūdens dzirnavas un vilnas kārstuve man ir atmiņā. Melderis šeit bija Lapiņa kungs, tēva paziņa. Skaistais dzirnavu ezeriņš tagad ir daļēji aizbērts, tam pāri iet lielceļš.

Lēdurgas vecā pagastmāja un daktera māja, kas būvētas no ķieģeļiem, vēl mūsdienās stāv kā stāvējušas. Esmu redzējis vaigā gan pagasta skrīveri Andersonu, gan dakteri Anci. Pēdējais tolaik skaitījās vislabākais speciālists plaušu karsoņa ārstēšanā, pat labāks par Limbažu dakteriem. Arī mani viņš ir ārstējis. Daktera mājā bija arī aptieka, ko, šķiet, pats Ancis pārzināja.

Pagastmājas jumta stāvā bija izbūvēta liela zāle teātru un balliņu rīkošanai. Pēc Lēdurgas draudzes skolas beigšanas, kad daudzi devās uz Rīgu mācīties, tur uzradās viens ļoti uzņēmīgs lēdurdzietis (uzvārdu neatceros), kas strādāja kādā teātrī par aktieri. Viņš saaicināja kopā Rīgā esošos draudzes skolas absolventus un iestudēja izrādi speciāli Lēdurgai. Pēc satura luga bija humoristiska, vērsta pret baroniem. Man bija iedalīta muižas skrīvera loma. Izrāde notika minētajā pagastmājas zālē.

Vēl jāpiebilst, ka Lēdurgas draudzes apvidū atradās Aijažu krogs, kurā gan es nekad neesmu bijis, bet kurš man sagādājis lielas nepatīkšanas, un, lūk, kā. Tēvs labi pazina Aijažu krodzinieku Hugo Lanku. Kad es piedzimu, vecāki uzaicināja viņu par manu krusttēvu. Taču Lankas kungs šim piedāvājumam piekrita vienīgi ar noteikumu, ka bērnam jāliek

Tēva un mātes kāzu bilde, ap 1897. gadu

Tēva mātē Johanna un tēva tēvs Miķelis

krusttēva vārds. Citādi viņš nav nācis. Tā arī tika izdarīts. Par to es vēl tagad esmu neapmierināts. Cik labi būtu, ja būtu likuši Jāni, Pēteri, Mārtiņu vai Bērtuli. Par spīti tam, es savam 1947. gadā dzimušajam dēlam ieliku vārdu Bērtulis. Tas gan ir viņa otrais vārds. Pirmais – tāds pats kā Ulmanim, mūsu Valsts prezidentam – Kārlis.

Tagad ir iznākusi grāmata *Navigācija* divās daļās, ko sarakstījis Hugo Legzdiņš. Bet kāpēc tās autors nevarēja būt, teiksim, Jānis Legzdiņš? Vārds Hugo man palīdzēja vienīgi personīgos kontaktos, studējot Francijā. Tas ir populārs franču vārds. Franči neizrunā burtu *h*, un mani sauca par Igo.

Lēdurgas mācītāji

Kad sestdienās biju ar zirgu atbraucis tēvam pakaļ uz Lēdurgu, dažkārt mēs atceļā iegriezāmies mācītāja Spalviņa rezidencē. Tādās reizēs es jau zināju, ka būs āboli. Par labi padarīto darbu mācītājs Spalviņš tēvam atļāva iet savā lielajā ābeļu dārzā un ņemt kritušos ābolus. Dažreiz mēs salasījām veselu maisu. Skaidrs, ka pēc tam vairs nebija vajadzības slepus līst Igates barona dārzā.

Mācītājs Spalviņš man palicis atmiņā arī no Igates skolas laikiem. Tolaik mācītāji apbraukāja skolas un līdz ar to radīja tajās zināmu reliģijas bijāšanu, kaut arī ticības mācība bija ikdienas mācību priekšmets. Spalviņš ienāca klasē lielā, garā, melnā apmetnī. Mums bija jāskaita baušļi un ticības apliecinājums, kurus iemācījāmies no galvas jau skolas stundās. Viņš pats skaitīja kādus vārdus no Svētajiem rakstiem un lika rokas uz skolēnu galvām. Skolas pārzinis Zālītis bija ļoti apmierināts, ja skolnieki tekoši zināja Spalviņa atprasīto.

Vēl šo mācītāju man nācās atcerēties, kad kā virsnieks dienēju uz zemūdenes *Ronis*. Tolaik, trīsdesmitajos gados, mūsu kara flotes štābā Rīgā strādāja kāds pulkvežleitnants Spalviņš, šķiet, vārdā Pauls. Amats tam saistījās ar karaspēka apgādi. Reiz aprunājoties noskaidrojās, ka viņš ir Lēdurgas mācītāja Spalviņa dēls. Vēl kā cara armijas virsnieks Pauls bija piedalījies latviešu strēlnieku slavenajās Ziemassvētku kaujās Tīrelpurvā, kur tika kontuzēts, tāpēc raustīja valodu. Par nopelniem šajās cīņās Paulam Spalviņam piešķīra Lāčplēša Kara ordeni, ko svētkos, ceremonijās viņš arī nēsāja. Drīz pēc okupācijas – 1941. gadā pulkvež-

leitnantu Spalviņu arestēja un izsūtīja uz Sibīriju. Ir zināms, ka tur viņš gājis bojā.

Kā stāstīja tēvs un māte, Lēdurgas baznīcā mācītājs Spalviņš mani ir kristījis. Apglabāts viņš Lēdurgas kapos – uzkalniņā galvenās ejas galā. Stāsta, ka ļaundari mācītāja kapu bija atrakuši, meklējot zelta krustu. Ļoti iespējams, ka tā ir taisnība.

Otrs tā laika Lēdurgas draudzes mācītājs bija Feders. 1920. gadā viņš mani iesvētīja. Pirms tam kādas divas nedēļas ik pāris dienas vajadzēja iet uz baznīcu, kur mācītājs skaidroja Bībeles lietas. Atceros, mēs šajā iesvētēs mācībā bijām tikai pieci – tas bija laiks, pirms atgriezās liela daļa bēgļu un kad Latgalē vēl turpinājās Brīvības cīņas. No šī piecnieka atceros Lēdurgas pagasta skolas ilggadējā skolotāja Zvirgzdiņa meitu Irmu. Viņa par mani bija pāris gadu vecāka. Tāpat atceros saimnieka meitu Almu Šteinu no Ķikreizām, kā arī Pemmu saimnieka Elmja dēlu. Vēlāk Elmis apprecēja Zvirgzdiņu Irmu. Taču 1941. gadā viņš tika arestēts un nošauts Sibīrijā. Irma no izsūtīšanas paglābās un vēlāk emigrēja uz Angliju, kur arī ir mirusi. Alma Šteina, kaut arī bija bagāta saimnieka meita, kļuva liela komuniste, un viņas dzīve noritēja *Paradīzē* – Padomju Krievijā.

Man šīs iesvētēs mācības ir palikušas labā atmiņā ar līdzībām, ko mācītājs Feders stāstīja, izskaidrojot Dieva esamību. Lūk, divi šādi, ļoti iespējams, patiesi notikumi.

Kā zināms, Amerikas Savienotajās Valstīs jau tolaik bija labi attīstīta dzelzceļa satiksme. Un, lūk, kādā naktī, dūmakā un miglā, vilcienam traucoties, lokomotīves vadītājs pēkšņi ieraudzījis, ka priekšā prožektora starā kāds it kā plātās ar rokām, prasīdams, lai vilciens apstājas. Apstādināt vilcienu ne no šā, ne no tā nedrīkst – tas iet pēc stingra plāna. Lokomotīves vadītājs vēlreiz paraudzījies – patiešām kāds signalizē, lai aptur vilcienu. Vadītājs neziņā šaubījies, tomēr, apzinādamies risku un lielo atbildību, bremzējis. Apstājoties izrādījies, ka mitrajā miglā pie lokomotīves prožektora stikla bija pielipis kāds naktstauriņš. Spārniņus vicinādam, tas gaismas starā radījis iespaidu, ka uz sliedēm kāds plātās ar rokām. Vilciena mašīnists, to konstatējis, taisījis atjaunot ātro braucienu, bet pēdējā mirklī piesteidzies dzelzceļa sargs un pavēstījis, ka lietusgāžu dēļ dažus kilometrus tālāk ir izskalots sliežu

uzbērums. Ja vilciens nebūtu apstājies, katastrofa kļūtu neizbēgama, turklāt ar daudzu cilvēku upuriem. Vēlāk atklājās, ka vienā vagonā bija braukusi kāda liela ticīgo grupa. Vēlu vakarā, nakts stundā viņi par sekmīgu brauciena izdošanos bija lūguši Dievu. Un, lūk, tauriņš, lūk, vilciena apturēšana un izbēgšana no katastrofas.

Otrs Federa atstāstītais notikums atgadījies jūrā. Pārgājienā atradies kāds liels pasažieru tvaikonis. Mācītājs minēja arī šā kuģa nosaukumu, bet tas gan ir aizmirsies.

Kādā vētrainā naktī traki sabangotā okeānā, kā tas gadījies, kā ne, viens cilvēks pārkritis pār bortu. Viņam draudējusi noslikšana. Kuģis izmetis enkuru, darbojušies prožektorī, bet tumsā saskatīt sliksotošo nav bijis iespējams. Trauksmes signālu *Cilvēks aiz borta!* dzirdējuši visi pasažieri. To dzirdējis arī kāds priesteris. Viņš gribējis lūgt Dievu, lai viņu glābtu. Priesteris pārvietojis lampu, lai, šaurajā kajītē nometoties ceļos, tā nesaplīstu. Kuģis šūpojies, zvalstījies. Lampu pārvietojo, gaismas stars caur kajītes iluminatoru apgaismojis jūrā tieši to vietu, kur atradies sliksotošais. Glābēji uz kuģa klāja nu viņu ieraudzījuši, un cilvēks bijis glābts. Mācītājs, beidzis lūgšanu, nevarējis iedomāties, ka lampas pārvietošana kajītē ir bijusi par iemeslu sliksotā izglābšanai.

Šādi stāsti par Dieva esamību mani toreiz ļoti iespaidoja, lai gan es jau no bērnības ticēju Dievam un vienmēr braucu lielajiem līdzi uz Lēdurgas baznīcu.

Paziņas Lēdurgā

Tolaik Lēdurgā bija tikai viens veikals, kurā varēja iepirkt visu, sākot ar siļķēm, ziepju zālēm un petroleju, beidzot ar drēbēm, ko no resnā baķa nomērīja olektīs. Tēvs labi pazina veikala īpašnieku Šmitu un viņa kundzi. Šmiti bija samērā bagāti un reizē arī ļoti cienīti. Rīgā viņiem piederēja sešstāvu nams.

Šad tad sestdienās tēvs iegriezās Lēdurgas krogā pie krodzinieka Kalpiņa kunga. Arī es te tiku ņemts līdzi. Zināms, ne jau tādēļ, lai mācī-

tos dzert, bet tādēļ, lai nevajadzētu vienam palikt ratos pie zirgu piesienamās letes. Bonbongas man tādos gadījumos bija nodrošinātas. Toreiz gan vēl nesajēdzu, ka sešus septiņus gadus vecam zeņķim krogā iet nepieklājas. Tēvs izdarīja kļūdu, tomēr savā mūžā par dzērāju kļuvis neesmu (patlaban man jau rit deviņdesmit astotais gads).

Vēl jāpiemin Lēdurgas kalējs Caunītis. Viņš strādāja savā smēdē Ceiku mājās. Arī kalējs tēvam bija labs draugs. Savu zirgu Ali vienmēr vedām pie Caunīša. Dažreiz uz apkalšanu es braucu viens pats. Tādās reizēs, ja blakus negadījās kāds vīrietis, kalējs pasauca sievu, lai patur Alim kāju.

Vispār tēvs Lēdurgas pagastā bija labi pazīstams. Bieži braucām ciemos uz Čunkuriem, Mudurgām, Kuīliem, Stokām, Žagatām, Struļiem un vēl daudzām citām mājām.

Igate

Bērnībā ganos sūtīts netiku, jo pašiem govslōpu nebija un vecāki nopelnīja pietiekami. Tēvs strādāja par galdnieku. Mātei piederēja *Singer* šujmašīna, un viņa, cik vien spēja, šuva apkārtnes sievām un bērniem drēbes. Dažkārt nāca pasūtījumi arī no saimnieku mājām. Atceros, ja vajadzēja sašūt garāku vili, tad man kā motoram atļāva griezt mašīnas kloķi. Dažreiz to darīja ar nolūku, lai es tiktu atvilināts no nedarbiem un puiku sabiedrības. Kad māte vērpā, mani izmantoja pie ratiņa griešanas. Esmu savā bērnībā satinis neskaitāmus dzijas kamolus. Nereti māte arī auda. Ģimenei kaut kā vajadzēja izsisties un izaudzināt četrus bērnus.

Barons Klots bija ieviesis noteikumu, ka visiem muižas kalpotāju bērniem jābučo viņam un baronesei roka. To obligāti darīja arī pieaugušie, kas nonāca kādā saskarsmē ar baronu. Kopā ar savu baronesi viņš diezgan bieži apstaigāja muižas teritoriju. Mūsu garās kalpu mājas priekšā bija laukums, kur parasti salasījās un spēlējās kādi pieci, desmit vai pat piecpadsmit bērni. Gadījās, ka visi gāja kādā rotaļā, kad manīgākais piepeši kļuva iesaucās: *Kungs nāk!* Tātad tuvojās baronu pāris. Parasti Klotam rokā bija spieķis (tolaik teica: *barons ar štoku*). Visi momentāni beidza spēlēties, nobēga malā un noslēpās aiz kāda koka. Un tad, kad lielskungs ar lielmāti bija pienākuši pavisam klāt, viens drosminieks pa

priekšu, pārējie aiz viņa, visi strēķī devās abiem bučot rokas. Tagad tas šķiet komisks skats un nehigiēniska kārtība. Tolaik tas tā nešķita. Cik atceros, neviens bērns nemira, bet klāt gan radās.

Nedod, Dievs, ja barons ievēroja, ka, lūk, galdnieka puika izvairās bučot viņam roku. Laika gaitā barons taču pazina visus muižas strādnieku bērnus. Tad parasti izsauca tēvu uz pili un teica: *Tavs puik man to rok nebučo!* Tas skaitījās ļoti nopietns brīdinājums, kas varēja izraisīt smagas sekas. Pat padzišanu no muižas. Tā tolaik, manuprāt, nebija patīkama lieta.

Vispār Igates muižā kalpi un muižas strādnieki nedzīvoja slikti. Lai gan muižas teritorijā nebija atļauts turēt savu govi vai zirgu, taču kalpu personīgajām aitām, cūkām, vistām un pīlēm tika ierādītas glītas kūtiņas. Visu to uzbūvēja un remontēja muiža. Atceros, šīs kūtiņas atradās kopā pa piecām un pat desmit zem viena jumta. No ekoloģiskā viedokļa, ko toreiz nesajēdzu, te saprātīgi bija ierīkotas vircas satekas, kas noslēdzās iebūvētā betona tvertnē ar vāku. Pats barons visu šo saimniecību apstaigāja, un tiešām kārtība bija. Nekur nekas lieks netecēja tā, kā to vēlāk gadījās redzēt pie vienas otras padomju kopsaimniecības kūts.

Katrai kalpu ģimenei deva arī vienu vai divus sakņu dārziņus, kā arī lielāku zemes gabalu kartupeļu audzēšanai. Tāpat katrai bija savs pagrabs, malkas šķūnītis un žagaru novietnes. Pagalmā žagarus nedrīkstēja likt nekādā ziņā, jo te visu vajadzēja turēt tīru.

Muižas strādniekiem, kas dzīvoja tā saucamajās pusmuižās (tādas Igates muižai bija trīs: Bušaps, Kruikalns un Sibīrija), bija atļauts turēt govī, teļus un dažiem – pat zirgu. Par to zināmas dienas nācās iet muižas darbos. Ziemā tā bija ledus vešana alus brūža vajadzībām, tāpat žagaru, malkas un kūdras vešana. Arī manam tēvam atļāva turēt zirgu un ierādīja pļavas. Tas bija tāpēc, ka viņš kā labs amatnieks bieži izbrauca darbos uz citām muižām.

Peldēšanās

Viena no visbiežākajām puiku izdarībām bija peldēšanās tā saucamajā Slūžkakta ezeriņā. Karstās vasarās to darīja vai desmit reižu dienā. Sākumā māte gan mani baidīja, teikdama, ka ezeriņa slūžās, kur starp

vecā šķūņa mūriem mutuļoja ūdens, dzīvo velni. Tie, ieraugot puikas, skrienot ar dakšām virsū un dzenoties pakal līdz upītes tiltiņam pie brūveļmājas. Tālāk velni pakal neskrienot, jo tiem esot bail no lieliem cilvēkiem. Vēlāk šim biedam vairs neticējām, jo neviens puika kaut mazāko velniņu tur nebija redzējis. Es gan vienlaik no savas mātes jutos tā iebaidīts, ka naktīs rādījās ragaiņi. Tie nāca virsū no gultas apakšas, un miegā satrūcies blāvu, cik vien spēka, uzmodinot visus mājiniekus. Māte nu saprata, ka tā lieta nav laba, un šo baidīšanu izbeidza. Naktīs gulēju labāk. Tomēr jāatzīst, ka velnu šķietamā klātbūtne slūžās radīja tādu efektu, ka vēl tagad tos stādos priekšā. Bļaut jau nu gan naktis vairs nebļauju.

Slūžkaktu ezeriņā viens cilvēks tomēr noslika. Liels puisis, kas strādāja muižas darbos. Traģiskais notikums zināmā mērā iespaidoja mūsu peldēšanos, it sevišķi pāri ezeriņam neviens vairs nepeldēja. Arī mātēm uzviļņoja bailes par puiku drošību. Bet drīz tās izzuda, un atkal gājām peldēties uz Slūžkaktu.

Kunga dārzā

Lieli puiku nedarbi notika rudenos, kad kunga dārzā nogatavojās āboli. Tos sākām nomēģināt pat negatavus. Dārzu uzraudzīja dārznieks, pēc tautības igauņi. Kad novaktējām, ka viņš aiziet uz pili pusdienās vai citās darīšanās, tad ātri laidām dārzā iekšā. Kaut arī sēta bija daudz augstāka par mūsu augumiem, tas šķēršļus neradīja. Āboli tika sabāzti kabatās, aiz krekla, pat tik daudz, ka pa slepeni sētā iztaisīto caurumu (upmalā pie ieviņas) netikām vairs ārā, kur nu vēl pāri sētai...

Var piebilst, ka tolaik barons pili ēdināja arī muižas darbiniekus: pārvaldnieku, dārznieku, kučieri un arī pils apkalpojošo personālu. Tie parasti bija neprecējušies cilvēki, pārsvarā latvieši. Dārznieks gan latviski runāja slikti, bet, tā kā baronese bija igauņiete, viņi viegli sapratās.

Vecāki, protams, aizliedza iet kunga dārzā, bet vai tad mēs klausījām?! Ja noķēra, tad tēsiens – kā likums. Reiz zemeņu laikā mūsu ģimene taisījās braukt ciemos. Apģērba mani un brāli svētdienas drēbēs. Abiem baltas blūzītes ar divām krūšu kabatiņām. Izbraukšana aizkavējās, un mēs ar Robi nolēmām pamieļoties ar kunga zemenēm. Pa slepeno sētas

caurumu ielavījāties dārzā. Ēdām, cik spējām, vēl pa kādai ogai ielikām blūzīšu kabatiņās un steidzāmies atpakaļ. Te, kur gadījies, kur ne, dārznieks: *Kurrata, kurrata...* (*velni, velni* – igauņu val.) Abus aiz rokas un – pie tēva. Lai kā lūdzāmies un teicām, ka neesam kunga dārzā bijuši, sarkanās zemenes, kas spiedās cauri balto blūzīšu kabatiņām, liecināja pretējo. Tēsiens nopelnīts simtprocentīgi! Kā tēvs tika galā ar dārznieku, neatceros, bet ciemos braukšana izjuka – *nav puikām, ko vilkt mugurā*. Parasti gan barona dārza apmeklējumi netika atklāti. Attiecībās ar dārznieku kļuvām gudrāki.

Jāpiebilst, ka muižas augļu dārzā, kur atradās vismaz simt koku, tolaik zinājām katras ābeles un bumbieres šķirni. Ja tagad man sanāktu šeit ieiet, varētu parādīt, kur aug rožābele, serinks, sīpoliņš, bumbier-ābele...

Taču kunga sakņu dārzā bija iestādīti kādi pavisam savādas šķirnes bumbuļi, ko puikas nepazina. Pieaugušie tos sauca par *mīlestības āboliem*, bet, kur mums sajēga, ko tāds vārds varētu nozīmēt! Rudens pusē bumbuļi kļuva pavisam sarkani. Likās tik skaisti un garšīgi, ka gribējās noēst. Sakņu dārza sēta bija zemāka, un pāri tikšana – vieglāka. Tā vienu dienu pielavījāmies, un skaistais ābols mutē gan. Ar saviebtu seju sviedu to prom, cik vien tālu spēju. Vēlāk izrādījās, ka šie bumbuļi bija tomāti. Tolaik *mīlestības ābolu* labumu izjust nepratām.

Sulu tecināšana

Ne reizi vien dabūju no tēva tēsienu par nedarbiem, kas bija izdarīti, kā saka, uz savu galvu. Pienāca aprīlis, sulu mēnesis. Sulas tek kā bērnam, tā kļava. Jāurbj. Uztaisīt libīti jau pratu. Kad kļava izmeklēta, tēvam nezinot no darbnīcas iznesu urbi, un urbšana gāja vaļā. Ne jau pirmo reizi darīju šādu darbu – ne jau pirmo reizi, kā saka, ar pīpi uz jumta! Bet, kā tas gadījās, kā ne, urbis nolūza, un tā vītņveidīgā daļa palika kokā. Bija vien tēvam jāatzīstas. Tika uzrādīta resnā kļava, kā arī neveiksmīgi iesāktais caurums. Iznākumā tēvs ar stangām urbja galu izgrieza, kalējs to sametināja, un urbis atkal kārtībā. Arī dibens, kurš bija atbildīgs par notikušo, drīz vairs nesāpēja.

Dubulta atbildība

Turpat pie tēva darbnīcas sētmalē starp divām kļavām bija nokrauta liela žagaru kaudze. Tā slējās pietiekami augstu un blīvi, lai, pa to kāpjot, varētu sasniegt abu koku apakšējos zarus. Reiz itin mierīgi biju ierāpies vienā no lielajām kļavām. Zemē tikšana gan daudz grūtāka, turklāt jāsteidzas – māte sauc. Te pēkšņi slidēja kāja, aizķērās aiz zara bikšu dibens, un drēbe pušu gan! Turklāt vecāki visu to redzēja. Māte sāka vaimanāt: *Vienīgās bikses, ko nu darīs!* Tēvs, ilgi nedomādams, no darbnīcas paķēra colštoku un, to atlocījis, gribēja mani noķert, lai samaksātu par biksēm. Es pāri žagaru smalkajiem galiem laidos lapās. Tēvs, nevarēdams mani panākt, mēģināja sist pa gabalu, colštoks lūza, tēvs starp žagariem klupa, bet es, pēc svara vieglāks, tomēr paspēju aizlaisties. Galarezultātā dabūju tēsienu ne tikai par biksēm, bet arī par salauzto colštoku. Tātad dubulta atbildība.

Makšķerēšana

Pirmsskolas vecumā man ļoti patika makšķerēt. Vislabāk ķērās Slūžkakta ezeriņā – tajā pašā, kur gājām peldēties. Barons mums makšķerēšanu neliedza. Katrs, kam patika, varēja to darīt, arī pieaugušie. Jāatzīst, ka asari, raudas un līdakas šeit ķērās labi. Tā nu reiz, ezeriņa malā mierīgi makšķerēdams, pa gabalu pamanīju, ka šurp nāk kundziņi. Izrādījās, ka Klotam atbraukuši ciemiņi, tostarp arī par mani lielāka auguma puikas. Iedomājos, ka būs traki. Kas zina, ko šie darīs! Jaunskungi nostājās man aiz muguras, sarunājās vāciski un skatījās. Acīmredzot gaidīja, kad es kādu zivteli izvilkšu. Tā arī notika. Tikko asarīti noāķēju, man to atņēma. Stāvēju un domāju, ka nu mana makšķerēšana ir veltīga. Taču nē. Kundziņš grābstījās pa kabatām, sameklēja nazi un asarītim pārgrieza kaklu. Pēc tam ļoti lauzītā latviešu valodā viņš paskaidroja, ka zivtiņu nedrīkstot mocīt, tāpēc tā steidzīgi *jānokauj*. Zināms, noķertais asarītis tika atdots. Notikušais gan mani sadusmoja, jo šādi nobeigtu zivtiņu ir grūtāk tīrīt. Vispār māte mani vienu pašu laida makšķerēt tikai ar norunu, ka noķertās zivis jāiztīra. Tas bija ļoti nepatīkams darbs, bet makšķerēšanas prieks to pārsvēra.

Zvejot, tas ir, zivis ķert ar rokām, mēs, puikas, gājām uz Dzirn-ezeriņu. Ne jau pašā ezerā, kur dziļumā pie zivīm varēja tikt tikai ar maksšķeri, bet aiz dzirnavu riteņiem. Malšanas laikā upīte ātri piepildījās ar ūdeni, bet, kad slūžas noslēdza, tā drīz izsīka gandrīz sausa, un tad starp akmeņiem peļķēs atradās zivis, kas lielajā ūdenī bija sanākušas augšup – pret straumi. Tās nu varēja viegli noķert ar rokām. Gadījās asari, raudas, plicīši, arī pa lucītim. Dažreiz puikas lida cauri ūdensvārtiem pat zem dzirnavu ratiem. Te bija ļoti jāuzmanās, jo augšā melderis kuru katru brīdi varēja pavērt slūžas uz vienu, otru vai trešo ratu. Par laimi, tikām cauri sveikā – tikai ar slapju ādu.

Citreiz malšanas laikā ar lielu interesi sēdēju pie dzirnavu riteņa sāndurvīm un skatījos, kā ūdens *lāči**, smagi pūzdami, griežas un šlakatas šķīst uz visām pusēm. Igates dzirnavās kritums bija liels, un *lāči* tika griezti ar virsriteņa ūdens pieplūdi – ritenis griezās ūdens tecēšanas virzienā. Vidrižu un arī Lēdurgas dzirnavās upes kritums bija mazāks. Ūdens pieplūde tur notika rata apakšā – *lācis* griezās it kā pret straumi. Nereti, kad puikas šiverēja gar *lāču* durtiņām, melderis nāca mūs dzīt projām, jo, lūk, ar pārdrošniekiem varot notikt nelaime. Bet kāpēc durtiņas uz *lāčiem* neslēdza, vēl tagad nevaru izdomāt.

Māca barona spieķis

Muižas teritorijā pie šķūņiem auga mežābeles. Tās piederēja visiem, bet puikas uzskatīja, ka visvairāk pieder tieši viņiem. Vienai no mežābelēm nogatavojās samērā lieli un arī garšīgi āboli. Koks gan bija saauzdzis ļoti zarains – augšā tikt grūti, bet vai grūtības atturēs puikas no kāpšanas?

Tā vienu brīdi mēs kādi trīs atradāmies kokā un meklējām starp lapām paslēpušos ābolus. Te uzreiz Roņu Eižens pamanīja, ka uz šķūņu pusi nāk lielkungs. Nu tik bija trācis! Zemē nokāpt tik ātri visi reizē nekādi nevarējām. Rozenblatu Oskars tāds lokanāks, tas tika lejā pirmais, bet kungs jau klāt un sāk strostēt: *Ko tu domā, tas puiks uzkāp kokā, lauž zars, nu riktīgi rezgal!* Pacēlis spieķi, viņš ķeksējās pa mežābeles zariem, līdz beigu beigās visi stāvējām blakus Oskaram. Tad ar šo pašu spieķi barons vēl sadeva pa stilbiem. Sāpēja jau bet, ka tikai nesūdz tēvam,

* Puiku dots nosaukums ūdensdzirnavu lielajam ratam. – Red. pieb.

tad tēsiens būtu daudz pamatīgāks. Par laimi, kungs, droši vien ievērodams, ka mēs ļoti raudam, nodomāja, ka sods ir pietiekams. Vismaz trīs četras dienas un vēlāk tēvs neko neteica, tātad barons nebija sūdzējies. Tikām cauri viegli – tikai ar spieķa mācību.

Rudzu lauks

Puikām ļoti patika bradāt pa rudzu lauku. Stiebri bija izauguši garāki par mums, tāpēc te varēja viegli paslēpties. Taču šāda lieta bija stingri aizliegta. Ko darīt? Izdomājām, ka pa rudziem dzīvoties tomēr var, tikai vietā, kur tajos iebrienam, nedrīkst manīt mūsu pēdas. Šim nolūkam izmeklējām tādu lauka malu, kur stiebri aug retāk un labību nevar tik redzami nobradāt. Taču lauka iekšienē gan uztaisījām veselu midzeni! Zināms, no malas nobradāto laukumu redzēt nevarēja. Pļaujas laikā nedarbs kā uz delnas. Bet kur lai meklē vainīgos? Tos neatrast! Lai gan aizdomas uz puikām bija. Tolaik rudzus pļāva ar īsa kāta izkapti un šādi nomīdījumi pļāvējiem sagādāja grūtības.

Vēžošana

Dzirrupītē, kas tecēja cauri muižas teritorijai no Dzirnezera līdz Slūžkakta ezeriņam, dzīvoja vēži. Tos varēja atrast vai nu zem akmeņiem, vai alās, nereti pat alus brūža pamatos. Vēžošana, protams, notika pa dienu un ar kailām rokām. Šī lieta, tāpat kā makšķerēšana, neskaitījās aizliegta. Vietām upītē atradās arī bedres, kurās ūdens sniedzās pāri galvai. Par to nebēdājām. Dziļumus pārpeldējām un atkal turpinājām savu ļoti aizrautīgo nodarbi. Vēžojām vai ik pārnedēļu. Nekāds saudzēšanas laiks ievērots netika, kaut arī bija zināms: ja mēneša nosaukumā nav burts *r*, tad vēžot it kā nedrīkstētu. Kas to skatījās! Māte un tēvs gan pieteica: *Mazāki vēži ir jālaiž vaļā, lai paaugas!*

Pirms brišanas Dzirrupītē uzvilkām vecas drēbes un zābakus, lai zem ūdens nenobrāztos un nesadurtos uz kādiem asumiem. Katram kaklā karājās ķesele, lai būtu kur lomu likt. Ļoti tika uzmanīts, lai virzīšanās notiktu pret straumi, jo tad, ja ūdens nav saduļķots, var labi redzēt tos vēžus, kuri mēģina izmukt. Sevišķi liels bija prieks, kad gadījās

kāda vēžu mamma ar veselu ikru pušķi zem līpas. Tik gardu kumosu notiesājām uz vietas. To darījām šādi: delikatesi noskalojām no dūņām un paņēmām labajā saujā tā, lai vēzis nevarētu iekniebt. Tad ar lūpām un zobiem visu ikru pušķi iedabūjām sev mutē. Šī operācija ir nežēlīga, bet garšoja tā, ka var teikt: *Lai lašu ikri iet gulēt!* Kurš man šo paņēmienu ierādīja, gan neatceros, bet savam dēlam arī to esmu iemācījis.

Dažreiz gāju vēžot arī uz purva upīti, kas iztecēja no Aijažu ezera. Tē galvenā ķeršana iznāca alās. Dažviet tās stiepās tik dziļi, ka vēža slēptuvi nevarēju sasniegt. Tad vajadzēja drusku ienirt. Reiz, darbojoties tādā stāvoklī, kad mutē gandrīz smeļas ūdens, gadījās, ka man gar degunu aizpeldēja odze. Kaulos sametās tirpuļi, bet vēžošanas prieks pārvarēja bailes.

Naktīs ar kritiņiem gan tolaik nevēžojām. To darīju Aijažu ezerā kopā ar lielajiem jau skolas gados.

Barona pils

Māte pazina Klotu apkalpotājas: istabenes, ķēķa saimnieces, pavāri un sulaini. Viņi dzīvoja pils pagrabstāvā, katrs savā istabā. Gadījās, ka māte gāja pie šīm paziņām, un es tad centos tikt līdzī. Sevišķi patīkami tas bija laikā, kad baronu pāris atradās izbraukumā. Tādās reizēs varēja apskatīt pili gan no ārpuses, gan iekšpusēs. Istabmeita Emma mani izvadāja pa visām barona istabām. Sevišķi piesaistīja pils tornis. No ārpuses tas nemainīgi ir saglabājies līdz pat mūsdienām, vienīgi iekšiene ir pilnīgi pārveidota. Manā bērnībā tornī varēja uzkāpt ar grūtībām, jo trepes bija stāvas, turklāt, lai tiktu pašā augšā, vajadzēja atvērt speciālu lūku. No nelielās platformiņas bija pārskatāma visa muižas apkārtnē. Emma zināja teikt, ka barons tornī ar ķīķeri vērojis, kā kurš strādā un vai kāds no barona laukiem nezog.

Mēs, puikas, jau ievērojām, kad kučieris Mikus no vāgūža vilka ārā kalešu, to tīrīja un sagatavoja braukšanai. No Mikus tika izvilināta ziņa, ka baronu pāris jāved uz Inčukalna staciju (tālāk uz Rīgu viņi brauca ar vilcienu). Tad nu mātei no mums nebija miera – jāiet uz pili, jātiek tornī!

Muižas vagars

Igatē bija vagars, uzvārdā Ķīmenis, latvietis. Viņam bija dēls Pēteris un meita Milda. Pēteris bija vecāks, bet Milda – manu gadu. Mēs, puikas, Pēteri uzskatījām par gudru, jo viņš ar mums spēlēs neielaidās, bet bieži ar grāmatu sēdēja kļāvā uztaisītā soliņā un lasīja. Kas tā bija par literatūru, nezinājām, un tas mūs pat neinteresēja. Ķīmenis ar ģimeni arī dzīvoja kalpu mājā. Galdnieka darbnīcas durvis bija tieši blakus vagara dzīvokļa durvīm. Darba gaitu viņš sāka agri no rīta un tikai vakaros nosvīdis un noguris savos pusgarajos zābakos nāca mājās. Milda skolā bija ļoti laba lasītāja. Mēs, pārējie, par viņas prasmi brīnījāmies un domājām, ka mums to nerasniegt. Skolotājs Zālītis, iziedams no klases, parasti lika Mildai lasīt visiem priekšā kādu stāstu. Atceros meitenes lasījumu par kādu mēmo Gerasimu un viņa suni. Suņa vārds bija Mu-mu, jo tikai to mēmais varēja izrunāt. Visi skolēni ieinteresēti klausījās, netrokšņoja.

Vēlākā dzīvē Milda apprecējās ar Kārli Gūtmani, ko es arī labi pazinu. Viņš nāca no vecsaimnieku ģimenes. Padomju okupācijas pirmajā gadā Mildu un Kārli izveda. Pēcāk abi atgriezās un ir apglabāti Vidrižu kapsētā. Kur palika Pēteris ar savām gudrībām, nezināju, līdz nejauši mēs satikāmies. Tas notika jau pēc Otrā pasaules kara, kad strādāju Kuģniecības mācību kursu kombinātā un man vajadzēja piedalīties tur rīkotajās lekcijās. Un tā, lūk, reiz par lektoru... Pēteris Ķīmenis. Vai tiešām tas pats Pēteris, Igates muižas vagara dēls?! Tribīnē uz skatuves iznāca vecāks *biedrs*, kas runāja tikai krieviski un ar pilnu muti slavēja Ļeņinu, Staļinu un citus toreizējos dižvīrus. Beigās nodomāju pie viņa pieiet un atminēties Igates muižas laikus. Bet, kad lekcija bija cauri un Pēteris (man nebija šaubu, ka tas ir viņš) nāca gar solos sēdošajiem, es *noraustījos* un nepiegāju. Savu māsu no izvešanas viņš nebija paglābis, un, kas to zina, cik *atkodīgs* šis ir kļuvis?

Pēteris nomira, avīzē tika publicēts nekrologs, kurā viņu slavēja kā pirmās šķiras staļinieti. Jā, nodomāju: *Redz, kur vagara dēls ticis ar savu gudro galvu!* Taču patiesībā man viņa bija žēl.

Alus mucu piķēšana

Mums, puikām, sevišķi patika, kad brūža strādnieki piķēja alus mucas. Laukumā, kas atradās brūža priekšā upītes malā, bija uzmūrēta krāsns, un tajā – liels pods, kurā vārīja piķi. Darba gaitā kūpēja m

īgs dūmu mutulis. Strādnieki noņēma no mucām gala stīpas un ielēja tajās apmēram spaini šīs izkausētās, karstās masas. Uzpiķētās mucas lika uz divām apmēram piecdesmit metru garām koka sliedēm un valstīja, neļaujot piķim sacietēt vienā vietā. Šo beidzamo *operāciju* tad bieži uzticēja puikām. Stāvējām rindā un gaidījām, kad tiksīm pie savas mucas valstīšanas. Nereti uz drēbēm uzšļācās pa siltai strūklai. Tas nekas, ka mājās māte rājās, solīja pērienu un atkarībā no piķa traipa lieluma to arī sadeva. Šādās reizēs pašam bija pat jāiet pēc žagariem. Tas nu gan numurs! Cik tas prāts toreiz bija, vienmēr centos atnest uz soda vietu tādu mazāku buntīti, lai nebūtu tik daudz jācieš. Gadījās, zināms, par lielākiem grēkiem, kad vajadzēja pašam arī nolaist bikses. Taču reizēm tiku cauri tikai ar asarām.

Atminos gadījumu no sešdesmitajiem gadiem. Rīgas 9. arodskolā, kur tolaik gatavoja tuvjūras stūrmaņus un mehāniķus, es pasniedzu jūras astronomiju. Reiz mācību daļas vadītājs Liekniņš sūdzējās, ka nekādi nevarot tikt galā ar visādiem disciplīnas pārkāpumiem, sevišķi kopmītnēs. Sarunājām, ka es iešu viņam nedaudz palīgā un dažus zellus notēsīsim. Runāts – darīts!

Ienāca mācību daļas vadītāja kabinetā trīspadsmit vai četrpadsmit gadus vecs *jeņiņš*. Liekniņš visādi viņu strostēja un pēc iepriekšējās norunas griezās pie manis pēc padoma. Ko darīt? *Jeņiņš* dzirdēja, ka es teicu: *Bus jāpamēģina ar siksnu!* Tūdaļ no plaukta tika paņemta iepriekš sagatavota vēdersiksna, ko Liekniņš pasniedza man ar norādījumu pamēģināt. *Jeņiņš* trīcēja un drebēja. Ļoti nopietnā un stingrā balsī pavēlēju nolaist bikses. Iepriekš vēl efekta dēļ Liekniņš pajautāja, vai durvis noslēgtas un vai liks uz krēsla, vai tāpat stāvus. *Jeņiņš* drebēja vēl stiprāk. Stingrā balsī atkārtāju prasību par bikšu nolaišanu. Un, lūk, notiek negaidītais! Bikses krīt lejā, birst asaras, seko lūgšanās un solījumi, ka vairs tā nedarīs. Zināms, bija jau norunāts, ka nesitīsim. Tikai novedīsim līdz solījumam būt disciplinētam. Pasākums līdzēja – kursanta uzvedība kļuva ļoti laba. Sākumā gan paši neticējām, ka tā viss izdosies. Toreiz gan *jeņiņš* nebija no jūrnieku grupas.

Ledus vešana

Lieli notikumi risinājās ziemās, kad muižas un pusmuižu ļaudis veda pagrabos ledus. Tas tika ņemts no abiem ezeriņiem – Slūžkakta un Dzirnezera. Šim nolūkam kalpoja speciālas ļoti zemas koka slēpes, kurām piejūdza zirgu. Pavisam bija kādi desmit ledus vedēji. Braucot tukšā no pagraba uz ezeru, viens otrs atļāva pavizināties. Traukšanās uz zirgu vilktajām slēpēm notika stāvus. Brīžos, kad pajūgs piepeši apstājās vai sāka vilkšanu, līdzsvars zuda, un, lai nenokristu, vajadzēja ar rokām iekerties vedēja bikšu dibenā.

Ledus zāģēja, cirta ar cirtņiem. Pēc tam ar speciālu ķekša iekārtu zirgs izdabūto ledus uzvilka uz slēpēm. Veda pa vienam gabalam. Pie pagraba no dēļiem bija uztaisīts mazs uzkalniņš. No turienes tad pēc mūsu toreizējā vērtējuma milzīgais blāķis, tikai drusku pakustinot, ieslīdēja pagraba lūkā. Jā, prieki bez gala! Vēlāk skolas laikā bija gadījumi, kad simulējām slimību, lai ap pusdienas laiku *jau veseli* varētu iet uz ledus vešanu. Šis darbs vilkās vairāk kā nedēļu, jo visi pieci muižas pagrabi bija jāpiepilda.

Vāģu smēra pods galvā

Arī mātes vecāki dzīvoja mūsu dzīvoklī, kurā bija viena istabiņa un virtuve jeb ķēķis. Tā kā ģimenē bija seši cilvēki (tēvs, māte, četri bērni), tad vecāmāte ar vecotēvu gulēja ķēķītī aiz trauku skapja. Viss ļoti sašpiests, bet mēs, bērni, to nejutām. Nevienam nesūdzējās. No mēbelēm istabā bija divas gultas, šūpulis mazajai māsiņai Ērikai un divas saliekamās gultas (rāmji) pārējiem bērniem. Abi ar brāli gulējām kopā uz viena rāmja.

Man ļoti patika skatīties, kā vecaistēvs strādā. Viņš pēc amata bija kurpnieks – laboja pastalas, zābakus, arī smērēja ratus. Reiz viņš, piecēlis uz zirga loka pusnoņemtū riteni, smērēja asi. Kā nu bija, kā ne, bet es, apkārt šiverējot, loku nejauši apgāzu. Ritenis, nomaucies no ass, aizripoja pa kalniņu lejā. Šajā brīdī smērēlļas trauks ar visu saturu atradās man galvā. Nepaspēju izbēgt no vectēva negaidītā manevra. Nu, ko – sūdzēju mātei. Tā tiesnesis. Izsprieda, ka turpmāk man aizliegts iet pie ratiem, kad vecaistēvs tos smērē. Zināms, visgrūtāk mātei pašai – jāmazgā man

galva un drēbes. Tas negāja viegli, jo smērs (eļļa ar vazelīnu) bija ļoti lipīgs. Galu galā viss kļuva tīrs. Tomēr saasinājusies konfliktsituācija ar vecotēvu pastāvēja diezgan ilgi. Neskatoties uz visiem šiem notikumiem, viņš tomēr man ļoti patika. Sevišķi tad, kad smēķēja savu pīpi un ar krama šķiltavu šķīla dzirkstis parka lupatā. Kad vecaistēvs nomira, es izvadīšanas laikā uzliku uz zārka malas sērkokociņu kastīti, lai viņam turpmāk nebūtu jāmokās ar tām šķiltavām.

Sibīrija deg!

Man ļoti patika skaldīt malku. Tas arī bija vecātēva darbs. Reiz viņš nez kā atgāja pāris soļu malā. Man tūlīt cirvis rokā. Tieši tobrīd izdzirdēju ļaudis kliedzam: *Sibīrija deg! Sibīrija deg!* Patiešām dega ap puskilometru attālā Sibīrijas pusmuiža. No uztraukuma palaidu rokas ne tā, kā vajag, un cirvis kreisajā kājā iekšā gan. Turklāt ne pa jokam, pamatīgi! Vēl vecumdienās uz pēdas ir redzama rēta. Pusmuiža daļēji nodega. Pēc kāda mēneša, kad kāja daudz maz sadzija, gāju apskatīt ugunsgrēka postāžu. Krāsmatās bija tikai kalpu dzīvojamā māja. Klētis un kūts nebija cietušas. Zināms, Sibīrija kungam bija nepieciešama, jo tur dzīvoja strādnieki, galvenais darbaspēks, kas noņēmās ar muižas zemi, strādāja brūzī, graudu kaltē un klētī. Tāpēc pusmuižu ātri uzcēla no jauna.

Automašīnas un telefona stabu ķobīši

Automašīnas atradās puiku uzmanības centrā. Neviena no tām, kas brauca pa lielceļu, netika palaista garām bez ievēribas. Bijām pat tā ietrenējušies, ka pēc rūkoņas varējām pateikt, vai auto nāk no Limbažu puses vai Rīgas. Pametām visu un aidā – uz lielceļa! Attālums – ap ceturtdaļkilometra. Priekš toreizējiem auto un mūsu skrējiena ātrumiem tas bija tīrais nieks. Mašīna tika sagaidīta, apskatīta un pavadīta. Ja nu vēl brauciens gadījās īsi pēc lietusa, tad ilgi tika pētīti riepu nospiedumi smiltīs. Brīnījāmies par skaistajiem rakstiem, ko spēja veidot automašīnas riteņi. Pēc pieaugušo nostāstiem dažreiz garām brauca Limbažu filca fabrikas īpašnieka Husmaņa kunga automašīna. Turklāt karodziņš, kas plivinājās virs motora vāka, esot bijis Beļģijas.

Un, lūk, puikas tikmēr priecājās par tehnikas brīnumiem, kamēr atkal kas izdomāts! Sagādījās, ka, lielceļu remontējot, vienā tā malā bija sabērtas grants čupas. Tik daudz skaistu akmentiņu, kas prasīt prasās, lai paņemtu rokā un sviestu. Bet kur? Skatījāmies visādus mērķus, līdz beidzot izdomājām, ka jāsviež uz skaistajiem telefona stabu ķobišiem (izolatoriem). Telefona vadi savienoja Igates un Bīriņu pilis. Atsevišķa līnija gāja arī no Rīgas uz Limbažiem. Šo stabu galos vadu un izolatoru bija vairāk, taču sviešana sākās pa mūsu barona līnijas vienīgo ķobīti... Protams, ar nolūku tam trāpīt un sasist. Kāpēc tā? Laikam jau kunga prasība bučot roku vai kādas citas viņa izdarības puikām nepatika. Un patiešām, tikmēr svieda, kamēr trāpīja un ķobītis – šķembās. Tad nu visi *dienas varoni* lielīja un nožēloja, ka, lūk, paša mestais akmentiņš nav trāpījis. Šādu ķobišu sišanu atkārtojām arī tad, kad gājām Igates skolā. Tur pa ceļam arī vai visi Rīgas–Limbažu līnijas ķobiši bija nodauzīti. Protams, šādas lietas darījām ļoti uzmanīgi, lai kāds neierauga un nepasūdz skolotājam.

Kunga automašīna

Jau kādu laiku bijām novērojuši, ka ir kāda vieglā automašīna, kas no lielceļa iegriežas Igates muižas gatvē. Tā gan parādījās diezgan reti, un mēs, puikas, nekādi nevarējām izprast, kur šī paliek. Izdomājām, ka visticamāk automašīna kļūdas dēļ izbraukusi muižai cauri pa otru pievedceļu. Puikas tomēr kļuva tramīgi: *Kā var būt, ka mums neizdodas automašīnas maršrutu tā īsti konstatēt!* Norunājām, ka visai šai lietai jāpievērš lielāka uzmanība – automašīna jānovaktē. Pēkšņi vienu dienu ieraudzījām, ka pie kunga vāgūža stāv šis auto un ka divi vīri, attaisījuši motora vāku, kaut ko dara. Tā beidzot noskaidrojām, ka barons Klots ir iegādājies vieglo automašīnu. Pa kuru laiku? Mēs to nespējām izzināt pat pie lielajiem. Stāvējām salasījušies un no klēts stūra skatījāmies, kā abi mehāniķi darbojas. Ko viņi viens otram teica, nedzirdējām. Saruna bija klusa, šķiet, vāciski. Pamazām pievirzījāmies tuvāk. Skatījāmies viens uz otru, it kā gaidīdami, ka kuru katru brīdi puikas taču dzīs prom. Pēkšņi viens no vīriem parādīja ar roku uz mūsu pusi. Jālaižas! Taču otrs mehāniķis paspēra soli pretī un tieši man teica: *Nāc šurp!* Pievedis mani pie automašīnas motora, viņš paskaidroja: *Lūk, te bāzt to rok tai*

caurumā un paņem to skrūvi! Drusku noraustījos, taču pildīju, kas bija teikts. Starp dzinēja mehānismiem plaukstu knapi dabūju iekšā, taču vajadzīgo skrūvi sataustīju un izvilku. Jutos kā varonis pārējo puiku priekšā. Līdz ar to visi kļuvām drošāki. Pielidām pie auto tuvāk un vērojām, kas tika darīts. Nākamajā rītā jau no paša agruma bijām pie vāgūža. Abi vīri atnāca, izstūma mašīnu un atkal remontēja. Redzējām arī, kā tā brauca, kā tika nolikta pie pils tur, kur agrāk stāvēja kaleša. Kungs droši vien taisījās uz Rīgu.

Jāņi

Muižā bija pieņemts svinēt Jāņus. Bērnībā atceros tos kā lielus jo lielus svētkus. Igatē līgošana notika ap puskilometru no centra tā saucamajā Kroņbirzī. Skaistā bērzu, ozolu un retu priežu mežā. Pamežā auga ļoti daudz lazdu, tāpēc no malas tas bija gandrīz vai necaurredzams. Birzītes centrā, uz kuru gāja ceļš, atradās liels danču placis ar vietu muzikantiem. Jāņos barons atvēlēja no saviem krājumiem vairākas alus mucas. Veči ar tām ņēmās, sākot jau no brūža ledus pagraba un beidzot ar speciāliem birzī uzstādītiem steķiem. Šeit novietotajai mucai ar lielu padomdošanu tika ieskrūvēts krāns. Tad atvēra augšā spundi (lai mucas iekšienē ieplūstu gaiss), un sākās alus garšošana. Pirmo provi deva pārvaldniekam jeb muižkungam, tad brūvēļmeistaram, pagrabmeistaram, galdniekmeistaram, vagaram, melderam, kalējmeistaram... Mūzika spēlēja, jaunie dancoja, bet mēs, puikas, – visur klāt kā naglas. Līgoja arī pats lielkungs ar lielmāti. Protams, kopā ar ģimenēm arī visas muižas amatpersonas un strādnieki.

Kroņi bija ar iepītām šķomeņu (lāceņu) mētrām un ogām. Barons tika godināts par viņa labestību. Patiešām jāatceras, ka tolaik Igatē valdīja tāda sajūta, ka lielskungs ir labs. Puikas tomēr ne visai tam piekrita, jo gan viņš, gan viņa ieceltie muižas amata vīri ne vienreiz vien bija mūs tramdījuši.

Alus dzeršana, siera ēšana turpinājās līdz ausmai. Bija arī tādi, kurus rīta pusē varēja atrast krūmos, atpūšamies no stingrā Igates alus.

Ziemassvētki

Līdzīga visas muižas ļaužu sanāksana bija arī Ziemassvētkos. Šim nolūkam vai augu gadu tika mācītas dziesmas. Tuvāk svētkiem rīkoja iepriekšēju kopdziedāšanu, lai pie lielkunga skanētu vēl labāk. Paša Ziemassvētku vakarā lielajā pils zālē (vēlākos laikos tā tika sadalīta mazākās telpās) stāvēja pušķota eglīte un liels galds ar dāvanu kulītēm. Aiz tā – lielmāte un lielkungs. Tika dziedātas vai visas luterticīgās Ziemassvētku dziesmas. Parasti izpildīja arī vienu krievu dziesmu. Tā, cik atceros, bija garīga satura. Kamdēļ to iemaisīja Ziemassvētku repertuārā, vēl tagad nesaprotu. Toreiz muižas ļaudīm ar krieviem nebija nekādu darīšanu. Pat uradņiks Jansons, kad ieradās pie tēva iekasēt galvasnaudu (vienu rubli), runāja latviski. Jāpiebilst, ka par sieviešiem galvasnaudu nemaksāja.

Ceremonijas vidū lielmāte izdalīja svētku kulītes. Tās mēs, bērni, ļoti gaidījām, nekas cits tik ļoti neinteresēja. Atceros, ka, saņemot dāvanu, bija jābučo lielmātei roka. Pantiņus tad neskaitījām, jo baronu pāris nez vai latviski saprastu. Zināt jau mēs tos zinājām.

Zaļumballes

Ļoti kupli apmeklētās Vidrižu muižas zaļumballes tika rīkotas vasaras beigās. Tas bija lielisks izpriecu un savstarpējas iepazīšanās laiks. Krūmi blakus deju laukumam tad bija pilni ar pajūgiem. Darbojās bufete, kur varēja nopirkt dzērienus – kā grādīgos, tā bez grādiem. Spēlēja ragu orķestris: kādi seši astoņi vīri, netrūka bungas. Arī puikām zaļumballēs bija ko šiverēt. Te sanācām daudz vairāk nekā Igatē. Atceros, ka tikām nodarbināti tā sauktajā *Amora pastā*. Jau mājās māte izšuva speciālu *pasta tašu*. To uzmauca kaklā, bet pie cepures piesprauda uzrakstu – *Amora pastnieks*. Katrs ballētājs līdz ar ieejas biļeti saņēma lielu, labi saskatāmu numuru, ko tam turpat pie kases piesprauda pie krūtīm. Blakus varēja iegādāties arī pasta papīru ar robotām malām, kas viegli salīmējamas, pārlaižot ar mēli. Lai saņemto vēstuli varētu atvērt un izlasīt, roboto maliņu nācās noplēst. Izsniegza, zināms, pret samaksu, arī mazus zīmulišus.

Ja sākumā *pastniekiem* darba trūka, tad pēc pāris dejām, kad numuri jau bija saskatīti, vēstules nāca cita pēc citas. Adresātu meklēšanu veicām, skaļā balsī izsaucot vajadzīgo numuru. Vismīļākā puiku pulcēšanās vieta bija pie muzikantiem. Lielā raga pūtējs Zariņš no Tiņu mājām sēdēja, uzlicis tauri plecos un izbāzis galvu starp spīdošajām misiņa caurulēm. Jo mēs viņam tuvāk, jo labāk! Skaties, vai tik līdz ar brīnišķīgajām skaņām no Zariņa caurulēm neiznāk ārā vēl kaut kas!

Turpat blakus danču placim bija un vēl tagad ir mazs Vidrižu ezeriņš. Tur varēja interesanti sviest akmentiņus – kurš tālāk aizmetīs. Šajā ezeriņā pēc Otrā pasaules kara noslika mans bērnības draugs Rozenblatu Oskars. Viņš, strādādams turpat pie dambja uzbūvētajā Vidrižu spirta brūzī, kļuva par dzērāju. Satiekoties Oskars vienmēr piedāvāja tā saucamo Vidrižu *konjaku* – atšķaidītu jēlspirtu. Zināms, bija jānogaršo un jāpaliela dzēriena *lieliskā garša*, lai bērnības draugs neapvainotos.

Apkārt ezeriņam

Uz Vidrižu muižu mūsu ģimenei iznāca braukt diezgan bieži, jo tās galdnieks Apiņa kungs bija tēva labs paziņa. Viņiem saskanēja ne tik vien kā amata brāļiem, bet arī kā cilvēkiem. Savukārt Apiņu meita Vera bija laba draudzene manai mātai Elfrīdai. Abas meitenes mācījās vienā klasē Limbažu meiteņu progimnāzijā. Man ar brāli šajās mājās gan īsti nebija ko darīt. Gājām ārā. Mūsu vislabākā vieta Vidrižos atradās turpat blakus. Tās bija dzirnavas, kurām, kā jau rakstīju, ūdens pienāca rata apakšā. Patika arī apskriet dzirnavu ezeriņam apkārt. Te satikām vietējos puikas, ar kuriem ātri vien radās vislabākā saskaņa. Interesanti, ka tolaik Vidrižos atšķirībā no Igates muižas bija ierīkots ūdensvads un tā saucamais ūdenstornis (tvertne). Tajā uzpumpēja ūdeni, un tas pa caurulēm gāja uz kunga pili. Turklāt ūdenstorni varēja uzkāpt pašā augšā un vērot plašo apkārtni. Šādas mūsu nodarbības mātei sagādāja lielas rūpes. Viņa gan vienmēr atgādināja, lai nenosmērējoties un nedarot muļķības. Ne jau vienmēr visu varēja ievērot. Skrējieni apkārt ezeriņam beidzās ar apavu sabrišanu, slapjām zeķēm; lišana ūdens tornī – ar nosmērēšanos. Pērienu gan nedabūjām, jo zinājām, ka svešā vietā no vecākiem būs tikai bāriens.

Pirmā tikšanās ar jūru

Atmiņā no 1909. vai varbūt 1910. gada palicis mūsu ģimenes 18 verstu tālais brauciens uz Saulkrastiem, tolaik – Neibādi. Tas notika kādā jaukā vasaras svētdienā ar mērķi bērniem parādīt jūru. Man varēja būt pieci vai seši gadi. Braucām ar zirgu Ali un nepilnu trīs stundu laikā bijām klāt. Tolaik Neibādē no krasta jūrā stiepās liels, garš tilts. Uz tā atradās dzelzs sliedes, pa kurām ripoja trulītis. Tieši tobrīd, kad mēs atradāmies jūrmalā, tilta galā pienāca milzīgi liels kuģis. Vismaz man toreiz tas izskatījās kā brīnums, jo līdz tam ūdenī biju redzējis tikai laivas. Aizejot pa tiltu, aplūkojām to tuvāk. Neatceros gan, kā tvaikoni sauca.

No kuģa vieni pasažieri kāpa ārā, citi – iekšā. Uz tilta izkrāva dažādas mantas, ko tad ar trulīti stūma līdz krastam. Tālāk tās veda ar zirgu pajūgiem. Kad trulīti atbrīvoja, tēvs mūs visus trīs, māsu Elfrīdu, brāli Robertu un mani (māsa Ērika vēl nebija piedzimusi), iesēdināja tajā iekšā. Neviena netraucēti, mēs braucām pa sliedēm no viena tilta gala līdz otram. To vecāku uzraudzībā neliedza. Staigājām arī pa baltajām, tīrajām pludmales smiltīm. Te bija daudz cilvēku, un lielākā daļa no tiem sarunājās mums nesaprotamā valodā, varbūt krievu vai vācu. Vecākiem nemanot, pielasīju pilnas kabatas ar akmentiņiem. Tie likās tik gludi, tīri, ka bija žēl tādus zemē atstāt. Oļi, ar kuriem daudzjām telefona ļobīšus, bija daudz neizskatīgāki. Kad braucām mājās, māte tomēr manas piestūkētās kabatas ievēroja un pavēlēja tās iztukšot. Bija jāatstāj aptuveni desmit akmentiņi. Vēl jāpiebilst, ka Neibādē tēvs kādā mazā bodītē – kioskā nopirka ļoti gardu dzeramo, ko sauca par limonādi. Ēdamais mums bija līdzīgs no mājām.

Jā, tas bija slavens brauciens – kuģis, jūra, kam otru malu nevar redzēt. Tā pievelk un puikam pieaugot var kļūt par viņa dzīves mērķi.

Sēņošana, ogošana

Mūsu ģimene bieži uzturā lietoja dabas veltes – sēnes un ogas. Galvenā lasītāja bija māte. Tēvs tādās reizēs nekad līdzī nenāca, laikam taču darba aizņemtības dēļ. Taču mums, bērniem, bija uzdevums mātei palīdzēt.

Pavasaros gājām uz tā saucamajām Kroņa (māju nosaukums) paeģļu norām, kur ļoti daudz auga ķerveļi (murķeļi). Jāpiebilst, ka ar Kroņiem ir saistīts slavenais Nāves salas aizstāvis ģenerālis Francis. Viņš pieminēts arī Aleksandra Grīna romānā *Dvēseļu putenis*.

Parasti mežā turējos vecākajam brālim gandrīz blakus, jo baidījos, ka varu apmaldīties. Māte gan dusmojās, ka tā neesot nekāda sēņošana. Reiz, Robertam blakus ejot, piepeši ieraudzīju, ka zem kadiķu krūma guļ zaķis. Ar pirkstu pamāju brālim, rādot, lai viņš nerunā, jo citādi pelēci var izbiedēt. Abi apstājāmies un instinktīvi reizē metāmies medījumam virsū. Ciet ir! Taču izrādījās, ka zaķis bija sašauts un tā zem krūma nobeidzies. Vēl juta ķermeņa siltumu. Saucām māti, lai dod padomu, ko darīt. Viņa zaķa ādā pat atrada vietas, kur bija trāpījušas bises skrotis. Tika pieņemts lēmums, ka sēņošana jāpārtrauc un medījums jānes mājās. Māte pils pavārēm apjautājās, kā cepeti labāk pagatavot, savukārt sestdien ar muižas pārvaldnieka izrakstītu zīmi no pagrabmeistara tēvam tika atnests alus. Tosvētdien mums bija lieliskākās pusdienas.

Kad bijām sēņojuši tālajā Sūrumbirzī, pirms nāksanas mājās griezām nēšu koku. Tad māte iesēja nēšos divus lielākos kurvjus, un mums, bērniem, iešana bija vieglāka.

Vēlāk, kad mazliet pieaugu (skolā gan vēl negāju), sēnēs devos viens pats. Tas man ļoti patika. Māte tuvējos mežos laida. Tikai katru reizi vajadzēja viņas atļauju. Vēl tagad atceros, kur parasti auga bara bekas (baravikas), apšu bekas, cūcenes, bērزلapītes... Vēl pirms gadiem divdesmit tās vietas izstaigāju.

Vislabāk man patika lasīt šķomenes jeb lācenes. Tās tepat Aijažu ezera malas purvā auga ļoti labi. Gājām arī tālāk – uz Meldera purvu vai aiz Melniem krastiem. Vienmēr ogošana bija saistīta ar zināmām briesmām, jo te dzīvoja daudz čūsku, tāpēc ikreiz ņemu līdzī stību, ko nogriezu jau pirms iešanas purvā. Čūskas skaitījās ļoti kaitīgi dzīvnieki, tamdēļ tās sita.

Šķomeņu lasīšana bieži beidzās bēdīgi, jo parasti tās auga tur, kur daudz vaivariņu. Saprotais, ka liela daļa ogu lasot gāja nevis kurvītī, bet mutē. Taču šķomenes bija piesūkušās ar reibinošo vaivariņu smaržu, tās radīja dullumu un galvenais – vemšanu, kas saistījās ar lielām grūtībām. Māte jau mācīja, lai ogas purvā neēdot, ko vienmēr pēc izvēmšanās arī solīju, bet vai tad spēju to ievērot! Tā mīkstākās un labākās šķomenes

gandrīz katru reizi vajadzēja atstāt pie lielā grāvja tīruma malā, kas, zināms, nenācās viegli.

Dzērvēnēs visbiežāk gāja uz tā saucamo Niedru purvu. Tas atradās apmēram divu kilometru platā Aijažu ezera otrā pusē. Šajās reizēs sapulcējās ap desmit muižas sievu, kas tad kopā ar bērniem lielajā laivā cēlās pāri ezeram. Dzērvēnes lasīt man nepatika. Vienīgi pavasaros, kad ogojām tepat purviņā starp Igates skolu un Vidrižu pagasta nabagmāju, mātei nevajadzēja mani pierunāt. Pavasara ogas atšķīrās no rudenī lasītajām ar to, ka bija caurspīdīgas, saldas un atkal vairāk nāca mutē nekā krūzītē (protams, tas nedraudēja ar izvēmšanos). Pavasara dzērveņu lasīšanu mēs saucām: *lor, lor, lor*, – tādu troksni izraisa kājas iegrimšana purva sačikstējušā ledus spraugās.

Visgrūtāk bija lasīt mellenes. Tās auga tā saucamajā Katlera silā – kādas piecas verstis uz Limbažu pusi. Arī te ogot gāja vairākas ģimenes reizē. Drīz uznāca tāds nogurums, ka pat māte teica: *Vēl divas krūzītes, un tad varēs atpūsties!* Tās arī drīz pielasiņu, iebēru mātes grozā un no mocībām biju brīvs. Sēdēju un gaidīju, kad varēs atkal mērot tālās verstis atpakaļ uz mājām.

Skolas gaitas

Skolā sāku iet 1910. gada rudenī. Vispirms apmeklēju Igates pamatskolu, kurā bija trīs klases un visus skolēnus reizē mācīja viens skolotājs un skolas pārzinis Zālītis. No 1914. līdz 1916. gadam, dzīvodams pie tēva māšas, mācījos Limbažos. Šo skolu sauca par Augstāko pirmāmācības skolu (krieviski nosaukums – *Visšēje načalnoe učilišče*). Skolēniem te vajadzēja formas tērpu, tai skaitā ādas jostu, uz kuras sprādzes bija redzami trīs slāvu burti *BHY*. Trūcīgu vecāku bērniem, pie kuriem biju pieskaitāms arī es, atļāva nākt parastās drēbēs.

Kara dēļ mācības uz diviem gadiem pārtraucu, līdz 1919. gadā iestājos Lēdurgas draudzes skolas pēdējā klasē. Tā es ieguvu sešu klašu pamatskolas izglītību, ko tolaik prasīja, lai varētu mācīties tālāk.

Spilgtākās atmiņas man ir palikušas par savu pirmo skolu Igatē.

Skolotāja rija

Mācības Igates pamatskolā sākās pulksten deviņos. No rīta notika tikai kādas pāris stundas, kurām sekoja pusdienu pārtraukums, arī pāris stundu garumā. Šajā laikā skolotājs Zālītis mierīgi ēda un atpūtās savā četrstabu dzīvoklī, kas atradās skolas ēkas dienvidu galā. Ko lai dara skolēni, sevišķi puikas? Iet mājās pusdienot neviens i nedomāja, lai gan tas bija pilnīgi iespējams – puskilometra attālums līdz muižas centram to ļāva. Taču visi ņēmām pusdienu maizes klunci uz skolu līdz. To uz ātru roku iekodām, un – ko tālāk? Telefona stabu ķobišu sišana parasti notika pavasaros, kad uz ceļa bija savesta grants. Pārējā laikā izdomājām dažādas citas *lietišķas* nodarbības. Piemēram, gadījās, ka tika atmūkētas skolotāja saimniecības piedarba durvis, un puikas iekļuva rijas nodalījumā, kur uz ārdiem žāvējās nekulta labība. Viss tika jaukts un gāzts. Reiz pat pusdienas laikā šeit izcēlās ugunsgrēks. Todien skolotāja kalpone *Dunķa* (krieviete) bija aizgājusi uz savu māju, un rija pilnībā palika puiku rīcībā. Kā jau parasti, vainīgos neatrada. Vainīgi visi. Arī uguni nodzēst palīdzējām visi. Labi, ka blakus rijai atradās liels ūdens mārkis. Iznākumā neizžuvušie un neizkultie labības kūliši, nogāzti no ārdiem, tika izvērtīti pa rijas klona grīdu. Zināms, kāda daļa jau iepriekš sadega rijas krāsni. Zālītis par to mums atlīdzināja – vajadzēja stāvēt kaktā, arī uz mājām laida tikai pēc soda stundas nosēdēšanas.

Te gan jāpiebilst, ka pavasaros un rudenos (pirms un pēc sniega) skolotājs šīs divas pusdienas pārtraukuma stundas izmantoja skolēnus kā darbspēku savā saimniecībā. Tas mums gan nepatika... Nereti gadījās, ka stikli vien nošķindēja Zāliša klēts un kūts logos. Pēc tādām reizēm uz skolu tika izsaukti puiku vecāki. Tad strostēšana izdevās pilnīgāka.

Kauja pie Knipskas

Un, lūk, skaistās ziemas dienas! Sniegs sasnīga liku likām – zem kājām gurstēja. Pikas vēlās lielu lielas. Ko darīt? Poruka darbi bija jau klasē lasīti. Vislielāko piekrišanu guva stāsts par Knipskas kauju starp turkiem un krieviem. Tā radās ideja par līdzīgas kaujas sarīkošanu Igatē. Lozējot tika sadalīti spēki – kurš *turks*, kurš *krievs*. Turpat pie skolas Burtnieku pļavā sniegs sasnidzis labu labais. Vispirms vajadzēja ar soļiem

noteikt cietokšņu atstatumu. Tas nedrīkstēja pārsniegt šāviņu lidojuma attālumu. Divos pusdienu pārtraukumos cietokšņu mūri ar šaujamlūkām, kā arī munīcija bija gatavi. Gan *krievi*, gan *turki* bija pastrādājuši godam.

Kad noliktajā laikā sākās cīņa, netika žēlots nekas – ne cimdi, ne apavi (dažkārt pastalas), ne cepures, ne drēbes. Kurš kuru veica? Pēc noskaņojuma un vēlamības bija jāuzvar *krieviem*. Lūk, ķeizars, kura ģimetne karājās klasē pie priekšējās sienas virs kājmināmām plēšu ērģelēm, taču skaitījās visuvarens (tas nekas, ka viņu reiz ķēra tintes pudele, uz bīdes rāmja atstādama kleksi). Arī *turku* pusē spēki izskatījās vareni. Tur līderis bija spēcīgais Oskars Dzērve no Kruikalna, kas skolā atnāca tikai piecpadsmit gadu vecumā un vēl lāgā nepazina burtus (divdesmitajos gados viņš strādāja Rīgā par tramvaja vadītāju). Tie likās gatavi cīnīties, aizstāvēties līdz pēdējai nocietinājuma sienai. Jāpiebilst, ka šai kaujai bija jābeidzas ar pretinieka nocietinājumu galīgu izārdīšanu.

Sākumā notika artilērijas apšaušana, abām pusēm turoties aizsegā un novērošanu veicot caur šaujamlūkām. Kad šāviņi izsīka, gan *turki*, gan *krievi* devās tuvciņā – nereti *vīrs* pret *vīru*. Vispirms gan tika likvidēti pastāvīgie cietokšņu sargi – sniega vīri, kas uzticīgi bija stāvējuši pozīciju flangos. Sagraut pretinieka nocietinājumus sākumā labāk veicās *turkiem*, kuru vidū arī man bija jācīnās... *Krievi* pretojās pašreizējai, sevišķi tad, kad viņi ar kājām sāka spārdīt mūsu nocietinājumu sienas. Cīņu apturēja stundas sākums. Dežurante Zelma Timma no Vēveriem ar zvanu rokās bija atnākusi tieši uz kaujas lauku. Visi lielīdamies devās uz klasi. Bija gan jāpasteidzas, lai par nokavēšanos nenopelnītu stāvēšanu kaktā.

Slapjie cimdi steigā sagūla turpat puiku guļamistabā uz kurošās krāsns metāla durtiņām. Liels bija pārsteigums, kad pēc stundas skolas koridorā jutām nelabu smaku. Izrādījās, ka pie krāsns atstātie cimdi ir beigti. Dažam vēl gruzdēja caurums, bet no daža nebija palicis pāri nekas... Nu dūša papēžos. Ko teiks mājās! Man iznāca liela lūgšanās mātei, ka turpmāk tā vairs nenotiks un ka nevajadzētu par notikušo stāstīt tēvam. Tad gan nez vai ar colštoku tiktu cauri. Atkal būtu jāiet pašam pie žagaru kaudzes... Zināms, visas tās izjūtas tikai uz laiku. Nelaime ar cimdiem pēc nedēļas bija aizmirsta, un sākās jaunas izdarības.

Pavasārī Burtnieku plāvā vēl ilgi saglabājās sniegs. Biezie cietokšņu mūri kusa lēni. Apskatot kaujas lauku, atradām vēl divus cimdus.

To īpašnieki izrādījās Zariņu Gusts un Roņu Eižens. Kas zina, kā viņi tika cauri, kad atgriezās mājās ar vienu cimdu.

Vizināšanās

Dažkārt, tas gan gadījās ļoti reti, skolotājs Zālītis pats izdomāja, kā ziemā mums pavadīt pusdienas pārtraukuma stundas. Reiz viņš sarīkoja vizināšanos ar savām zirgu ragavām. Tādā pasākumā varēja piedalīties visi, arī meitenes. Netālu no skolas uz Lēdurgas ceļa pusi kalniņā aug tā saucamais Burtnieku ozols. Atceros, kāds tas bija tolaik, un zinu, kāds tas ir tagad – pēc deviņdesmit gadiem. Savā kuplumā un lielumā tas, šķiet, nav mainījies. Un nu aptuveni divdesmit dedzīgākie vizināties gribētāji skolotāja vadībā stūma ragavas pāri Burtnieku pļavai uz kalniņu pie ozola. Sniegs dziļš, taču prieks liels, un tukšās ragavas slīdēja labi. Drīz jau bijām pie mērķa. Pašā kalngalā ragavas ieegrūdām un, kad tās sāka pašas slīdēt, lēcām iekšā. Sākumā, kamēr sniegs nebija iebrukts, gāja lēnāk, bet pēc dažiem braucieniem jau laidām lepni. Divas stundas ļoti labi pavadīta laika. Kājas gandrīz sausas, cimdi veseli, vaigi sārti.

Tagad šajā vietā atrodas Saulrietu mājas – jaunsaimniecība, kuras īpašnieks ir manas vecākās māsas Elfrīdas dēls Alfrēds Andruss.

Bikšturi

Pamatskolas pēdējā klasē vajadzēja kārtot eksāmenu. Šo vārdu gan agrāk bijām dzirdējuši, bet, ko tas nozīmē un ko tādā eksāmenā dara, – nekādas jēgas. Māte ļoti centās mani uzpucēt – tīrīja drēbes, lāpīja, nopirka pat jaunu cepuri, līdz beidzot secināja, ka tomēr vajadzīgs jauns uzvalks. Vecais, lai gan tīrīts un gludināts, eksāmenam nederēja. Zināms, šūšanu veica māte pati. Nu, kas tur sarežģīts – puikam desmit gadi vien bija! Interesanti, ka jaunās bikses man neturējās kā līdz šim – uz pogām pie talļas, bet kā pieaugušajiem – uz bikšturiem jeb *trābantēm*, kas gāja pāri pleciem. Māte mani sakopa un palaida, lai eju. Brālis Roberts un māsa Elfrīda Igates pamatskolu jau bija beiguši. Tātad no ģimenes iznāca iet vienam pašam.

Skolā virmoja svinīgs noskaņojums. Nez no kurienes bija sabraukuši lepni kungi ar spožām pogām, uzplečiem, ārkārtīgi staltām cepurēm un gariem kā mēteļi svārkiem. Spīdēja arī viņu siksnu sprādzes, bet sānos karājās kaut kas līdzīgs duncim. Grezno, uniformēto kungu bija kādi trīs. Sarunājās tie krievu valodā, šķiet, tikai viens kaut ko teica arī latviski. Mēs, skolēni, sevišķi nepaklausīgie, bijām vienās bailēs – nu tik vajadzēs par visiem nedarbiem atbildēt! Bijām gan šad tad pārbaudīti, kad skolā ieradās Lēdurgas mācītājs Spalviņš. No viņa jau nu nebaidījāmies. Zinājām, ka tas liks noskaitīt baušļus un ticības apliecinājumu. Bet ko prasīs šie? Beigas būs!

Beidzot trešziemniekiem sākās zināšanu pārbaude, protams, krievu valodā. Visi sēdējām klasē un klausījāmies kungu jautājumus. Es uztraukumā biju novests tiktāl, ka radās nepieciešamība steidzīgi tikt uz mazmājiņu. Kā parasts šādos gadījumos, atprasījos skolotājam Zālītim un izgāju. Tualette atradās pirmajā stāvā zem kāpnēm, kas iet uz klasi. Paldies Dievam, ar lielām mokām steigā tiku vaļā no jaunajām biksēm. Kad viss bija kārtībā, ātri vilku tās atpakaļ. Taču šajā brīdī sākās pamatīga ķibe – nekādi nevarēju tikt galā ar *trābantēm*. Nesapratu, kā tās vajadzēja pogāt, lai gan taču mājās kopā ar māti viss bija parādīts un izmēģināts. Stāvēju tualetē nopuņķojies, bira asaras. Ar vienu roku turēju bikses – tās krita nost, bet otrā atradās bikšturi. Tad atkal ņēmos pilnīgi nosvīdis, taču vienalga, kā pogāju, – bikses neturējās. Paiet nevarēju ne soli. Pēc laiciņa izdzirdēju, ka pa kāpnēm kāds nāk lejup. Tas bija mans draugs Zariņu Gusts. Viņš teica, ka man steidzīgi jāatgriežoties klasē. Tagad tikt galā ar *trābantēm* mēģinājām abi, bet kā neiznāca, tā neiznāca. Jāpiebilst, ka Gusta bikses bija šūtas vēl pa bērnu modei – turējās ar piepogājumu pie taļlas. Draugs aizgāja, bet es paliku likteņa varā. Drīz ieradās pats skolotājs Zālītis. Tad beidzot tikām kārtībā un devāmies uz klasi. Bikšturi uz mani atstāja tādu iespaidu, ka visu eksāmena laiku par tiem vien domāju. Par to, kā šī lieta beidzās, atstāstīja māte, kura vēlāk runāja ar skolotāju. Izrādījās, ka eksāmenu skaitījos nokārtojis un tādējādi arī pirmās pakāpes pamatskolu pabeidzis.

Neskatoties uz visām ēverģēlībām, nepatīkšanām, ko sagādāju skolotājam Zālītim un, galvenais, mātei, mācībās vienmēr biju sekmīgs. Grūti, pat ļoti grūti gāja ar lasīšanu. To Igates pamatskolā vēl īsti neapguvu. Māte daudz palīdzēja, izlasīdama uzdoto (parasti Bībeles stāstus) man priekšā. Viegli nepadevās arī krievu valoda. Šajā priekšmetā gan

bija daudz uzskates līdzekļu. Atceros plakātus ar zīmējumiem pat puskvadrātmetra lielumā, ko, piekārtus uz aukliņas klases priekšā, varēja mainīt citu pēc cita. Piemēram, uz kāda plakāta bija uzzīmēta upīte ar laipiņu un laivu, kas piesieta pie mieta, krastā – vairāki vītoli. Visam klāt krievu nosaukumi. Atlika tikai locīt mēli. Arī Krievijas vēsture, paplāna, šaura grāmatiņa sarkanos vākos, bija jāmacās krievu valodā. Tā, piemēram, stāstīja par trim drosmīgiem varjagiem, kuri devušies Krieviju pārvaldīt. Krievu zemnieki paši to lūguši, teikdami, ka viņu zeme esot liela, neaptverama, bet kārtības tajā nav. Klasē karājās arī lielas ģeogrāfiskās kartes, kurās vajadzēja zināt parādīt un nosaukt kādu Krievijas upi vai pilsētu. Par Latvijas vēsturi un ģeogrāfiju nemācīja gandrīz neko. Latvija, Lietuva un Igaunija – tās lielvalsts sīkas guberņas. Pat aritmētikā teksta uzdevumus un parastos skaitļu stabiņus nācās risināt krieviski. Tas viss notika skolā, kur skolnieki bija īsti latviešu lauku bērni un arī pats skolotājs latvietis. Skaidrs, ka šādas izglītības mērķis bija pārkrievošana. Interesanti, bet tolaik daudziem tā likās normāla, vajadzīga. Tāpēc nav brīnums, ka revolūcijas laikā, kad ķeizars bija nogāzts, viens otrs latvietis – vienkāršs laucinieks, muižas strādnieks – izmisis teica: *Kā nu mēs dzīvosim, kad cara vairs nav?! Ko darīsim?!*

Kuļmašīnu šķūnis deg!

Igates muižā, neskaitot pusmuižas, atradās četri lieli šķūņi, kuros krāva sienu, āboliņu, salmus. Dīvos no tiem varēja iebraukt kuļmašīnu. Dampis tad tika novietots speciālā piebūvē, kas bija norobežota ar ugunsdrošu sienu. Tomēr arī šī piesardzība neglāba vienu šķūni no nodegšanas.

Barons Klots, juzdams, ka tuvojas Pirmais pasaules karš, cerībā saņemt apdrošināšanas naudu nodedzināja arī pārējos trīs šķūņus. Kas gan īsti zina patiesību, taču vecie vīri tā runāja.

Bet līdz tam mums, puikām, sevišķi interesēja tieši tie šķūņi, kuros kūla labību. Šī lieta notika vēl rudenī vai ziemā, kad lauku darbi bija pabeigti. Izdzirduši, ka ruc kuļmašīna, mēs lielā steigā skrējām skatīties. Kaut tādās reizēs visbiežāk puikas trieca no šķūņa ārā, tomēr gadījās, ka muižas kalējs, tēva draugs Caunītis par mums iežēlojās un ielaida dampja mājiņā. Tas bija ārkārtīgs brīnums, vērot to, kā dampim griežas ritenis

un dzensiksna pa spraugu iet uz pašu kuļmašīnu, kas kuļ un rūc. Kā tas var būt?! Griezās arī bumbuļotais ātruma regulators, šurpu turpu kustējās sūknis un krustenis ar kātu. Tiešām brīnums! Dažreiz Caunītis pa šaurām durtiņām ielaida arī kuļmašīnas telpā. Te bija redzami maisi, kas strauji pildījās graudiem, šur tur gadījās arī pa zirnīm. Es stundām varēju vērot, kā mašīnai pa *muti* nāk ārā salmi. Tas bija tāds skats, ka to vēl tagad redzu acu priekšā. Vispār mēs, puikas, Caunīti ļoti cienījām. Izkultos salmus ar zirgiem veda uz citiem šķūņiem un kūtsaugšām. Tā kā viens, vislielākais šķūnis jau iepriekš bija nodedzis, tad salmus krāva arī kaudzēs. Nu puikām atkal darbs! Varēja uzrāpties salmu kaudzē un šļūkt lejā. Te radās liels prieks, bet bija arī risks, jo, ja vagars ieraudzīja, ka puikas dzen salmus lejā, tad ar stību, kas vienmēr bija pie rokas, dabūjām kā pienākas. Baidījāmies arī no barona un muižas pārvaldnieka, bet tie pie salmu kaudzēm parādījās reti.

Kādu nakti muižas zvani zvanija ugunsgrēka trauksmi. Visi bija kājās un kā naglas salasījās pie degošā šķūņa, kur iekšā stāvēja kuļmašīna un dampis. Kūlējs nu dega kā lāpa, kā liels ugunskurs. No Bīriņiem atbrauca pat ar zirgiem vedamais ugunsdzēsēju pumpis, tomēr gan šķūnis, gan kuļmašīna bija pagalam. Pēc kādas nedēļas dega arī ar āboliņu pilnais siena šķūnis. Vēl vēlākā rudenī – pēdējais lielais salmu šķūnis. Tas atradās cieši blakus muižas govju kūtij, kuras piebūvē dzīvoja modernieka Arnīša ģimene. Viņa dēls Ernests tolaik strādāja pie mana tēva par mācekli. Kad tovakar Ernests, iznācis no galdnieku darbnīcas, ieraudzīja ugunsgrēku, viņš pārskatīdamies nodomāja, ka liesmas apņēmušas arī kūti un viņa ģimenes mājokli. Tā Ernests uz vairākām dienām zaudēja valodu. Vēlāk viņš brīvprātīgi iestājās latviešu strēlniekos un krita kaujā.

Atceros laiku, kad ar šo pašu kuļmašīnu un dampi tika kulta labība arī pusmuižās. Ziņa, ka abas mašīnas vedīs uz Kruikalnu, Bušapu vai Sibīriju, ātri izgāja pa visu muižu. Puikas jau zināja, ka vispirms noteikti ieradīsies pirtnieks Plūmītis, jo bez viņa kā liela speciālista šāda lieta nevarēja notikt. No staļļiem tika atvesti labākie darba zirgi. Tos pa šiem vai astoņiem aizjūdza priekšā kuļmašīnai un tikpat arī dampim. Vedēji nostājās apkārt *pajūgam* un pēc Plūmīša komandas, uzšāvuši zirgiem ar pātagām, sāka tos skubināt. Ne vienmēr tie uzreiz sāka vilkšanu. Dažkārt pirmo rāvienu vajadzēja atkārtot vairākas reizes, līdz beidzot izdevās sākt kustību. Tas tiešām bija varens skats, ko puikas nedrīkstēja palaist garām.

Pēc šķūņu nodedzināšanas visi gaidīja, ka degs arī tiem laikiem modernais, ar iekšdedzes motoru apgādātais alus brūzis, klēts un graudu kalte. Tomēr tie palika neskarti. Tēva sarunās dzirdēju, ka 1905. gadā brūzis tika izraudzīts par vietu, kur muižas ļaudis varētu nocietināties, ja vajadzēs stāties pretī tā saucamajai melnai sotņai. Netika gan teikts, ka 1905. gadā Igatē tiešām būtu notikusi kāda kauja. Droši vien soda ekspedīcijas aizjāja mūsu muižai garām.

Kara sākums

Mana turpmākā skološanās Limbažos sakrita ar Pirmā pasaules kara sākumu. Cilvēki jūta, ka šis karš ir neizbēgams. Par lielu pārmaiņu tuvošanos jau 1912. gadā liecināja tas, ka barons Igates muižas zemi izīrēja 16 latviešu rentniekiem – pa 30 hektāriem katram. Aramzeme tika sadalīta pa strēmelēm tā, ka vienai saimniecībai dotie pleķīši bija izbārstīti pa visu muižas teritoriju. Lielākās un labākās pļavas gan atstāja veselas. Tās pļāva kopā, un tad dalīja izžāvēto sienu. Arī mūsu ģimene kļuva par muižas rentniekiem. Tēvs gan vienlaikus turpināja strādāt par galdnieku. Darbnīcā pie tēva palika māceklis Lapiņu Jānītis. Šķiet, arī klibais Jūlijs Bankavs.

Vēl pirms kara sākuma barons Klots ar sievu aizbrauca. Runāja, ka viņš devies uz Vāciju un paņēmis līdzi lielu daudzumu krievu naudas – zelta un sudraba rubļus, pat sīkās vara monētas. Mēģoja arī, ka viņš esot uz robežas noķerts un ielikts cietumā. Karam sākoties, krievu valdība izrēķinājās ar vāciešiem, pat ar vācu izcelsmes muižas kalpiem. Atceros, viens tāds vīrs no Sibīrijas pusmuižas, uzvārdā Jankins, pēc kādiem tur dokumentiem skaitījās vācietis. Viņu, galīgi nabagu, kas turklāt zināja tikai latviešu valodu, kopā ar sievu, bērniem apcietināja un izsūtīja uz Krieviju. Mums visiem Jankinu ģimenes bija ļoti žēl.

Kad 1915. gadā vācu karaspēks pienāca pie Rīgas, lielā steigā starp Nabes un Aijažu ezeriem – apmēram trīs kilometrus no Igates muižas uz Limbažu pusi – sāka celt nocietinājumu līniju. Kaut cara armija atkāpās, tā tomēr Austroungārijā bija cīnījusies ar panākumiem un tur sagūstījusi lielas pretinieka vienības. Gūstekņus, kā mēs pieredzējām, krievi norīkoja pie šo aizsardzības līniju celšanas, kas gan pēc starptautiskajiem likumiem bija aizliegts. Kad austriešu grupas krievu zaldātu

apsardzībā nāca pa lielceļu, mēs, puikas, gājām kādu kilometru viņus pavadīt. Bija lepnums, ka krievu armija ir tik stipra, ka var sagūstīt tik daudz ienaidnieku. Skaitījām, ka viņu varēja būt kāds tūkstotis. Puiku acīs tā bija vai visa pretinieka armija. Zaldātus, kuri ar berdankām pavadīja gūstekņus, uzskatījām par vislielākajiem varoņiem un, kā nu prātām, mēģinājām ar viņiem sarunāties. Par cara armijas uzvaru karā puikām nebija ne mazāko šaubu. Pret vāciešiem it kā pastāvēja naids, kaut gan pret baronu fon Klotu, kā jau minēju, muižā neko tādu nebijām jutuši.

Ienākumi no gūstekņu nometnes

Kādi simts gūstekņi tika nometināti turpat divus kilometrus attāļajā Ķilpu krogā, kā arī dažās vecsaimnieku mājās, kuru šķūņi un rijas tika pielāgoti šai vajadzībai. Līdz ar gūstekņu ierašanos nocietinājuma līnijas izbūvi sāka ļoti steidzināt. Cēla ne tikai vairākus dzeloņdrāšu žogus, bet arī milzīgas zemnīcas, pārklātas ar vairākām balķu kārtām un zemes uzbērumiem. Šim mērķim tika nocirstas skaistas egļu, priežu un bērzu audzes. Kokus gāza cilvēka augstumā, lai zāgējot nebūtu jāliecas. Ceļu krustojumos, kur notika dzīva satiksme, novietoja pārnesamus dzeloņstieplu krāgus, ar kuriem pretinieka uzbrukuma gadījumā brauktuves varēja aizsprostot pēdējā brīdī. Nocietinājumu līnijas būve turpinājās arī ziemā. Nereti, kad māte ar ragavās iejūgto Ali veda mūs, bērņus, uz skolu Limbažos, pretī nāca trīsdesmit četrdesmit krievu armijas pajūgi. Palaist garām tādu braucēju rindu bija ļoti grūti. Reiz, kad māte šādā situācijā centās nogriezt malā, ragavas apgāzās, un visi izbirām sniegā. Kad zaldātu karavāna pabrauca garām, ar lielām grūtībām tikām atpakaļ uz ceļa.

Krievu karaspēka un gūstekņu uzturēšanas vajadzībām no Krievijas tika savesti govīm līdzīgi lopīņi. Tos turēja aplokos, bet nereti tie, meklējami ēdamo, staigāja apkārt pilnīgi brīvi. Arī šeit puikām bija ko brīnīties.

Igatē uzradās apķērīgs vīrs, uzvārdā Asaris, kurš peļņas nolūkos sāka cept baltmaizi. Salicis kukulišus kastē, viņš tos ar zirdziņu izvadāja galvenokārt pa mājām, kurās dzīvoja gūstekņi. Bija zināms, ka Austro-ungārija savus gūstā kritušos karavīrus visādi pabalsta un sūta tiem

palīdzību naudā. Viņi tad nu varēja baltmaizi pirkt. Šad tad arī mūsu mājā atļāvās no Asara iegādāties pa kādam kukulītim, kas garšoja ļoti labi, vismaz tolaik tā šķita. Paretam austrieši ieklīda arī Igates muižā un pārdeva pašu izgatavotos nažus, gredzenus un citas lietišas. Vienā otrā mājā, kur dzīvoja gūstekņi, rīkoja arī ballītes. Šķiet, ka par bēgšanu neviens no viņiem nedomāja. Arī apsardze šādai iespējai nepievērsa sevišķu uzmanību. Un kur tad tu bēgsi, ko ēdīsi?!

Kā es tiku pie japāņu šautenes

1917. gada vasarā Igates muižā izvietojās vairākas krievu karaspēka vienības. Brūzī ieveda zirgus, bet bēniņos vīrs iesala raudzētavas uztaisīja nāras zaldātu guļai. Līdzīgu novietni ierīkoja arī lielās kalpu mājas bēniņos, bet muižas kantora telpās iekārtojās krievu virsnieki. Visas karavīru nometinājuma vietas tika saistītas ar telefona vadiem. Mēs, puikas, apkārt staigādami, nereti iegriezāmies arī karavīru aizņemtajās telpās. Brīnījāmies, kā telefona aparāti zvanīja un kā krievi, griezdami kloķus, caur tiem sarunājās. Telefona vadi stiepās caur krūmiem un sētu pa iespraustiem stabiņiem. Tiem klāt ķerties baidījāmies – tik lielas drosmes mums nebija.

Gadījās, ka krievu zaldāti zaga. Vajadzēja ļoti uzmanīties, sevišķi dzīvokļos, kuriem blakus viņi dzīvoja. Brūža galā, zem kura apakšā bija izbūvēts liels ledus pagrabs, atradās muižas rentnieku siena novietne. Te glabājās arī rati, ragavas un citas zirglietas. Šajā telpā ne vienreiz vien ieradās zaldāti – zagļi. Reiz, kopā ar tēvu tur ieejot, ieraudzījām, ka kāds zaldāts bēg. Baidīdamies no mums, viņš ieskrēja brūža kaktā, kur grīda bija galīgi izpuvusi, bet apakšā sešus astoņus metrus dziļš, tukšs leduspagrabs... Dēļi neizturēja, un bēdzējs skatienam pazuda. Piegājuši tuvāk, ieraudzījām grīdā caurumu, no kura nenāca nekādas skaņas. Nospriedām, ka zaldāts droši vien krītot ir nosities. Tēvs uzreiz negāja virsniekiem sūdzēties, taču nākamajā rītā pēkšņi ieraudzījām, ka no brūža un citām nometinājuma vietām visi krievu karavīri aizvākušies. Tas bija noticis naktī slepeni un klusi. Runāja, ka viņi devušies uz Rīgu, lai cīnītos pret vāciešiem. Nu puikām radās lieliska izdevība savākt karavīru lielajā steigā atstātās mantas. Te atradās gan katliņi, gan karotes, patronas un... arī šautene, ko es veiksmīgi ieraudzīju pirmais. Pārējie šajā

sakarā mani ļoti apskauda. Šauteni mājās noslēpu, lai vecāki neko par dārgo atradumu neuzzinātu. Tomēr diezgan drīz tēvs atklāja slēptuvi. Secinājām, ka ierocis droši vien piederējis zaldātam, kurš nositās leduspagrabā. Tēvs ar neteica ne vārda – lai puikas šaudelē. No pieaugušajiem dabūjām zināt, ka tā ir japāņu šautene.

Vēlāk, divdesmito gadu sākumā, kad tēva vairs nebija un es gāju Rīgā Valsts tehnikumā, naktīs ceļā no mājām, braukdams caur Kauču silu, ar savu japāņu šauteni šad tad šāvu gaisā, tā cenzdamies aizbaidīt laupītājus. Vai nu līdzēja, vai ne, kas to lai zina, tomēr nekad šajos braucienos aplaupīts netiku. Kur beidzot palika šautene, vairs neatceros. Simtiem patronu tika apraktas dažādās vietās un, domājams, vēl tagad tur guļ.

Bēgļu gaitas

Krievu armijas nespēks cīnīties pret vāciešiem kļuva acīm redzams. Ja sākumā bēgļu straumes uz Krieviju plūda tikai no Kurzemes, tad tagad viņiem pievienojās arī vidzemnieki. Pienāca brīdis, kad mūsu ģimenei vajadzēja izlemt, ko darīt. Bērni klausījās, ko vecāki ar kaimiņiem sprieda. Ļoti aktīvi te aģitēja skolotājs Zālītis. Jau 1915. un 1916. gadā, būdams noskaņots pret cara valdību un par komunistiem, viņš rīkoja sapulces. No vāciešiem Zālītim bija sevišķi bail. Viņš stāstīja, ka tam kādā sādžā uz Igaunijas un Pleskavas apgabala robežas dzīvojot tuvi radi. Turpat blakus esot igauņu Lauru kolonija – patvērums no vāciešiem iznāksot drošs. Vēlāk runāja, ka Zālītis tiešām tur bija nokļuvis un centies ieviest savu kārtību, dibinājis kolhozus. Pēc tam, kad igauņi atbrīvojuši savu Lauru koloniju, tie Zālīti kopā ar diviem krievu komunistiem esot notiesājuši un iemetuši Pleskavas ezerā. Domāju, ka stāsts ir pārspīlēts, tomēr Igatē Zālītis vairs netika redzēts.

Toreiz mūsu ģimenē izlēma, ka māte ar trim bērniem (ar vecāko meitu Elfrīdu, brāli Robertu un mazo māsiņu Ēriku) kopā ar skolotāju Zālīti dosies prom, bet tēvs un es paliksim Igatē un vismaz kādas dienas pavērosim, kas notiks. Mātes māte negribēja doties svešumā, tāpēc viņu līdz laikam, kamēr dzīve normalizēsies, ievietoja Lēdurgas nespējnieku namā.

Bēgļu aizbraukšana norisinājās lielā steigā. Viņu maršruts vismaz sākumā bija stingri norunāts. Sagatavojām pat speciālas zīmītes, ko nolikt krustcelēs, lai, abi ar tēvu sekodami, varētu savējos atrast.

Vāciešu ienākšana

Tomēr mēs ar tēvu neaizbraucām ne nākamajā, ne arī turpmākajās dienās. Kļuva mazliet mierīgāk, un varbūt tēvam pietrūka dūšas atstāt likteņa varā savu iedzīvi, lai cik nabadzīga tā bija. Pienāca ziņas, ka Rīga tikšot atdota vāciešiem – Nāves salu un Tīrelpurvu strēlnieki jau pametot. Aizvācās gūstekņu nometne un pēdējās krievu vienības, kas vēl bija palikušas mūsu apkārtnē. Iestājās neparasts klusums. Palicējos atkal pieauga satraukums. Daži pat sakrāva mantu vezumus, tomēr projām neviens nebrauca, vienīgi paslēpa lopus un citu kustamo mantību mežā. Kuru katru brīdi vajadzēja būt klāt vāciešiem.

Kādu rītu, pļaudami sienu, pēkšņi ieraudzījām, ka pa ceļu, kurš jau vairākas dienas stāvēja tukšs, no Rīgas puses garā rindā cits aiz cita brauc vācu armijas riteņbraucēji. Mierīgi, bez šāviena viņi ieņēma gūstekņu būvētos nocietinājumus un aizbrauca tālāk. Tomēr līdz ar vāciešu parādīšanos nekāda laupīšana vai vardarbība pret muižas iedzīvotājiem nesākās. Cilvēki ātri nomierinājās, un mežā paslēptā mantība tika atvesta mājās.

Vācu armijai sekoja vācu baroni. Igatē neatgriezās Klots, bet gan kāds cits, uzvārdā Guleke. Līdz tam bija sieva un divas meitas. Rīkojās viņš ar tādu vērienu, ka varētu domāt – paliks te uz visiem laikiem. Sākās Igates pils remonts – gan no iekšpuses, gan ārpuses. Te tēva zināšanas labi noderēja. Darbā iesaistījās arī citi muižas vīri un jaunekļi, kas nebija aizgājuši strēlniekos. Kādas nedēļas pilī strādāja arī tēva jaunākais brālis Alfrēds, kurš dzīvoja Limbažos un bija krāsošanas un apdares darbu meistars. Pagastā viss tika pārkārtots vācu garā. Iedzīvotājiem krievu pasu vietā kā personības apliecības izsniedza *ausveises*. Arī man tāda tika. Dzimšanas diena tajā no 24. novembra tika pārnesta uz 7. decembri – pēc Gregoriāna kalendāra. Arī krievu cara rubļus vācieši nomainīja pret tā saukto *ostnaudu* – markām.

Abi ar tēvu sākām pierast pie dzīves divatā. Viņš turpināja strādāt par galdnieku. Darbnīcā rosījās arī viņa mācekļi padsmietnieks Jānis

Lapiņš un klibais Jūlijs Bankavs, kas jaunībā bija sašāvis sev kāju. Tolaik Jūlijam jau nāca stipri pāri trīsdesmit, taču viņš vēl arvien staigāja vecpuišos.

Ar uzturu klājās diezgan grūti. Manos pienākumos ietilpa rakt un vārīt kartupeļus. Aizdara atliekas, ko mums atstāja māte, bija ļoti niecīgas. Bet tas jau saprotams – viņi svešumā četri, bet mēs ar tēvu – tikai divi, turklāt mājās.

Igates pils cokolstāvā jeb puspagrabā novietojās kāda vācu armijas vienība. Ikdienā karavīri rīkoja ierindas mācības un trenējās šautuvē, ko ierīkoja pie Slūžkakta ezeriņa. Te mums, puikām, bija ko redzēt! Pirmo reizi vērojām, kāds izskatās ložmetējs un kā tas tarkšķ. Vācieši prom nedzina, varējām skatīties. Nodarbību beigās savācām patronu čaulītes. Gadījās arī pa kādai pilnai patronai, kas tad nu papildināja mūsu krievu–japāņu paraugu kolekciju.

Mācos par melderi

Bēgļu gaitās aizgāja arī daudzi Igates iemītnieki, tāpēc Igates dzirnavas vairs nedarbojās. Guleke izlēma, ka tēvam līdz ar galdnieka pienākumiem ir jāuzņemas arī melderu lietas. Viņš tam piekrita. Tā kopā ar tēvu un mācekli Lapiņu pārcēlāmies no savas līdzšinējās istabiņas kalpu mājā uz trīsistabu dzīvokli puskilometru attāļajās dzirnavās. Lai mēs labāk varētu iztikt, no Rīgas atbrauca kāda attālāka radiniece – Almas tante. No Lēdurgas nespējnieku nama atgriezās vecāmāte.

Melderu amatu tēvs jau bija iemācījies no sava tēva Aijažu vējdzirnavās. Manā skatījumā ar dzirnakmeņiem, ūdens ratiem un gaņģiem viņš rīkojās kā īsts speciālists. Drīz vien arī es kaut cik iemanījos tēvu aizvietot. Malēju mums netrūka. Brauca pat ļaudis no citiem pagastiem, jo, kā jau minēju, Igates dzirnavās ūdens vienmēr pietika. Tas nāca no Aijažu ezera pa upīti, kurā man katra vēža ala bija zināma.

Tēva zaudējums

No vēstures zināms, ka saskaņā ar Versaļas miera līgumu kara zaudētājiem – vāciešiem pēc 1918. gada 11. novembra no Baltijas bija

jāaižiet. Igati atstāja šeit izvietotā vācu karavīru vienība, un pie varas nāca Stučkas komunisti. Šie varasvīri bija dažādi salašņas, sliņķi, dzērāji – tādi, kas negribēja strādāt, bet gan dzīvot uz citu rēķina. Par komunistu negaidīti kļuva arī tēva māceklis, galdniecības strādnieks Jūlijs Bankavs. Muižas staļļmeistara Bankava jaunāko dēlu Eduardu (Eidi) es labi pazinu jau no Igates pamatskolas laika. Ģimenē vēl bija otrs dēls Jūlijs un vecākā māsa Emma. Viņa agrā jaunībā aizkūlās uz Pēterburgu un tur dabūja īstu komunisma skolu – kļuva proletāriete ar visām ļaunuma saknēm. Ciemodamās mājās, Emma spēja pāraudzināt brāļus. Tā iznāca, ka tēva māceklis, apbruņojies ar šauteni, sāka staigāt pa Igati un Vidrižiem kā īsts diktators. Mums, puikām, bija respekts – nevis pret Jūliju, bet gan viņa šauteni, kuras vērtību zinājām.

Pienāca 1919. gada janvāris. Padomju vara sāka izplatīties arī Kurzemē. Jūlijs savās prasībās kļuva arvien nepiekāpīgāks un draudēja katram, kurš neiztapa viņa iegribām. Sarkanajai armijai trūka pārtikas, un komunisti ņēma no zemniekiem pat pēdējās rezerves. Dzirnāvās vairākkārt notika kratišanas. Pārmeklējot melderu dzīvokli, izvandīja pat mācekļa Jāņa Lapiņa skapīti... Kādu dienu, tas varēja būt janvārī vai februārī, Jūlijs Bankavs atnāca, apbruņojies gan ar revolveri, gan šauteni, un teica, ka tēvs tiekot apcietināts un tam jādodas līdz uz Valmieru. Par līdzbraucēju viņš norīkoja Jāni Lapiņu. Pavēle bija barga, ar draudiem izrēķināties uz vietas. Taču apcietinājuma pilnvaru vai kādu līdzīgu dokumentu Jūlijs neuzrādīja. Visdrīzāk viņš rīkojās pats uz savu galvu. Un, ja arī šāds rīkojums no priekšniecības Bankavam bija dots, tad viņam taču vajadzēja savu amata meistaru par draudošajām briesmām brīdināt. Slēpšanās iespējas taču atrastos labu labās. Tolaik man bija tikai sešpadsmit gadu. Nekāds padomnieks nevarēju būt. Saprātu vienīgi to, ka ir notikusi netaisnība. Tēvs, kas, paklausīdams staļļmeistara Bankava lūgumam, viņa dēlu iekārtoja galdnieka darbnīcā, nu saņēma algu... Visus šos gadus kopā strādājot, manuprāt, nekādu nesaskaņu ar Jūliju nemanīja. Par to, ka tēvs piekrīt latviešu centieniem atkratīties kā no vāciešiem, tā krieviem, bija zināms vai visiem muižas strādniekiem. Atceros gan, ka viņš bieži sprieda par politiku, pie darbnīcas durvīm satiekoties ar Jūlija māsu Emmu. Viņu domas atšķīrās. Bet vai par to varēja arestēt?!

Atvadišanās iznāca ļoti sāpīga, kaut arī mājinieki un pat Jūlijs mani mierināja, ka tēvs atgriezīsies un būs labi. Ilgi māju ar roku aizejošajam pajūgam. Tas arī bija mans pēdējais sveiciens un skats uz tēvu. Ceļā uz

Valmieru viņi kopā ar Lapiņu Jāni klibo Jūliju būtu viegli pieveikuši un aizbēguši. Taču neviens nedomāja, ka viss var beigties tik traģiski.

Turpināju strādāt dzirnavās. Malēji brauca, vienīgi baidījās no kratīšanām – ka varas kalpi neatņem visu atvesto. Bet ātri vien nodila dzirnakmeņi, un nu vajadzēja pieredzējuša vīra palīdzību. Tā melderā lietas pārņēma tēva brālis Eduards. Mēs ar mācekli Lapiņu un Almas tanti atgriezāmies savā vecajā istabiņā kalpu mājā. Vienmēr domās bija tēvs. Viņš taču spēka pilns, tikai 43 gadi. Pēdējā laikā, divatā dzīvodami, mēs ļoti labi sapratāmies. Tēvs man iemācīja daudz ko tādu, kas noder pat tagad – dzīves viņā galā.

Drīz no bēgļu gaitām Igaunijā atgriezās vecākā māsa Elfrīda, tāpēc Almas tante aizbrauca atpakaļ uz Rīgu. Lapiņu Jāni Stučkas valdība iesauca armijā.

No Valmieras nāca baumas, ka tur savesti vairāki simti arestēto un būšot tiesa. Martā kaimiņos slepus atbēga divi vīri, kas bija dezertējuši no Sarkanās armijas. Viņi stāstīja par komunistu briesmu darbiem Ziemeļvidzemē – slepkavībām, laupīšanām.

Pēkšņi Igati pārsteidza šāds notikums. Agrākajā muižas pārvaldnieka dzīvoklī – kantorī bija apmetušies krodzinieks Ezergaiļa kungs un viņa radinieks Doršas kungs. Abi veci puīši. Gaišā dienas laikā pie viņiem ienāca divi Sarkanās armijas formās tērpušies, ar pistolēm un zobeniem bruņoti laupītāji un pavēlēja atdot naudu. Vecie vīri, redzēdami, ka citas izejas nav, pakļāvās. Tad noziedznieki, domādami iegūt ko vairāk, savus upurus ieslēdza kantora skapī – katru savā nodalījumā un pārmeklēja dzīvokli. Paņēmuši visu, kas vērtīgs, tie aizgāja. Pēc kāda brīža abi ieslodzītie, sapratuši, ka laupītāji ir prom, sāka trokšņot, lai pievērstu garāmgājēju uzmanību. Tomēr neviens viņus nedzirdēja. Tad vecīši sāka lauzt skapi no iekšpuses, līdz beidzot ar lielām mokām tika ārā. Tad tika noskaidrots, ka sarkanarmiešus – laupītājus redzējuši arī citi muižas ļaudis. Vienā no šiem noziedzniekiem tika atpazīts Bušapa pusmuižas strādnieka Dzeņa dēls. Vēlāk baumoja, ka viņš saņemts ciet un nošauts. Tomēr ļaudis runāja arī, ka šādas valodas Stučkas valdība izplata, lai radītu iespaidu, ka tā cīnās pret bandītismu.

1919. gada februārī vai martā pienāca ziņa, ka Valmierā apcietinājumā turētie ir pārvesti uz Rīgas Centrālcietumu. Abi ar māsu Elfrīdu

izlēmām, ka viņai jābrauc uz Rīgu, lai mēģinātu nodot tēvam pārtiku un drēbes. Tā arī izdarījām. Un izrādījās, ka nebijām kļūdījušies. Uz labu laimi sūtītās paciņas Centrālcietumā pieņēma. Pie tēva māsu gan nelaida. Tā tas turpinājās dažas nedēļas. Šajā laikā Elfrīda apmetās pie mūsu mātes māsas Emmas, kura dzīvoja Brīvības, toreiz Aleksandra ielā, Ģertrūdes baznīcas tuvumā. Marta beigās māsas pienesumu pieņemšanu pārtrauca. Sazinoties ar citu ieslodzīto piederīgajiem, līdz Elfrīdai nonāca baumas, ka mūsu tēvs varētu būt aizvests uz Krieviju vai pat nošauts. Tad izdevās atrast aculieciniekus, kuri 26. marta naktī bija redzējuši, kā pa Matisa ielu uz Meža kapiem tika vesta liela, stingri apsargāta cietumnieku grupa. Ejot viņi dziedājuši: *Tuvāk pie Tēvis, Dievs, sirds ilgojas!* Tā ir garīgā dziesma, ko 1912. gada 14. aprīlī dziedāja uz pasažieru kuģa *Titanic* cilvēki, kuri redzēja, ka jāslikst ledainajā ūdenī...

Kad lielniekus no Rīgas padzina, sarkanā terora upuru bedre pie Meža kapiem tika atrakta un piederīgie varēja saņemt nošautos. Kā man vēlāk atstāstīja vecākā māsa Elfrīda, visi tie bijuši pusizģērbti. Tomēr tēvu viņa atpazinusi pēc dažiem pēdējā laikā cietumā pienestajiem apģērba gabaliem. Pats šajā ļoti smagajā procedūrā nepiedalījās. Tēvu pārāpbedījām Lēdurgas kapos.

Atceros, ka tolaik Igatē manās rokās nonāca 1919. gada martā izdotā Valmieras Strādnieku padomes biļetena numurs, kurā bija ziņa par 48 ieslodzīto, tajā skaitā arī Roberta Legzdiņa, nošaušanu (tēvam bija vienāds vārds ar vecāko brāli). 1987. gadā Valsts bibliotēkas darbinieki šo publikāciju uzmeklēja, un es saņēmu tās kopiju. Nekādi citi dokumenti par šo komunistu *tiesu* Valmierā tā arī nav atradušies.

1919. gada otrajā pusē no bēgļu gaitām pārnāca arī mūsu māte ar brāli un jaunāko māsu. Tāpat sāka atgriezties Sarkanajai armijai līdzī aizgājušie. Arī nodevējs Bankavs negribēja palikt Krievijā. Viņa māte tad nu gāja pie Elfrīdas, kas strādāja Igatē par skolotāju, un lūdzās par savu Jūliju. Viņas otrs dēls Eduards, ko iesauca Sarkanajā armijā, bija kritis. Kur palika vecākā meita Emma, es nezinu. Mūsu māte ar Elfrīdu bija Bankavu mātei teikušas, ka gan jau Dievs Jūliju par viņa nekrietnību sodīs, un nekādas pretenzijas necēla.

Igates–Vidrižu kauja (sadursme)

Kaut arī saskaņā ar minēto Versaļas miera līgumu vācu armija Latviju lielā mērā atstāja, vācieši visādi centās te palikt un veidoja dažādus militārus formējumus, kuri karoja gan pret sarkanajiem (un atbrīvoja no tiem Rīgu), gan pret igauņu–latviešu nacionālajiem spēkiem. Aprakstot Brīvības cīņas, daudzkārt ir stāstīts par izšķirošo Cēsu kauju, kas notika no 21. līdz 24. jūnijam un beidzās ar igauņu–latviešu karavīru uzvaru. Taču mazāk zināma ir sadursme ar vāciešiem pie Igates un Vidrižiem, kurai arī es biju liecinieks.

Tajās pat jūnija dienās Igates apkārtnē pēkšņi iestājās aizdomīgs klusums – pa Limbažu ceļu nekādas kustības. Pieaugušie izlēma, ka jāiet uz Vidrižiem izlūkos un ka vispiemērotākie šai lietai būtu puikas. Izvēle krita uz Rozenblatu Oskaru un mani. Māsa Elfrīda uzrakstīja Vidrižos dzīvojošajai draudzenei Verai Apinei vēstuli, lai gadījumā, ja mūs aptur karavīri, būtu ar ko pamatot sava gājiena iemeslu. Igati atstājām pašā rīta agrumā. Izskatījāmies tādi kā katru dienu – basas kājas, vecas drēbes mugurā. Apmēram trīs kilometru garajā ceļā nesatikām neviena cilvēka – ne uz ceļa, ne pie mājām. Kad, uzkāpuši Aģes kalnā, jau tuvojāmies Vidrižu muižai, pēkšņi pie baronu kapenēm dažu soļu attālumā ieraudzījām divus karavīrus vācu formās un ķiverēm galvās. Tie sēdēja aiz krūma pie ložmetēja, kas bija notēmēts uz Igates–Limbažu pusi. Abi ar Oskaru bailēs salēcāmies, ko droši vien vācieši manīja. Izrādījās, ka viens no posteņa vīriem drusku saprata latviski. Parādījām tam vēstuli. Viņš, atlocījis papīru vaļā, šķiet, lasīja (ko Elfrīda bija rakstījusi, mēs nezinājām). Tad vēstuli mums atdeva un atļāva iet. Vidrižos nonācām galdnieka Apiņa mājās, kur satikām gan saimniekus, gan viņu meitu – māsas draudzeni Veru. Te mums izstāstīja par dienu iepriekš ceļa krustojumā uz Lēdurgu notikušo apšaudi, kurā tika nogalināti divi igauņu un viens latviešu karavīrs, kā arī par Vidrižos esošo vācu kavalēristu vienību. Lai nekavētu laiku, nolēmām, ka tūlīt atgriezīsimies mājās. Vera, kas kopā ar māsu bija beigusi Limbažu meiteņu proģimnāziju, diezgan labi prata vāciski. Viņa nolēma nākt mūs pavadīt līdz zināmajam vācu postenim. Tomēr te nelīdzēja ne mūsu nevainīgais izskats, ne Veras pārliecinošie lūgumi – karavīri mūs tālāk nelaida. Vācieši teica, ka ap pusdienas laiku, kad viņi paši došoties uz Limbažiem, mēs varēšot turpināt savu ceļu.

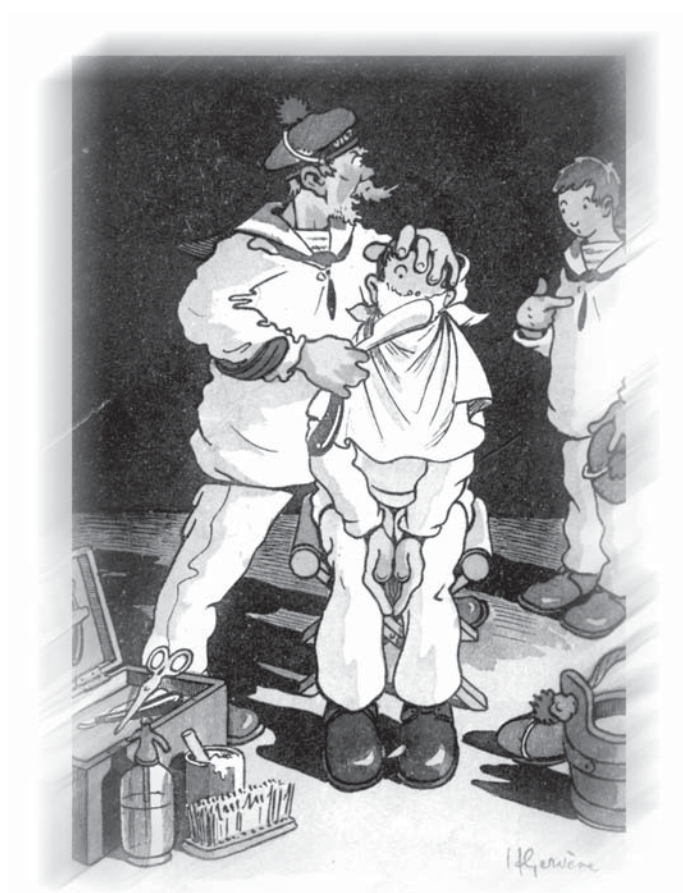
Abiem ar Oskaru šāda kavēšanās likās nepieļaujama. Nolēmām, ka šādā situācijā ir jāiet slepus – pa krūmiem. Kad šķita, ka vācu posteņa vīri mūs vairs neredz (tas ir, mēs viņus neredzējām), nogājām no lielceļa krūmos. Tālāk pārbridām Aģes upīti un pa taciņu gar Igates nabagmāju tikām pāri purvam, līdz atkal nonācām uz Limbažu–Rīgas lielceļa. Pagriezāmies pa kreisi uz Igati (arī Limbažiem) un pēkšņi ieraudzījām trīs vīrus ar šautenēm un tālskati. Divi bija formas tērpos, bet viens – privātā. Pēdējais runāja latviski, bet abi pārējie – igauniski. Sapratām, ka tie ir igauņu–latviešu karaspēka izlūki. Izstāstījām viņiem visu, ko zinājām: gan par vācu posteni pie baronu kapenēm, gan par Lēdurgas ceļa krustojumā nošautajiem trīs vīriem, gan par Vidrižos izvietotā vācu karaspēka iespējamo nodomu doties uz Limbažu pusi. Izlūki sevišķi interesējās par kritušajiem, kuri droši vien bija viņu priekšgājēji. Pēc šīs sarunas visi trīs vīri metās skriešus uz Limbažu pusi. Abi ar Oskaru priecājāmies, ka varējām savējiem palīdzēt. Brīnījāmies gan, kāpēc mūs neiztaujāja Vidrižos satiktie vācieši. Protams, viņiem gan nebūtu neko svarīgu teikuši.

Igatē tikām gaidīti ar vislielāko nepacietību. Atnestā ziņa, ka Vidrižos ir vācieši un ka tie nāks uz mūsu pusi, mājiniēkos radīja bailes. Tūdaļ tika iejūgti zirgi, steigā sakrauti vezumi un visa trūcīgā mantība, ieskaitot lopus, noslēpta mežā. Mēs, pusaudži, palikām mājās: ja jau Vidrižos abi ar Oskaru tikām cauri veselu ādu, tad droši vien Igatē būs tas pats. Centāmies uzmanīgi vērot Rīgas pusi. Uzkāpām pat pagalmā augošajos kokos. Un tad arī ieraudzījām, ka ātrā gaitā mūsu muižai tuvojas kavalēristu grupa – ļoti skaisti zirgi, karavīri lepnās formās, apbruņojušies ar zobeniem, pistolēm, šautenēm. Iejājuši pagalmā, viņi centās uzrunāt mājās palikušos vecākos cilvēkus, bet nebija neviena, kurš prastu vāciski. Kaut ko rādot ar rokām, minot vārdus *Limbaži*, *Lāde*, *Nabe*, vācieši skatījās kartē. Neko nenoskaidrojuši, viņi grieza zirgus apkārt un pa lielceļu aizlaida uz Limbažu pusi. Drīz pēc šiem jātniekiem, neiegriežoties Igatē, nāca liela karaspēka vienība, kas droši vien bija tā pati, par kuru mums Vidrižos stāstīja Apinis.

Nākamajā dienā ieradās Sibīrijas pusmuižas Vītolu Janka. Tas bija vīrs, kurš vienmēr *visu redzēja, zināja un ar pilnu muti stāstīja*. Viņš teica, ka pie Lādes kroga (apmēram piecus kilometrus pirms Limbažiem) notiekot kaujas. Ar vāciešiem cīnoties igauņu–latviešu karaspēka daļas. Janka pats savām acīm skatījis, kā no Limbažiem pāri Donaviņai (upītei, kas savieno Lielezeru ar Dūņezeru) plūst bēgļi, kas atstāj pilsētu.

Visa nākamā diena tomēr pagāja klusi. Vai tiešām vācieši jau Igaunijā? Mierīgi izgulējāties vēl otru nakti. Trešās dienas rītā Igatē ienāca igauņu karaspēks. No vēstures zināms, ka tas skaitījās devītais kājnieku pulks, kurā cīnījās arī latvieši un kura bruņojumā bija ap divdesmit ložmetēju un vairāki lielgabali. Tas tik bija notikums! Vēl nekad savā dzīvē neviens Igates iedzīvotājs nebija redzējis īstu lielgabalu. Tagad tādi, veseli divi, tika uzstādīti pils košumkrūmu apstādījumos. Cik vien spējām, centāmies visu redzēt un, kur vien karavīri atļāva, palīdzējām. Nekavējoši Rīgas virzienā tika atklāta artilērijas uguns. No sākuma gan raustījāmies iet lielgabalu tuvumā. Bet tad igauņi tik māja ar roku, lai nāk pienest lādiņus. Arī vācieši šāva pretī. Viņi trāpīja jau pirms gadiem nodedzinātā salmu šķūņa pamatos un vēl dažās citās vietās, taču bez upuriem un lieliem postījumiem. Vairākkārt Igatei uzlidoja viena vācu lidmašīna. Igaunų virsnieks, kurš komandēja lielgabalu apkalpes, vērojot to binoklī, kratīja kulaku un skaļā balsī teica: *Kurrata Rīga! (Velna Rīga! – igauņu val.)*

Drīz vien atbrīvotāju karaspēks, vāciešiem atkāpjoties, devās tālāk uz Rīgas pusi. Vidriži, Lēdurga, Bīriņi tika atbrīvoti 22. jūnijā. Ar to arī Igates puiku dalība Brīvības cīņās beidzās. Zināms, pie Strazdu muižas miera līguma parakstīšanas mēs vairs klāt nebijām.

Ar mētras zariņu pie cepures

Attēlā iepriekš: jaunmatrožu *frizieru salonā*.
Franču jūras kapteiņa Žervēza populāra karikatūra

Mājas skandāla iznākums

1920. gadā vecākā māsa Elfrīda jau bija beigusi Limbažu meiteņu proģimnāziju un gatavojās iet uz Igates pamatskolu par skolotāju (šajā profesijā un arī skolā viņa nostrādāja visu savu darba mūžu). Brālis Roberts, beidzis Limbažu vidusskolu, vēlējās Rīgā studēt arhitektūru. Mazā māsiņu Ērika sāka iet skolā tepat Igatē (vēlāk viņu paņēma audzināšanā radi, bezbērnu pāris Rīgā). Māte nolēma, ka man kā skolas solā diezgan nevaldāmam, taču darbspējīgam vīriešu cilvēkam ir jāpaliek mājās un jānoņem ar vēl barona laikos izrentēto zemi, kas 1921. gadā mums tika piešķirta īpašumā. Divus bērnus vienlaikus laist uz Rīgu mācīties mātei būtu ļoti grūti. Taču es sataisīju skandālu: *Ja brauc Robis, man arī jābrauc!* Tad māte uzstādīja noteikumu, ka iecerētais Rīgas Valsts tehnikums, kura Mehāniskajā nodaļā tiešām arī iestājos, ir katrā ziņā jābeidz noteiktajos četros gados un ka vasarās man ir jāstrādā ģimenes jaunsaimniecībā. Tehnikumā tiku atbrīvots no mācību maksas (20 latu gadā), dažkārt saņēmu arī neatmaksājamu pabalstu. Taču jāatzīst, ka tolaik kopā ar brāli dzīvojām nebeidzamā trūkumā. Dažkārt uz nedēļu vai pat divām vajadzēja pārtraukt lekciju apmeklējumus, lai gadījumu darbos nopelnītu dažus latus. Bieži vien staigājām pa iebraucamām vietām, lai atrastu kādu zemnieku, kurš dodas uz Lēdurgas–Vidrižu pusi, lai varētu tikt mājās pēc kartupeļiem un gaļas šķēles.

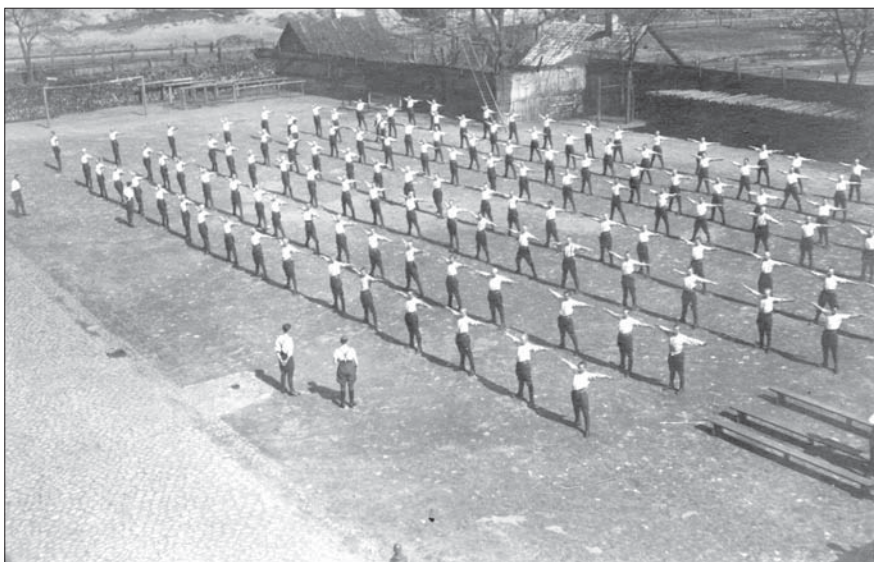
Roberts Universitāti beidza ar lielu kavēšanu. Viņš gandrīz kļuva par tā saucamo *mūžīgo studentu*. Man izdevās noturēt doto vārdu. Iegūstot mehāniķa-tehnologa specialitāti, es tehnikumu pabeidzu četros gados.

Nu pēc likuma man vajadzēja iet obligātajā karadienestā. 1925. gada februārī atstāju mājas un gāju uz 25 kilometru attālo Inčukalna staciju, lai ierastos Rīgā uz jauniesaucamo sapulcēšanās vietu Kazaku ielā. Iedams cauri Inčukalna silam, dūšas stiprināšanai pacēlu brūkleņu mētras zariņu, ko piespriedu pie cepures.

Nokļuvis galā, uzzināju, ka esmu iedalīts Rēzeknes kājnieku pulkā. Tolaik Kara ministrijā pastāvēja nostādne, ka jaunkareivjus ar labāku izglītību sūtīja uz provinces pulkiem, lai, piemēram, Latgalē, kur izglītības līmenis bija zemāks, būtu gudrāki karavīri. Savukārt mazāk skolotos

Elektrotrehniskā divizionā mācības Daugavgrīvē

Rīta vingrošana Kazaku ielas kazarmu pagalmā

Elektrotehniskā divizionā kursanti

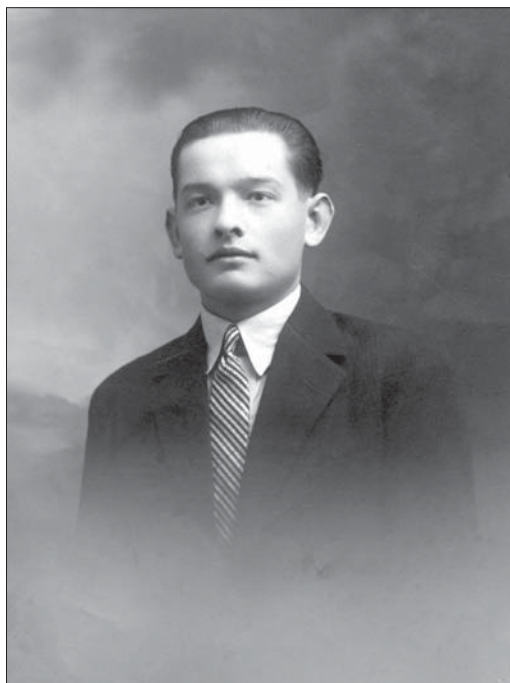

Valsts prezidents Jānis Čakste apstaigā karaspēka parādi
1925. gada 18. novembrī Esplanādes laukumā

puišus sūtīja dienestā uz Rīgu, Liepāju un citiem izglītības centriem. Todien jau biju nostājies zem plakāta ar uzrakstu *Rēzeknes pulks*, kad liktenīgi sastapu kaprāli Rozenu, savu paziņu no Valsts tehnikuma, kurš jau dienēja Elektrotehniskajā divizionā. Šīs specializētās, var teikt, elites vienības štābs atradās uz tās pašas Kazaku ielas. Divizona vadība ļoti centās iegūt puišus ar tehnisko vai vismaz vidējo izglītību, kurus tad vieglāk būtu apmācīt par radiotelegrāfistiem, telefonistiem un motoristiem. Jauniesaucamo punktā bija burzma un valdīja sajukums. Tāpēc kaprālim Rozenam izdevās nokārtot, ka mani no Rēzeknes pulka paņēma ārā un ieskaita Elektrotehniskajā divizionā. Te satiku vēl dažus savus tehnikuma draugus un biju priecīgs par šādu dzīves pagriezieni. Tūdaļ sākās jaunkareivju apmācība. Pēc diviem mēnešiem devām Svinīgo solījumu, un tad sekoja specialitāšu apguve. Es izvēlējos radiotelegrāfistus. Uztveršanas un raidīšanas vingrinājumi padevās labi. Tiku starp spējīgākajiem kareivjiem, kurus ieskaitīja atsevišķā virsniekvietnieku apmācības grupā. Kas attiecās uz uzturu, tad tas bija ļoti labs. Sevišķi gaidīju sestdienas, kad deva zaļu siļķi ar vārītiem nemizotiem kartupeļiem. Tā kā daudziem šis ēdiens likās par prastu, tad ēdu, cik gribēju, un vēl palika pāri.

Brāļa izpalīdzēšana

Reiz kazarmās, lasīdams avīzes, nejauši ievēroju mazu rakstiņu, kurā bija teikts, ka Latvijas valdība Francijā ir pasūtījusi divas zemūdenes un divus mīnu tralerus. Jau notiekot komandu komplektēšana. Šādas informācijas publicēšana Padomju Savienībā būtu neiedomājama slepenu ziņu izpaušana, taču brīvajā Latvijā tas skaitījās normāli. Sāku domāt, kā būtu, ja arī es varētu tikt uz šīm zemūdenēm. Mācīdamies Lēdurgas draudzes skolā un Limbažos, bieži biju lasījis žurnālu *Jaunības Tēkas*, kur publicēja arī aprakstus par zemūdenēm. Kādu dienu, dabūjīs atvaļinājumu, laimīgā kārtā Rīgā uz ielas satiku divus tehnikuma paziņas, kuri dienēja flotē. Viņi man pastāstīja, ka Liepājā ir atvērta kara flotes instruktoru skola. Savējo iedrošināts, beidzot pieņēmu lēmumu uzrakstīt lūgumu flotes komandierim admirālim Keizerlingam, lai mani kā radiotelegrāfistu pārceļ uz zemūdenēm. Kad biju uzrakstījis dokumentu, vēlreiz pārdomājis, nospriedu, ka diez vai admirālis mani, vienkāršu zaldātu, pieņems, tāpēc sarunāju brāli Robertu kā Latvijas

Jēfņš uzpucējies, 23 gadi

Legzdīņu jaunā paaudze 1929. gadā – (pirmajā rindā no kreisās) brālis Roberts, māsa Elfrīda, es; māsas vīrs Arturs Andruss un māsa Ērika– aizmugurē

Universitātes studentu, lai manu lūgumrakstu uz štābu aiznes viņš. Aprēķins droši vien bija pareizs. Drīz pēc radiotelegrāfistu kursu beigšanas mani izsauca pie divizona komandiera, kurš paziņoja, ka tieku pārcelts uz kara floti un ka mana turpmākā dienesta vieta būs Liepājā. Zināms, mātei neko nerakstīju, arī Roberts viņai to neizpaua.

1926. gada pavasarī ierados Liepājas kara flotes instruktoru skolā. Te mani sagaidīja vada komandieris, Lāčplēša Kara ordeņa kavalieris, virsniekvietnieks Plikše. Nākamajā dienā saņēmu kara jūrnieka formas tērpu ar kaprāļa uzšuvēm – diviem leņķiem uz blūzes labās piedurknes. Instruktoru skolā bija vairāki puisi no Liepājas Valsts tehnikuma. Līdzīgā izglītība un intereses man palīdzēja ātrāk iekļauties šajā jūrnieku saimē. Kapteiņa Rodiņa vadībā notika teorētiskas mācības par zemūdeņu konstrukciju un ierīcēm. Mēs bijām četri radisti. Atceros pat uzvārdus: Majors, Stiprais, Liepiņš un es. Katru dienu gājām trenēties uz Kurzemes divīzijas radiostaciju, kas atradās Liepājas kara ostā pie pareizticīgo katedrāles katlumājas. Stacijas priekšnieks kapteinis Freimanis un viņam padotie speciālisti ļoti labi zināja dienesta pienākumus. Tomēr, atklāti sakot, tāda dzīve man šķita diezgan garlaicīga.

Kara flotes instruktoru skolas beidzējiem, kas atradās virsdienestā, tūdaļ sāka maksāt algu, cik atceros, 60 latu mēnesī. Zināms, es tos nesaņēmu, jo vēl mazliet pietrūka līdz mana obligātā 18 mēnešu dienesta beigām. Nācās samierināties ar līdzšinējiem kareivja pieciem latiem. Draugi bija lepnī ar savu pirmo algu. Vairāki uz nomaksu iegādājās velosipēdus un tad svētdienās rīkoja kopīgus izbraukumus pa pilsētas apkārtni.

Ar instruktoru skolas airu laivām ne vienreiz vien devāmies skatīties Liepājas ostas molam vētrā uznesto veco krievu līnijkuģi *Gromovoj*. Drīz pēc Pirmā pasaules kara Padomju Savienība to bija pārdevusi vāciešiem pārkausēšanai. Šlepējot līnijkuģi uz Vāciju, jūrniekus pie Liepājas pārsteidza stipra vētra, un tā *Gromovoj* gulēja, izmests uz ostas vidējo vārtu betona konstrukcijām.

Simts latvieši Francijā

Saskaitot kopā četru Francijā pasūtīto karakuģu komandas, mēs sanācām apmēram simt vīru. Kādā 1926. gada vasaras dienā tika paziņota

sadale. Visi bija kā spārnos. Mani nozīmēja uz zemūdenes *Ronis*. Tad saņēmām rīkojumu iegādāties privātās drēbes, uzvalku. Diplomātiskas piesardzības dēļ, braucot vilcienā cauri Lietuvai, Poļu koridoram, Vācijai un Beļģijai, mēs nedrīkstējām vilkt karavīru formas. Citādi varēja rasties aizdomas par neatļautu militāro transportu caur citām valstīm. Mums izdeva arī jūras maisus (jūrniekiem pēc vecas tradīcijas personīgās mantas ir jāglabā maisos). Tos izgatavoja Latvijā, turklāt no ļoti laba, ūdensnecaurlaidīga brezenta. Ar baltu krāsu uz tā bija uzrakstīts uzvārds un kuģa nosaukums. Vēl tagad – pēc aptuveni astoņdesmit gadiem – man šis maiss ir saglabājies. Redz, kāda izturība!

Pēc dažām dienām devāmies uz Rīgu, kur mūs sadalīja grupās pa desmit piecpadsmit vīriem (šāda grupa varēja izskatīties kā sportistu komanda). Tādā veidā pakāpeniski apmēram nedēļas laikā visas četras – divu zemūdeņu un divu mīnu traleru – komandas izbrauca no Latvijas.

Parīzē, Ziemeļu stacijā, mūs sagaidīja *Roņa* mehāniķis, virsniekvietnieks Apsēns, vīrs ar zemūdeņnieka pieredzi vēl no Krievijas kara flotes. Francijas galvaspilsētā uzturējāmies vienu dienu. Paspējām uzbraukt Eifeļa tornī, par kuru man Lēdurgas skolā bija stāstījusi skolotāja Eihenbauma. Tālāk atkal ar vilcienu devāmies uz Nantes pilsētu. Tajā atradās kuģu būvētava, kur tapa *Ronis*.

Izbraucot no Latvijas, biju jau ieskaitīts virsdienestā par kaprāli, tāpēc komandējuma nauda, ko saņēmu frankos, izrādījās solīda summa. Atceros, ka par to Francijā varēja dzīvot zaļi, ko viens otrs arī darīja. Ar tagadējo prātu būtu šo to vairāk iekrājis, lai spētu palīdzēt mātei Latvijā. Bet vai tad jaunam šmurgulim tas ienāca prātā!

Roņa komanda iekārtojās kādā ļoti vienkāršā viesnīcā, ko sauca *Saint Anna* un kas, šķiet, tieši bija domāta kā kuģu komandu apmešanās vieta. Te dzīvoja arī grieķu, poļu un citu valstu jūrnieki. Viesnīcā mūsu vecākais bija bocmanis Bunka. Patiesību sakot, komandā viņu uzskatīja par lielībnieku un pārgudro. Tomēr šeit neko nevarējām mainīt – disciplīnai jābūt. Toties *Roņa* komandieri komandkapteini Ādolfu Bergu, piedzīvojušu jūrnieku, visi ļoti cienījām. Lai apgūtu jauno amatu, viņš Francijā bija ieradies jau iepriekš. Bergs ļoti neieredzēja vāciešus un, kaut oficiāli skaitījās luterticīgs, uzskatīja sevi par dievturi. Tolaik bija tāda tendence, ka daudzi, ko neapmierināja luterticība, iestājās dievturos. Savas ticības lietas viņš komandā pārrunāja, bet neuzspieda. Vēlāk Bergs latviskoja arī savu uzvārdu par Kalnu. Kad jau pats biju kļuvis par

virsnieku un ar savu komandieri iepazīnos tuvāk, vairākkārt gadījās novērot Kalna-Berga ārkārtīgi lielo taupību, kas robežojās ar skopumu. Tā, piemēram, pirms pieņemšanām vai ballēm, kopā ar viņu ģērbjoties virsnieku kajītē (uz *Roņa* atsevišķas kajītes komandierim nebija), ievēroju, ka zem parādes formas garajiem svārkiem Kalns vilka vecas, salāpītas bikses. Redzēdams manu izbrīnu, viņš atteica, ka *šēze* (garie svārki) jau dibenu aizsedzot. Protams, pieņemšanā visiem labi redzamo bikšu staru stāvoklis izskatījās apmierinošs. Te vēl var piebilst, ka komandiera kundze pretstatā savam cienīgajam bija ļoti izšķērdīga. Viņa vai katru dienu mīlēja pasēdēt Liepājas kafejnīcās, kas, zināms, arī maksāja.

Vēl uz *Roņa* dienēja inženieris kapteinis Pinka. Nantē visai mūsu komandai vajadzēja iet uz nodarbībām pašā kuģu būvētavā, kur Pinkam bija ierādīts plašs kabinets. Šeit viņš uz liela galda izklāja zemūdenes rasējumus, zīmēja uz tāfeles, lai mūs iepazīstinātu ar *Roņa* telpām, ierīcēm un aparātiem. Divas nedēļas pirms komandas ierašanās Nantē zemūdene jau bija nolaista ūdenī, tāpēc tūlīt pēc rasējumu izstudēšanas varējām visu skatīt realitātē. Šāds apmācības veids šķita ļoti pieņemams. Vispār mūsu inženieris kapteinis rīkojās sevišķi enerģiski. Viņš pilnībā pārvaldīja franču valodu un bija ļoti muzikāls. Pēc Pinkas aizrautīgā ierosinājuma no *Roņa* komandas tika izveidots pat pūtēju orķestris. Jautājumu par instrumentiem atrisinājām pavisam vienkārši. Ņemot vērā mūsu lielo komandējuma naudu, nolēmām, ka instrumentus nopirksim paši. Te nekāda īpaša aģitācija nebija vajadzīga – katrs iedeva nepieciešamos dažus simtus franku. Tad sekoja apmācība. Pats kapteinis Pinka strādāja gan kā kapelmeistars, gan kā skolotājs. Mēs taču nebijām nekādi muzikanti, un lietu vajadzēja apgūt no pašiem pamatiem. Katru dienu pēc darba Pinka nāca uz *Saint Anna* un nodarbojās ar orķestri stundām ilgi. Viesnīcā veidojās tāds *ragu troksnis*, ka apkārtējie iemītnieki sūdzējās par nemiera cēlājiem. Norunājām, ka pūtīsim klusāk, ko arī izpildījām. Arī es kļuvi par muzikantu, ja pareizi atceros, spēlēju altu.

Atgriezušies Latvijā, muzicēšanu turpinājām. Beigās, kad pienāca padomju *Paradīze*, savas taures uzdāvinājām Ventspils vidusskolai. Mūsu Zemūdeņu divīzions skaitījās šīs pilsētas un jo īpaši zvejnieku šefs: dāvinājām dažādas derīgas lietas – laivu motorus, garos zvejnieku zābakus, ūdensizturīgu apģērbu.

Latvijas laikā turpat pie kara flotes piestātnes rīkojām arī zemūdeņu apskates un balles. Cik tas bija patīkami, ka dzirdēja tikai latviešu valodu un nebija neviena, kas šajā nozīmē traucētu svētku prieku! Nereti

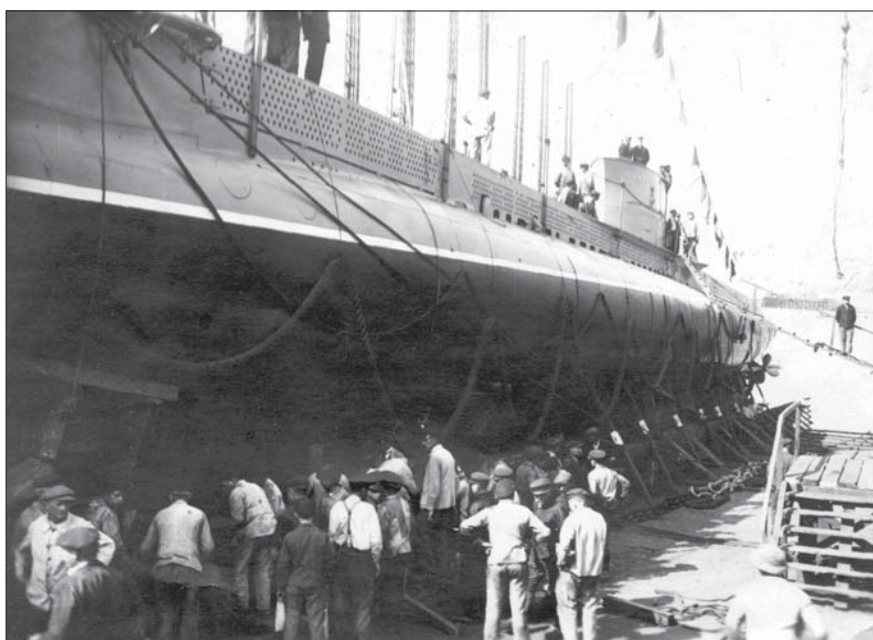
Francija, 1927. gada marts. *Roça* kaprāļi (no kreisās):
E. Blažģis, A. Ruska, H. Legzdiņš. *Pie fotogrāfa viss sagatavots:
velc, kādu formu gribi, – un bildējies!*

Karnevals Nantē

Transbordeur – prāmis virs ūdens pār Luāru. Skatu karte

Roça nolaišana ūdenī Nantes kuģu būvētavā 1926. gadā

Divi kaprāļi: Kalnbirze no *Spīdolas* un Legzdiņš no *Roņa*,
1927. gadā Brestā

Jautrie jūrnieki: *Vai zemūdenei der ogļu briketes?*
Franču jūras kapteiņa Žervēza karikatūra

sarīkojām arī kādu humora numuru. Reiz *Roņa* seržanti Voldemārs Vanteris un Jānis Vindedzis pārgērbās privātajās drēbēs ar žokejcepurēm galvā un, publikas neievēroti, nogāja malā. Pēc brīža viņi atgriezās pie trapa un lūkoja tikt uz *Roņa*. Zināms, vakts vīrs viņus nelaida (viss jau bija iepriekš sarunāts). Tad *džoniņu* starpā sākās dialogs. Abi izlikās iedzēruši un pat centās pagrūst vakts vīru nost. Liels bija publikas prieks, kad viņi reizē vai pa vienam ievēlās Ventā. Zināms, viss bija paredzēts tā, lai nenotiktu nelaimes gadījums. Tika izsaukts dežurants, kas tad ņēmās ar iekritušo *glābšanu* un nogādāšanu komendantūrā, kur tad abi slepus pārgērbās atpakaļ formas drēbēs. Šāda *velna dzišana* dažreiz ievilkās pat stundas garumā, un likās, ka publika to saprata kā reālu notikumu.

Varētu rasties jautājums, kāpēc mūsu zemūdenēm bija izvēlēti tieši šādi nosaukumi – *Spīdola* un *Ronis*? Tas gan man nav zināms. Manuprāt, tos izdomāja Keizerlinga vadītajā kara flotes štābā vai Kara ministrijā. Zināms, *Spīdolas* vārds nāk no mitoloģijas. Iespējams, ka *Ronim* bija kāda saistība ar Roņu salu. Reiz vēlākos gados zemūdenes pirmais komandieris Ādolfs Kalns man stāstīja, ka 1919. vai 1920. gadā viņš piedalījies bruņotā ekspedīcijā uz šo salu. Tās iedzīvotāji tolaik pārsvarā bijuši zviedru izcelsmes, un Latvijā radusies doma noskaidrot vietējos apstākļus un pie izdevības šo teritoriju pievienot. Ekspedīcijas motorlaivas tumsā pienākušas pie salas austrumu krasta (tur nav sēkļu un ir iespējams piestāt), taču pretī jau bijuši igauņu karavīri. Zināms, ar viņiem karot ekspedīcijai netika uzdots. Te jāpiebilst, ka jau 1918. gada 24. februārī (desmit mēnešus agrāk nekā mēs) igauņi bija pasludinājuši savu valsti. Tas viņiem deva priekšrocības, un tādējādi sala piekrita Igaunijai, kaut pēc ģeogrāfiskā stāvokļa tā vistuvāk ir Latvijai.

Komandiera klusā atzinība

Nantes kuģu būvētavā praktiskās nodarbības tieši uz zemūdenes notika ne vairs visiem kopā (kā pie inženiera kapteiņa Pinkas), bet gan franču speciālistu vadībā katram komandas loceklim atsevišķi savā dienesta vietā. Man uzticētā radiostacija atradās zem kioska jeb kaujas tornīša – zemūdenei tieši vidū, centrālā posteņa nodalījumā kā mazs, mazs *kabūzītis* ar mazām, mazām durtiņām, aiz kurām lejā gāja tikai viens pakāpiens. Uz tā tad arī radiotelegrāfistam vajadzēja sēdēt. Aparatūras montāža un pārbaude šeit vēl turpinājās. To veica kuģu būvētavas

instruktors – neliela auguma, aptuveni četrdesmit gadu vecs, ļoti nervozs vīrs, kurš mazliet prata vāciski. Radiotehniku francūzis pārzināja labi. Parasti iznāca tā: cik instruktors darba laikā samontēja, tik es pusdienās vai vakarā izpētīju un iegaumēju. Abi vienlaikus radiostacijas telpā atrasties nevarējām šaurības dēļ.

Es tolaik intensīvi mācījos franču valodu. Līdzās pielietojot vācu vārdus, ar savu instruktoru sapratāmies un satikām ļoti labi. Francūzi daudz interesēja Latvija, lai gan pirms mūsu ierašanās viņš diez vai zināja, kur tā atrodas. Reiz mūsu saruna novirzījās par meža zvēriem. Instruktors gribēja, lai pastāstu ko tuvāk par lapsām, konkrētāk – par iespējām sievai nopirkt lapsādas kažoku. Vai, lūk, es to nevarot viņam no Latvijas atsūtīt? Iepriekš gan biju lielījies, ka lapsas, zaķi, vāveres pie mums dzīvo gandrīz vai ap katru lauku māju. Tad nu par šo *pelcen* (*pelz* – vāciski *kažoks*) runāšana sanāca gandrīz vai katru dienu...

Reiz tomēr mēs sagājām pamatīgā naidā, līdz beidzot francūzis par mani sūdzējās savai priekšniecībai. Proti, es pārlauzu radioraidītāja viļņu pārslēga asi. Tā bija patiesība. Bet man taču, apgūstot tehniku, vajadzēja raidītāja kloķus ne tikai redzēt, bet arī ieslēgt, pārslēgt un izslēgt. Kā tad citādi lai es iepazītos ar *Rona* radiostaciju!? Lūzums, cik es pats nopratu, bija ļoti nopietns. Jāliek jauna ass, turklāt raidītājs jāpārmonlē no sākuma, kas prasīja vairāku dienu darbu. Vēl izrādījās, ka šādas ass Nantes kuģu būvētavā rezervē nemaz nav un tā speciāli jāpasūta raidītāja izgatavotājfirmai. Stāvoklis diezgan nopietns. Pēc būtības francūzis, par notikušo ziņodams priekšniecībai, rīkojās, kā pienākas.

Nākamajā dienā mani izsauca *Rona* komandieris kapteinis Bergs. Biju ļoti satraukts. Sagaidīju, ka dabūšu disciplināru sodu. Izvairīties un teikt, ka neesmu vainīgs, man pat nenāca prātā. Kapteinis Bergs visu izprasīja, apskatīja vainu zemūdenē uz vietas un tad, divatā esot, skaidri un gaiši teica: *Kaprāli Legzdīn, jūs rīkojāties pareizi! Ja raidītāja pārslēga ass neiztur parastos pārslēgšanas manevrus, tad lai franči ieliek tādu asi, kas iztur. Daudz sliktāk būtu, ja šī ass pārlūztu tad, kad Ronis jau būtu pieņemts.*

Pēc komandiera Berga teiktā jutos ļoti apmierināts. Sava francūža priekšā, zināms, šo gandarījumu neizrādīju. Pēc pāris dienām ar lidmašīnu raidītāja jaunā ass bija klāt. Rūkdams un burkšķēdams instruktors to ielika savā vietā. Kļuvām atkal draugi un runājām par *pelci*, kas gan būtībā bija tukša plāpāšana, jo nestādījos priekšā, kā to viņam dabūt.

Nantē aptuveni vienlaikus ar *Roni* ūdenī tika nolaista tonnāžas ziņā lielāka grieķu zemūdene *Papanikolis*. Redzējām, kā tā tika pārklāta ar plānu cinka kārtu (lai mazinātu zemūdenes metāla korpusa rūsēšanu). Mūsu zemūdenes necinkoja. Teica, ka tas maksājot dārgi. Tā vietā izlīdzējās ar lētākiem korpusa aizsardzības paņēmieniem.

Pieņemos svarā un sārtumā

Nantē nodzīvojām līdz 1926. gada vēlam rudenim. Viens otrs jau bija tik labi iejuties, ka ciemojās mājās pie franču ģimenēm. Tie, kurus ļoti pievilka skaistais dzimums, arī atrada, ko meklēja. Parasti gan sievietes puišus izkāsa. Dažs brīžiem palika bez *sū* un ar lielu nepacietību gaidīja nākamo algu un komandējuma naudu.

Pusdienās visiem vajadzēja iet uz vienu restorānu, kur kādā istabā mums bija uzklāts liels galds. Sakārtots uz to labāko. Pieradām iztikt bez rupjmaizes (baltmaizi franči cepa garos stieņos, kādi tolaik Latvijā nebija redzēti). Ēdām visādus gliemežus, krabjus un vēžus – tie pat iegāršojās. Taču, piebilstot par virtuves lietām, interesantākais, ko novēroju pat mazajos veikaliņos, kur nāca iepirkties arī piecgaidīgi bērni, bija tas, ka franču galvenais pārtikas produkts ir vīns. Tam bija jābūt uz galda pat vistrūcīgākajās ģimenēs. Arī mums pusdienās pēc franču parauga katram pie šķīvja stāvēja 3/4 litra pudele. Izdzēris šo devu, jutu mazu, ļoti patīkamu reibumu, kas turējās apmēram divas stundas. Gadījās, ka viens otrs savu porciju atstāja. Tam tūlīt palīdzēja citi, un, zināms, šādos gadījumos reibums pieturējās ilgāk. Drīz vien bijām pie vīna tā pieraduši, ka šķīta, nevarētu bez tā iztikt. Te jāatzīst, ka franči dzer īstu vīnogu vīnu. Šajos astoņos mēnešos, lietojot franču ēdienus un dzērienus, es pieņemos gan svarā, gan sārtumā.

Seržanta Kalniņa saldās moka

Nantē kuģu būvētava atradās Luāras kreisajā krastā, bet mūsu viesnīca un restorāns – labajā. Pāri upei, kuras platums bija ap 200 metru, mums ikdienā nācās celties četras reizes – no rīta, divreiz pusdienlaikā

un vakarā. Šim nolūkam izmantojām Latvijā neredzētu prāmi (franču nosaukums – *transbordeur*), kas bija domāts gan gājējiem, gan automašīnām. Tas darbojās šādi: abos krastos stāvēja ap 40 metru augsti, izturīgi metāla stabi, kurus gaisā virs upes savienoja konstrukcija ar divām sliedēm. Pa tām virzījās riteņu platforma ar elektromotoru. No šīs augšējās motorplatformas uz leju gāja troses, kas turēja prāmja iekārto platformu. Šeit varēja uzbraukt aptuveni desmit automašīnas un saiet ap simt cilvēku. Te atradās arī prāmja vadītāja kabīne. Kad elektromotors grieza augšējās platformas riteņus, tā brauca pa sliedēm un reizē vilka trosēs iekārto, ar pasažieriem un automašīnām pielādēto prāmi. Par pārceļšanu uz vienu pusi kājniekam prasīja vienu franku jeb aptuveni 10 santīmu. Ja kāds negribēja maksāt, viņš varēja kāpt pa trepītēm turpat četrdesmit metru augstumā un pāriet upi pa metāla celiņu, kas bija ierīkots gar augšējās platformas sliedēm. Tādu gājēju gan gadījās maz, pārsvarā visi maksāja un cēlās pāri ar prāmi.

Dzīvojot Nantē, *Roņa* ļaudis izstrādāja vienu otru joku un muļķību. Tā parasti mēdz gadīties, kad ir jaunu cilvēku kompānija, pietiekami daudz naudas un enerģijas. Reiz restorānā kāds sāka lielīties, ka noēdis dzīvu peli vai vardi, līdz radās jautājums: cik katram būtu iespējams vienā reizē apēst kūku? Beigu beigās seržants Kalniņš saderēja, ka pusstundā apēdis divdesmit piecas... Piedzert drīkstēja tikai vīnu vai ūdeni. Zināms, nolēmām: ja Kalniņš derības vinnēs, restorāna rēķinu maksās pārējie, ja ne – tad pats! Jautrība liela, visi dzīvoja līdzī. Gatavojoties startam, Kalniņš aizmetās uz Luāras krastu līdz prāmim un pa bezmaksas tiltiņu gar augšējās platformas sliedēm pārskrēja upei – turp un atpakaļ. Pa to laiku pēc pašu izvēles nopirkām kūkas. Nantē tās bija ļoti garšīgas, treknas, pat salietas ar labu rumu vai konjaku. Pēc izmēra un svara tās bija apmēram tādas pašas kā konditorejās Latvijā. Tika uzņemts laiks, un ēšana sākās. Sākumā uz katru kūku tika patērētas 10–15 sekundes, tomēr pakāpeniski šis laiks pieauga. Pēc piecpadsmitās kūkas derētājs sāka piedzert vīnu, kas bija jau ieliets glāzē (lai nepatērētu liekas sekundes). Likās, ka Kalniņš derības vinnēs, bet tad seržants sāka rīstīties. Kaut vēl atlika pāris minūtes, viņš atzina, ka beidzamo pusotru kūku vairs dabūt iekšā nevar...

Uzredzēšanos vēl citu reizi!

Interesanti bija vērot, kā Luārā franči zvejoja zivis. Nante atrodas ap 15 kilometru no upes ietekas Biskajas līcī, kur paisums un bēgums ir ļoti jūtams. Taču arī Nantē plūdmaiņas svārstījās apmēram par četriem pieciem metriem. Atkarībā no tām šeit mainījās upes straumes virziens. Paisumā okeāna ūdens, mutuļojot duļķes un nesot līdzī dražas, plūda augšup, bet bēgumā tas nāca atpakaļ. Nantē zvejošana notika neatkarīgi no straumes virziena. Parasti laivā sēdēja viens vīrs. Viņš darbojās ar garu kārti, kuras galā atradās piesiets apaļš tīkls. Lielākās no izķeselētajām zivīm izskatījās gandrīz kā siļķes, un franči tās sauca par *merlan*. Duļķainais ūdens, šķiet, tikai uzlaboja lomu. Vakaros upmalas daudzajos restorānos un kafejnīcās šīs zivis tad arī tika pasniegtas. Gandrīz jebkuras mazās kafejnīcas īpašnieks strādāja tajā par sagādnieku. Viņa sieva ņēmās virtuvē, bet bērni darbojās pie viesu apkalpošanas. Sestdienās un svētdienās kafejnīciņas galvenokārt apmeklēja ostas un kuģu būvētavu strādnieki. Ievērojām, ka dažkārt viņi nika pie vienas glāzītes vai augu vakaru. Zināms, kafejnīcas īpašnieki par to nepriecājās – telpas aizņemtas, maz ienākumu. Reiz mēs kā veci paziņas iegājām tādā nīkuļu apsēstā kafejnīcā. Kad bijām jau paēduši un no dažām glāzītēm drusku iesiluši, izgudrojām, ka pie galdiņiem nīkstošos frančus vajag izsviest uz ielas. Lai neceltos pārāk liels skandāls, nolēmām arī, ka kafejnīcas īpašniekam iedosim sāpju naudu. Izrādījās, ka viņš par mūsu samestajiem frankiem un par pašu ideju jutās ļoti apmierināts. Tad nu vajadzēja paskatīties, kas tur notika! Es jau skaitījos tas *švakākais*, bet, kad seržants Gintops un kaprāļi Kalniņš, Vīndedzis un Rozenfelds ķērās pie lietām, stikli vien šķīdēja, un kafejnīca bija tīra. Lai kā franči lamājās, lai kā turējās pretī, pārspēks bija *Roņa* jūrnieku pusē. Īpaši mums līdzēja uzbrukuma pēkšņums. *Tēsiņa* laikā salūza viens krēsls un stikla durvīm izbira divas rūtis. Taču par to jau bija samaksāts ar uzviju, un šķīroties saimnieks noteica: *Au revoir!* Tas nozīmēja *uzredzēšanos*. Protams, Kalniņš un Vīndedzis arī dabūja pa zilumam. Šajā sakarā mūsu priekšniecība aizrādīja, ka uzmanīgāk jāstaigā pa *Roņa* šaurumiem. Zemūdenē, protams, atradās dažādi kloķi, verķi, kur, kamēr nav pierasts, var nejauši uzsist aci.

Plūdmaiņu paslēpes

Drīz vien *Ronis* bija tik tālu uzbūvēts, ka varēja pārvietoties saviem spēkiem. Tad nu tam vajadzēja iet uz 15 kilometru attālo Sentnazēras (*Saint Nazaire*) pilsētiņu pie Luāras upes ietekas Biskajas līcī. Tur atradās Nantes kuģu būvētavas sausie doki, kuros vajadzēja pārbaudīt zemūdenes korpusu, dziļuma un virziena stūres, kā arī citas ierīces.

Zemūdeni uz Sentnazēru pārveda franču komanda. Mēs, latvieši, rītos un vakaros braukājām turp un atpakaļ ar kuģu būvētavas tvaikonīti. Pirmajā dienā nevarējām saprast, kāpēc uz kuģīša klāja stāv parastās, apmēram desmit metru garas koka trepes – līdzīgas tādām, ar ko laukos kāpj uz siena panta kūtsaugšā. Šo mīklu atminējām tikai vakarā.

Pa ceļam kādā Luāras attekā ievērojām veselu kuģu mastu karavānu (kuģu korpusus aizsedza krasta koki un krūmi). Mums paskaidroja, ka tur stāv flotes vraki, ar ko Pirmajā pasaules karā amerikāņi steigšus pārsveda uz Eiropu vairāk nekā miljons vīru. Kuģi bijuši būvēti tikai vienam pārgājienam pāri okeānam. Nu tie, savu uzdevumu veikuši, rūsēja un gaidīja pārkausēšanu.

Sentnazērā bija lielas kuģubūvētavas, neskaitāmi korpusi, eliņi un piestātnes. Dokā kuģi varēja ieiet tikai paisuma laikā – vienu, divas stundas. Šeit iebrauca arī mūsu *Roni*, pie kura tad visu dienu darbojāmies. Pusedziņojām kuģu būvētavas ēdnīcā, krietni vienkāršākā nekā Nantē. Mūs apkalpoja jauna francūziete, vārdā Odete. Blakus galdiem pie sienas stāvēja būrītis ar papagaili. Tikko ēdnīcā kāds ienāca, putns uzreiz ķērca: *Odet, Odet!* Tā kā mēs gājām bariņā – ap 25 cilvēki, papagailis uztraucās sevišķi un ķērca kā nelabais. Protams, Odete tūlīt bija klāt. Viens otrs no *Roņa* komandas ķērās pie meitenes apmācīšanas latviešu valodā. Odetei tas ļoti patika, bet viņas izruna radīja jautrību. Ēdienu šeit gatavoja, kā pie frančiem parasts, un pie tā mēs bijām jau daudz maz pieraduši. Gandrīz katru dienu tikām cienāti ar sausi vārītiem gliemežiem. Francijā tas ir aptuveni tas pats, kas Latvijā vārīti kartupeļi. Šī vienkāršā Sentnazēras ēdnīciņa man nāca atmiņā 1986. gadā Rīgā, kad ārstējos Eksperimentālās ortopēdiskās darbnīcas stacionārā. Parastiem franču strādniekiem netrūka ne trauku, ne galda instrumentu, ne garšvielu – četru piecu veidu sinepes, sāls, pipari, virsas. Turpretī padomju Rīgā slimnīcas ēdnīcā nekā tāda nebija, vienīgais

galda instruments, ko tur izsniedza, bija karote. Ar to tad nācās gan knaibīt gaļas gabalu, gan smērēt uz maizes sviesta klucīti.

Vakarā, pabeiguši Sentnazērā pirmo darba dienu, gājām uz ostu, lai ar to pašu tvaikonīti atgrieztos Nantē. Tuvojāties moliņam, kur vajadzēja atrasties kuģim, un pēkšņi atskārtām, ka piestātne stāv tukša. Virs moliņa rēgojās vienīgi trepju gals. Pienācām pavisam klāt un tikai tad ieraudzījām, ka tvaikonītis ir dziļi apakšā – tā skurstenis atrodas vienā līmenī ar moliņu. Nu tikai aptikām, ka no rīta, kad atbraucām, bija paisums, bet tagad, vakarā – bēgums. Sentnazērā, pašā okeāna krastā, plūdmaiņu līmeņa starpība izrādījās vēl lielāka nekā Nantē, tāpēc tovaru nodereja mīklainās *siena panta* trepes, pa kurām mēs nokāpām lejā uz tvaikoņa klāja.

Pārbaudes dokā

Mūsdienās joprojām tiek lietoti divu veidu doki – peldošie un sausie. Pirmajā gadījumā kuģis iebrauc iegremdētā dokā, kur tiek nostiprināts īpašās skavās. Tad no doka gremdēšanas tvertnēm izpumpē ūdeni, kā dēļ tas ceļas augšup un reizē izceļ no ūdens arī skavās nostiprināto kuģi.

Sausos dokus parasti izmanto lielākas tonnāžas kuģiem. Ar to darbību jau tiku iepazīstināts, mācoties Valsts tehnikumā, kad audzēkņu grupā devos ekskursijā uz Liepāju. Tosmāres kuģu remonta rūpnīcā mums rādīja divus 20. gadsimta sākumā te izbūvētos sausos dokus, kas izskatījās kā milzīgas betonā iejostas, ar hermētiskiem vārtiem norobežotas bedres. Tajās atradās sūkņi, kas spēja izsūknēt ūdeni pēc tam, kad šeit bija nostiprināts dokojamais kuģis. Sentnazērā šādi sūkņi nebija vajadzīgi, jo to vietā darbojās plūdmaiņas. Tā arī *Roni* paisuma laikā ievēda un stingri nostiprināja vienā no sausajiem dokiem. Pēc sešām stundām, kad bēgums sasniedza maksimumu, zemūdene jau stāvēja sausumā. Atlika hermētiski noslēgt doka vārtus, lai, sākoties jaunam paisumam, ūdens tajā neieplūstu.

Sentnazērā tika pārbaudītas *Roņa* stūres, un zemūdenēm tādas ir trīs – viena virziena stūre un divas dziļuma stūres. Ar priekšējo dziļuma stūri zemūdene *ierokas* dzelmē vai iznirst no tās. Pēc līdzīga principa arī lidmašīnas uzņem vai samazina augstumu. Pakaļējā dziļuma stūre

domāta zemūdenes stabilizēšanai zem ūdens horizontālā stāvoklī. Ienirstot un iznirstot zemūdenes diferentaļs leņķis (slīpums) attiecībā pret jūras līmeni nedrīkstēja pārsniegt 35–40 grādus. Tolaik šīs stūres iekārtas apkalpoja trīs vīri. Viņiem vajadzēja būt labiem speciālistiem un darboties ciešā saskaņā, ko panāca ar neatlaidīgu treniņu. Mūsdienu zemūdenēm visas trīs stūres ir saslēgtas kopīgā sistēmā, un tās var apkalpot viens stūres vīrs. Zemūdenei atrodoties sausajā dokā, vajadzēja pārbaudīt pildes un dveses. Tās ir īpašas lūkas. Pa pirmajām nīršanas brīdī zemūdenes cīsternās, kas atrodas starp tās iekšējo un ārējo korpusu, ieplūst ūdens. Savukārt pa otrajām no šīm cīsternām tiek izlaists gaiss. Pretējā gadījumā ūdens caur pīldēm neieplūstu un zemūdene ienīršanai būtu par vieglu. Tāpat dokā tika pārmērīts *Roņa* garums – gan faktiskais, gan pa ūdenslīniju. Vispār mūsu zemūdenēm bija raksturīga telpu šaurība. Te jāpaskaidro, ka gan *Spīdolai*, gan *Ronim*, ja tās salīdzināja ar līdzīgas tonnāžas zemūdenēm pasaulē, bija spēcīgāks bruņojums, kas, protams, aizņēma vietu.

Visu šo regulēšanu uzmanīgi vēroju un iegaumēju. Tolaik gan vēl nedomāju, ka kļūšu jūras vīrsnieks, kur nu vēl *Roņa* komandieris. Karjeras domas radās tikai pēc pāris gadiem, kad mūsu kara flotē asi tika nostādīts jautājums par jaunu speciālistu sagatavošanu.

Velotūrista vērojumi

Brīvākajās dienās mēs, vairāki puiši, ar īrētiem velosīpēdiem devāmies apskatīt Sentnazēras apkārtni. Apbrīnojami, ka pat mazos, līkumos lauku ceļus Francijā it visur klāja asfalts. Reiz nobraucām līdz vietai, kur vajadzēja būt okeāna krastam, un nevarējām saprast, kāpēc šeit neredz ūdeni, bet tikai plašu klajumu, kurā locījās dažī gliemežu lasītāji. Vietējie tad paskaidroja, lai neuztraucoties, – pēc pāris stundām okeāns pienāksot. Iegājām kādā kafejnīcā un, skatoties pa logu, sākām gaidīt, līdz tiešām tālumā ieraudzījām balti putojošu, tuvojošo svītru. Gliemežu lasītāji ātri metās uz krasta pusi. Tik skaistu paisuma skatu savā īsajā dzīvē redzējām pirmo reizi. Pēc gadiem man radās izdevība plūdmaiņas novērot arī stāvā, klinšainā okeāna krastā. Tas nebija tik iespaidīgi.

Citā reizē ar velosīpēdiem izbraucām uz nelielu pilsētu Pontšato (*Pontchateau*), kuras nosaukumu latviski varētu tulkot kā *tilta pils*

un kas atradās no Sentnazēras kilometrus divdesmit. Bijām uzzinājuši, ka šeit brīvdabas parkā apmēram 20–30 hektāru platībā skulptūrās ir attēlota Jēzus Kristus dzīve, sākot ar piedzimšanu kūtiņā, beidzot ar krustā sišanu. Franči šo vietu sauca par Kalvariju (*Calvaire*), kas tulkojumā nozīmē *pakalns ar krustu*. Sevišķi spilgti atmiņā palicis Jēzus tiesāšanas attēlojums Golgāta kalnā, uz kuru desmit, piecpadsmit metru augstumā veda granīta kāpnes. Pa tām lūdzēji devās augšup nevis stāvus, bet gan uz ceļgaliem. Viņu priekšā jutāmies diezgan neērti, tāpēc stingri ievērojām klusumu. Gar Kalvariju gāja arī parastais lauku lielceļš, zināms, asfaltēts. Pa to brauca automašīnas un pajūgi. Novērojām, ka franči, tuvojoties šai vietai, samazināja ātrumu un noņēma cepures. Apkārtnē te bija ļoti tīra un saposta, kas kopumā Francijā nav raksturīgi.

Visur, kur man ir gadījies ceļot, esmu centies apskatīt baznīcas, reliģiskā kulta vietas – jo īpaši uz svētkiem. Franči, lielākoties katoli, atklājās kā ļoti ticīga tauta. Dievnami bija vienmēr pilni ar lūdzējiem un grēku nožēlotājiem.

Jāpiebilst, ka tolaik Francijā velosipēds bija populārākais transporta līdzeklis, ar ko parasti strādnieki devās uz darbu. Sastrēguma stundās gadījās, ka pa ielu līdzās brauca pat pieci seši velosipēdi, un automašīnām, kuras gribēja ar tiem izmainīties, bija gandrīz vai jāapstājas. Zināms, tāds stāvoklis neturpinājās ilgi, parasti kādas piecas, desmit minūtes. Pēc tam velosipēdu straume pierima.

Kā guļ franču zemūdenieki

Pēc Sentnazēras devāmies uz Brestu, kur *Ronim* kopā ar *Spīdolu* bija paredzēti pārbaudes pārgājieni okeānā un izmēģinājumi torpēdu šaušanā. Braucām uz turieni ar vilcienu, jo zemūdenes vēl vadīja franču komandas. Brestā mūs izvietoja vienkārtīga koka barakā, kādās parasti dzīvoja franču zemūdenieki (kad zemūdene stāvēja ostā, uz tās palika tikai aptuveni trešdaļa komandas – jūrnieki, kuri stāvēja uz vakts). Interesanti, ka barakā nebija vis kojas vai nāras, bet gan pakaramie brezenta gamaki. Rītos tos noņēma no āķiem, satina rullī un ievietoja kastē. Tādējādi pa dienu guļamtelpā varēja brīvi staigāt un rīkot dažādas nodarbības. Mums gan pie šiem gamakiem bija diezgan grūti

pierast. Nemācējām lāgā sakārtot šauro matracīti un izklāt palagus. Sākumā bieži gadījās, ka, kāpjot gamakā no vienas puses, zuda līdzsvars un gulētģājējs pa otru pusi novēlās uz grīdas. Sevišķi sarežģīta šī lieta izrādījās tad, kad galvā bija *grādi* no pilsētā iedzertā franču sarkanvīna vai sidra (mūsu degvīnam līdzīgs dzēriens, tikai daudz sliktāks, šķiet, gatavots no āboliem). Zināms, mums jau nekādas pavēles, kas aizliegtu lietot alkoholu, nebija. Nostādīts tika tā: *Dzer, cik gribi – cik tev naudas, tikai darbā esi skaidrā un laikā!*

Brestā *Spīdolas* un *Roņa* komandām iznāca pavadīt visu 1926./27. gada ziemu. Jāsaka gan, ka pat Francijas ziemeļos nekādas ziemas latviešu izpratnē nav. Ja naktī uzkrīt sniegs, tad labi, ja tas nenokūst līdz pusdienai. Brestā svinējām arī 1926. gada Ziemassvētkus. *Roņa* komandā pārsvarā skaitījās luterāņi. Bija arī daži Latvijas krievi, domājams, pareizticīgie. Sarežģījumu radīja eglītes trūkums. Brestas tirgū to atrast nevarējām, bet apkārtnes mežos meklēt baidījāmies – ka neuzskata mūs par postītājiem. Beigās lietu atrisinājām šādi: tirgū nopirkām divas priedītes, apmēram cilvēka augumā. Tās abas kopā sasaistot, iznāca pienācīga izskata Ziemassvētku eglīte (priedīte). Pa komandējuma naudu uzklājām galdu ar franču vīniem, konjaku, šampanieti. Dziedājām dziesmas. Virsnieku un komandas attiecības bija ļoti tuvas. Disciplīna no tā necieta, bet pat nostiprinājās. Visi taču nācām no vienkāršas tautas, nevis kādiem bagātnieku dēliem. Diemžēl vienam otram, kam dzeramā tika vairāk, atžirgt nācās, guļot uz grīdas. Es jau minēju, kādas grūtības varēja rasties, ievietojoties pakaramajā gamakā.

Ienirt!

Roņa izmēģinājumos Biskajas līcī franču speciālistu klātbūtne tika samazināta līdz diviem vai trim, tomēr galvenā atbildība par zemūdeni vēl bija viņiem. Apguvām komandas: *Pa niršanas vietām!*, *Sagatavot zemūdeni niršanai!*, kā arī *Ienirt!* un *Uznirt!* Man kā radistam, saņemot pirmo minēto komandu, vajadzēja izslēgt radiostaciju, izkāpt pa lienlūku augšā uz klāja un pie kaujas kioska atvienot antenas pievadu, īsāk sakot, sagatavot mastu nolaišanai. Šim nolūkam vēl nācās nokāpt motortelpā, ieslēgt masta pacelšanas un nolaišanas motoru, kā arī caur lūku vērot, vai antena pazeminās normāli. Kad tā bija nolaista, vajadzēja vēlreiz

uzkāpt augšā uz klāja un nostiprināt antenas pievadu. Mans beidzamais uzdevums pirms niršanas bija noņemt no lienlūkas rokturi. Šī eja uz lienlūku arī bija vieta, kur radistam vajadzēja atrasties visā niršanas laikā. Tā pienākumos ietilpa uzmanīt, lai pie kāda spēcīgāka grūdienu (vai kara apstākļos – sprādziena) lūkas noslēgums nelaistu gar malām ūdeni.

Laiks, kas *Ronim* tehniski bija paredzēts ieniršanai (pārejai no pel-dus stāvokļa līdz 10 metru dziļumam zem ūdens), skaitījās 36 sekundes. Lielajām zemūdenēm tas varēja ilgt pat līdz piecām minūtēm. To, vai zemūdenes korpusi ir hermētiski noslēgti, brīdi pirms ieniršanas pārbaudīja, nedaudz izsūknējot no zemūdenes gaisu. Spiediens par dažām dzīvsudraba stabiņa iedaļām zemūdenes iekšienē samazinājās. Ja atmosfēras spiediens no ārpuses šo starpību nesāka izlīdzināt, tad bija skaidrs, ka droši varam nirt. Izpildot šo manevru, komandai bija ļoti svarīgi iegaumēt, ka, zemūdenei grimstot, strauji mazinās tās līdzsvars. Ja virsūdens pārgājienā zemūdeni, tāpat kā kuģi, horizontālā stāvoklī notur tā saucamā formas stabilitāte, tad iegremdējoties atliek tikai svara stabilitāte, tas ir, ķermeņa apakšdaļai ir jābūt smagākai par virspusi. Neprasmīgi piepildot ar ūdeni niršanas un balansēšanas cisternas, zemūdeni dzelmē var pat apgāzt. Pasaules vēsturē pieredzēti vairāki gadījumi, kad tieši šādi zemūdenes ir gājušas bojā. Trauslā līdzsvara dēļ, ejot zem ūdens, visiem komandas locekļiem stingri vajadzēja atrasties savās noteiktajās vietās. Ja niršanas brīdī viens cilvēks no zemūdenes priekšgala pārvietojās uz tās pakalgalu, tūlīt stūres vīriem nācās veikt attiecīgas korekcijas. Atrodoties zem ūdens, pat uz tualeti varējām iet vienīgi ar komandiera atļauju.

Atklāti sakot, pirmajās reizēs nirstot mani neatstāja baiļu sajūta. Nepierasta bija kaut nelielā, tomēr straujā gaisa spiediena krišanās pirms ieniršanas, pārbaudot zemūdenes hermētiskumu. Ja zem ūdens atrādāties ilgāk, protams, *Rona* telpās manāmi samazinājās skābekļa daudzums – sviedrējās āda, kļuva grūtāk elpot. Lai šādā situācijā (kad skābeklis ir samazinājies no 21% uz 18%) uzlabotu gaisu, tika lietotas ķīmiskas *patronas*, kas uzsūca sevī ogļskābo gāzi un izstrādāja skābekli. Ja nebija iespējams iznirt ilgāk nekā astoņas stundas (*Ronis* maksimāli varēja atrasties zem ūdens aptuveni nedēļu), tad varēja padot skābekli no rezerves baloniem. Ar laiku zemūdeņnieka riska sajūta kļuva arvien pierastāka un baiļu vietā nāca pašāvība uz komandieriem un savām zināšanām.

Mūsdienās šķiet savādi, ka *Spīdolai* un *Ronim* nebija radioaparātūras, kas nodrošinātu sakarus, atrodoties dzelmē. Jāpiebilst, ka zemūdenes ar šādām iespējām pasaulē parādījās tikai 30. gadu beigās. Tāpat no mūsdienu skatījuma varbūt nav saprotams, kā *Spīdola* un *Ronis* iztika tikai ar vienu radiotelegrāfistu, kuru nevarēja nomainīt. Taču jāņem vērā, ka tolaik informācijai un sakariem vēl nebija piešķirta tik liela nozīme kā mūsdienās. Latvijas kara flotes vadībā valdīja uzskats, ka pilnīgi pietiek, ja karakuģa vai zemūdenes radiotelegrāfists noteiktās stundās nodežurē un nosūta vajadzīgos ziņojumus. Augu diennakti sakari tika uzturēti vienīgi ar ledlauzi (un reizē Valsts prezidenta jahtu) *Krišjānis Valdemārs*, un arī tad vienīgi laikā, kad uz tā atradās pats Valsts prezidents. Tomēr jāatzīst, ka Francijā, kā arī citās lielvalstīs jau divdesmitajos gados uz nozīmīgākajiem karakuģiem bija vairāki radisti, kuri, viens otru nomainot, dežurēja bez pārtraukuma.

Periskops kā pīpes kāts

Roņa izmēģinājumi Biskajas līcī tomēr nenotika bez starpgadījumiem. Pirmajās reizēs, kad gājām zem periskopa, viss izdevās kā nākas, taču vienā no turpmākajiem treniņiem gadījās neliela avārija. Jāpaskaidro, ka mūsu periskops būtībā bija 15 centimetru resna un septiņus metrus gara tērauda caurule, kam abos galos iemontētas sarežģītas optiskās ierīces, ar kuru palīdzību no zemūdenes (kas atradās nedaudz zem ūdens) varēja vērot apkārtni. Pārgājienos *zem periskopa Roņa* iegrimis dziļums nepārsniedza 15 metrus (rēķinot no ķīļa), un tad optiskās ierīces galviņa slīdēja virs ūdens. Ja nira dziļāk, pārgājiens turpinājās *uz tumšo*, bez iespējām kontrolēt zemūdenes apkārtni. Komandai vajadzēja būt īpaši uzmanīgai mirklī, kad notika pacelšanās no dzelmes līdz 10–15 metru dziļumam, tas ir, periskopa galviņas iznākšanai virs ūdens. Blīvas satiksmes rajonā varēja gadīties sadursme ar kādu virsūdens kuģi, un diemžēl tieši to *Ronim* arī iznāca piedzīvot. Periskopa atsitieni pret kaut ko cietu zemūdenē jutām visi. Kad gabalīņu tālāk iznirām un izkāpām uz klāja, ieraudzījām, ka tērauda caurule ir saliekta kā pīpes kāts. Nedaudz tālāk varēja redzēt arī sadursmes pretējo pusi – nelielu kuteri, kam gan nekas ļauns nebija noticis. Tomēr gan mūsu, gan franču komandieris pamatīgi uztraucās. Skaidrs, ka

periskopu nācās mainīt. Vai kādu sodu šajā sakarā saņēma franču komandieris, nezinu. Jādomā gan, ka kaut kas līdzīgs bija gadījies ne vienreiz vien un, iespējams, ka skādes izmaksas jau bija iepriekš paredzētas zemūdenes cenā.

Iepazīšanās ar zemūdeņu galveno ieroci

Mūsu jauno zemūdeņu otrs pamatuzdevums, ko vajadzēja veikt vidēji trīsdesmit metru dziļajā Brestas kara ostas poligonā, bija izmēģinājumi torpēdu šaušanā. Pirms turpināt stāstījumu, būtu vietā īsumā paskaidrot svarīgāko par tā laika torpēdām. Būtībā tas ir peldošs ierocis, kas pārvietojas automātiski, bez pilota, iepriekš noteiktā virzienā un dziļumā un nes sevī kaujas lādiņu, kas, saduroties ar mērķi, eksplodē. Salīdzinājumā ar lielgabala šāviņu, kas sprādziena rezultātā izlido no stobra, torpēdai pašai bija turbodzinējs, kas darbojās ar saspiestu gaisu, tādēļ tā spēja nest smagāku, iedarbīgāku kaujas lādiņu, kā arī pārvarēt lielāku attālumu. Arī torpēdu palaišanas iekārta nebija tik masīva kā līdzīgas jaudas lielgabals. Pēc savas formas divdesmito un trīsdesmito gadu torpēdas izskatījās kā sešus metrus gari, 45 centimetrus plati cigāri, kuru pakalējā daļā atradās minētais dzinējs, vidusdaļā – līdz 200 atmosfērām saspiesta gaisa tvertne, savukārt priekšā – konuss ar kaujas lādiņu, kurā varēja būt aptuveni 80 līdz 200 kilogramu sprāgstvielas. Torpēdas pakalējās, vidējās un priekšējās daļas garuma proporcijas bija 2:5:1. Tā kopā svēra nedaudz mazāk par tonnu.

Turbodzinēja jauda parasti sasniedza ap 400 zirgspēku. Saspiegtais gaiss, kas nāca no vidusdaļā novietotās tvertnes, dzinējā tika reducēts uz 70 atmosfērām. Lai turbīnas vārpsta pie šāda spiediena nesusaltu, gaisa strūkļa tika uzkaršēta (ar spirtu vai petroleju) līdz 700 grādiem pēc Celsija. Šaušanas attālums pie mums Latvijā tika praktizēts no 300 metriem līdz trīs kilometriem. Tuvākus mērķus neizvēlējās tāpēc, ka tad no sprādziena triecienviļņa ciestu pati zemūdene. Par attāluma galējo robežu var piebilst, ka jau Pirmajā pasaules karā torpēdas tika lietotas pat pret 20 kilometru tāliem mērķiem (gan visai neprecīzi). Mūsdienās šīs kaujas darbības rādiuss, zināms, ir vēl vairāk pieaudzis.

Pastāvēja apgrieztā proporcionalitāte starp ieprogrammētā mērķa attālumu un torpēdas ātrumu – jo mērķis tuvāk, jo ātrumu varēja

noregulēt lielāku. Tā, piemēram, pie mērķa attāluma viena jūdze torpēda attīstīja 45 mezglus jeb 83 kilometrus stundā. Ja mērķa attālums bija 10 jūdzes, torpēdas ātrums uz pusi samazinājās. Protams, torpēdu piešaušanā un parasti arī mācībās kaujas konuss sprāgstvielas vietā bija piepildīts ar saldūdeni (sāļo jūras ūdeni te neizmantoja, jo no tā metāla detaļas vairāk rūsē). Šajā konusā arī atradās mehānisms, kura darbības gaitā torpēda, mācībās noskrējusi ieprogrammēto distanci, uzpeldēja. Pēc tam to jūrā ar motorlaivu savāca un izmantoja atkal.

Šāviena precizitāti mācībās noteica, vērojot torpēdas ceļā atstātos gaisa burbuļus. Fiksējot burbuļu parādīšanās brīdi, zinot torpēdas ātrumu un mērķa attālumu, varēja izrēķināt šāviena trajektorijas dziļumu. Par mērķiem tika izmantoti kuģu vilkti plosti vai laivas ar mazu iegrimi, zem kurām tad arī torpēdas tika šautas. Vienas torpēdas vērtība tolaik bija ap 10–20 tūkstošiem latu, tāpēc vien mācību mērķim nevarēja šaut virsū tieši, jo no mehāniskā trieciena *cigārs* tiktu galīgi sabojāts.

Roņa un *Spīdolas* pirmās torpēdas bija būvētas Francijā, Vidusjūras piekrastes kūrortpilsētiņā Sentropezā (*Saint Tropez*), kas atrodas starp Nicu un Tulonu. Modelis skaitījās ST-22. Vēlāk turpat no frančiem iegādājāmies arī lētākas, cariskajā Krievijā ražotas torpēdas. Te jāpaskaidro, ka 1917. gadā, Krievijā nākot pie varas komunistiem, liela daļa Melnās jūras kara flotes atbēga uz Francijai tolaik piederošo Bizertas ostu Vidusjūrā Āfrikas krastā. Te franči krievu kuģus internēja un pārņēma savā īpašumā par kaut kādiem cara valdības parādiem.

Kā liecina torpēdas vērtība naudas izteiksmē, šo ieroci bija paredzēts lietot tikai pret lieliem un ļoti svarīgiem pretinieka mērķiem. Tā laika jūras kauju vēsturē par efektīvāko torpēdu pielietojumu tika uzskatīta vācu zemūdenes U-9 (komandieris kapteiņleitnants Otto Vedigens) operācija Lamanša jūras šaurumā. Toreiz, 1914. gada 22. septembrī, šai zemūdenei vienas stundas laikā izdevās nogremdēt trīs angļu kreiserus. Citiem vārdiem sakot, 26 vācu zemūdeņnieku komanda vienā kaujā nonāvēja vairāk nekā 1400 angļu jūrnieku. Līdz kara beigām gan šī leģendārā zemūdene un tās komandieris nenodzīvoja. Tā neveiksmīgi iznīra lielā angļu kreisera *Dreadnought* priekšā, kas to taranēja.

Brestas ūdenslīdēju cienasts

Mūsu šaušanas apmācība, kas, tāpat kā niršana, notika franču speciālistu uzraudzībā, ritēja, kā plānots, bet tad pēkšņi viena no *Roga* palaistajām torpēdām neuzpeldēja. Skaidrs, ka bija notikusi kāda kļūme, kurai līdzīgas, kā sapratām, šad tad gadījās arī uz franču zemūdenēm. Par to liecināja fakts, ka pazudušo torpēdu meklēšanai Brestas kara ostā bija izveidota speciāla ūdenslīdēju nodaļa. Tā ņēmās pa jūras poligonu divas dienas, bet, kā tika ziņots, nesekmīgi. Tad torpēdu meklētāji lūdza no *Roga* komandas piešķirt divus palīgus, kuri strādātu pie sūkņa, kas pumpē ūdenslīdējiem gaisu. Komandieris Ādolfs Berģs šim uzdevumam norīkoja torpēdistu Albertu Veitu un mani. Brestas kara ostas reids un šaušanas poligons ir ļoti plašs – otra mala tikko saskatāma, tomēr to, kurā rajonā torpēda pazuda, mēs ar Albertu jau daudz maz apjaust varējām. Tāpēc pavisam savādi šķita, ka, atstājis piestātņi, ūdenslīdēju kuteris devās uz pavisam citu pusi. Mums jau teikšanas nekādas – meklētāju nodaļu komandēja kāds franču jaunākais virsnieks. Nogājām diezgan lielu gabalu. Tad kuteris apstājās, noenkurojās, un divi ūdenslīdēji sāka gatavoties ieniršanai. Vērojot, kā viņi uzvelk skafandrus, gumijas tērpus, pievieno un pārbauda gaisa šļūtenes, telefona vadu, nevarējām saprast, kāpēc abi uzmauca kaklā pa melnai kulei. Mēs ar Albertu slikti mācējām franciski, tāpēc aprunāties par šo neskaidrību nespējām. Turklāt jāpiebilst, ka arī ūdenslīdēju dienests mums abiem bija galīgi svešs. Kad meklētāju pāris ienira, sākās dzīvas telefona sarunas. Te nu mēs nopratām, ka nekas jau netiek veikts par torpēdu, bet gan par austerēm, citiem gliemežiem un krabjiem, kuru franču nosaukumus daudzkārt dzirdējām ēdnīcā. *Meklēšanas darbi* turpinājās – mēs tik pumpējām gaisu, bet franči apmēram desmit metrus zemāk šiverēja pa okeāna dibenu. Bija pat tādi brīži, kad kuteris, ūdenslīdējiem atrodoties apakšā, pacēla enkuru un pēc viņu telefoniskajiem norādījumiem lēni pavirzījās uz vienu vai otru pusi. Tas gan tika veikts ļoti profesionāli, ar vislielāko piesardzību. Pēc kāda laika – stundas vai mazliet ilgāk – ūdenslīdēji pacēlās virspusē. Nu izrādījās, ka melnās tarbas, kuru vajadzību torpēdu meklēšanā mēs nespējām izprast, bija kalpojušas savākto gliemežu un krabju ievietošanai. Ūdenslīdēji devās dzelmē vēlreiz un atkal atgriezās ar lomu. Kad beidzot viņi novilkā skafandrus un tērpus, mēs devāmies nevis uz ostu, bet turpat, stāvot uz enkura, sākām mieloties ar iegūtajām okeāna veltēm. Ēdiena pagatavošanai uz kutera bija plīts, garšvielas, galda instrumenti un citas

nepieciešamās lietas. Netrūka arī īstā franču sarkanvīna, kas pie šāda lieliska uzkožamā labi gāja pie sirds. Saprotais, arī mēs ar Albertu tikām cienāti. Mielošanās turpinājās vēl labu laiku.

Ostā atgriezāmies tikai vakarā, bet *Roņa* pazaudētā manta *atradās* pēc divām trim dienām. Franči mums, piemiedzot aci, vaļsirdīgi paskaidroja, ka patiesībā viņiem torpēdu bija izdevies uziet jau otrajā dienā pēc tās pazaudēšanas. Šī vieta tad tika apzīmēta ar nevainīgu stoderīti. Pārējās *meklēšanas* dienās viss tika izdarīts tā, lai lieliem priekšniekiem nebūtu nekādu aizdomu par gliemežu un krabju medīšanu.

Militārais sveiciens pidžamā

Roņa štatu sarakstā es kā radiotelegrāfists tiku iekļauts elektriķu grupā, kurā skaitījās pieci vīri. Tomēr gluži formāli tas nebija, jo manos dienesta pienākumos ietilpa arī rūpēšanās par zemūdenes bateriju, kas atradās pilnīgi atsevišķā telpā un sastāvēja no 140 akumulatoriem. Jāpiebilst, ka katrā tajā ietilpa 29 svina plates un katrs no tiem svēra pustonnu. Akumulatoru ražoto strāvu zemūdene izmantoja, manevrējot zem ūdens dzelmē, kad tika atslēgts iekšdedzes dīzeļdzinējs (kura darbībai ir nepieciešams gaiss) un darbojās vienīgi elektrodzinējs. Ejot zem ūdens ar maksimālo ātrumu deviņi mezgli, *Ronis* no akumulatoru baterijām varēja baroties vienu stundu. Ejot ar ekonomisko ātrumu (trīs četras jūdzes stundā), strāvas pietika aptuveni diennakti. Taču, nekustīgi guļot uz grunts, zemūdene varēja mierīgi izdzīvot trīs līdz septiņas dienas. Kad akumulatoros strāva izbeidzās, *Ronim* vajadzēja uzpeldēt un, darbinot dīzeļdzinēju, četras piecas stundas uzlādēt baterijas. Zināms, ka Otrajā pasaules karā vācu zemūdenes, operējot Vidusjūrā, bieži vien šo uzlādēšanu veica naktīs, bez ugunīm iznirstot kādā klusākā līcītī. Miera apstākļos šo procedūru varēja veikt, pieslēdzoties pie elektrības kabeļa ostā, ko *Ronis* praktizēja biežāk.

Inženieris kapteinis Pinka jau bija *iepotējis*, ka akumulatoru telpā ir jābūt ļoti uzmanīgiem. Kaut šeit darbojās samērā spēcīga ventilācijas sistēma, uzlādēšanas laikā vienmēr ap akumulatoriem sabiezēja tāda kā ūdeņraža un sērskābes migla. Pietika ar visniecīgāko dzirksteli, lai izraisītos sprādziens. Skaidrs, ka komandas locekļiem uzturēšanās pie akumulatoriem bija ļoti ierobežota. Saskaņā ar instrukciju katrā

uzlādēšanas reizē uz 15–20 minūtēm šeit vajadzēja ienākt vienīgi diviem elektriķiem un izdarīt dažus sprieguma, sērskābes blīvuma mērījumus, kā arī vajadzības gadījumā pieliet destilēto ūdeni. Parasti viens no šiem vīriem darbojās ar mēraparātu, otrs – ar pievadiem. Darbs šķita vienkāršs, viegli izpildāms, un gluži neviļus izgāja no galvas brīdinājumi pašiem būt uzmanīgiem attiecsmē pret skābju indīgajiem izgarojumiem. Reiz kādā lietainā un vēsā dienā, kad bateriju uzlādējām Brestas ostā, nepamanīju, ka akumulatoru telpā uzskavējos ilgāk par noteikto laiku. Tā pieredzes trūkuma dēļ saindējos un uz kādām desmit dienām tiku ievietots franču kara flotes slimnīcā. Ārsti visādi ar mani ņēmās, līdz konstatēja, ka nekā pārāk bīstama nav. Līdz tam Latvijā vispār nebiju gulējis slimnīcā, tāpēc nevarēju salīdzināt nedz ārstēšanu, nedz sadzīves apstākļus. Tomēr jāatzīst, ka šeit jutos labi aprūpēts. Radās franču draugi, ar kuriem varēju patrenēties valodas prasmē. Sevišķi labi atminos kādu franču flotes jūras kājnieku – korsikāni, kurš visu ārstēšanās laiku centās būt kopā ar mani. Viņš pēc izcelsmes bija itālis un dikti lielījās ar savā tautā tik slavenajiem makaroniem, ko ēda trīs reizes dienā, turklāt ik dienu. Nereti atdevu viņam arī savu porciju. Dīvainas man šķita izdarības dakteru vizītē. Tiem slimniekiem, kuriem neskaitījās gultas režīms (kā, piemēram, korsikānim un man), ārstiem ienākot, vajadzēja nostāties ierindā pie palātas durvīm un pēc komandas pie plikas galvas pielikt roku militāram sveicienam. Turklāt pēc franču reglamenta plaukstai bija jāatrodas nevis pavērstai pret plecu (kā militāri sveicinot pie mums), bet gan pret sveicināmo personu.

Sēras

Atrodoties Brestā, *Roņa* komandai atgadijās arī ļoti bēdīgs notikums. Brestas kara slimnīcā mira kaprālis Ansis Gintops no elektriķu grupas. Tieši kopā ar viņu turējos tuvākos draugos. Cik atceros, nāves cēlonis bija aklās zarnas piedēkļa iekaisums. Radās jautājums, vai mirušo vest uz Latviju vai apbedīt Brestā. Sazinoties ar flotes štābu Rīgā, noskaidrojās, ka Anša māte ir ar mieru, ka dēls paliek Francijā. Bēres notika ar militāru godu. Zārks tika pārsegts ar Latvijas kara flotes karogu (tie uz *Roņa* vienmēr bija rezervē). Procesija, franču goda sardzes pavadīta, gāja cauri Brestas pilsētas centram līdz pat kapsētai. Pēc bērēm nolēmām, ka Ansim jāuzceļ pieminekļis. Par mūsu samesto naudu

to visai iespaidīgu izgatavoja vietējā akmeņkaļu darbnīcā. Uzraksts tika iecirsts franču un latviešu valodā. Ja pareizi atceros, teksts bija šāds: *Ceļiniek, apstājies un padomā – kas tu esi, tas es biju, kas tu būsi, tas es esmu*. Vēlāk, 1938.–1939. gadā, kad mācījos Francijas Jūras kara akadēmijā, man bija izdevība būt Brestā. Ar kapu sarga palīdzību atradu Anša Gintopa atdusas vietu. Nostājos pie tās, noņēmu savu Latvijas kara flotes virsnieka cepuri un klusībā noskaitīju Tēvreizi. Nodomāju, ka šis pieminēklis paliks arī tad, kad *Roņa* vairs nebūs...

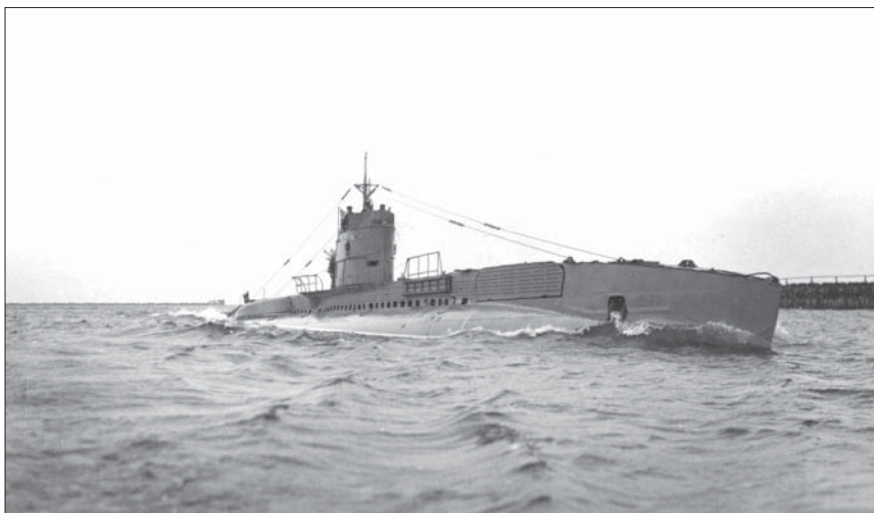
1927. gada martā, kad *Spīdola* un *Ronis* vēl beidzamās dienas atradās Brestā, mira Latvijas Valsts prezidents Jānis Čakste. Kolīdz saņēmām šo ziņu, nolaidām pusmastā savu karogu. Bēru dienā pulksten 12, kā tas pieņemts šādos gadījumos, uz visiem Brestas kara ostas reidā esošajiem franču karakuģiem jūrnieki tika nostādīti goda ierindā un salutēja ar lielgabaliem. Uz linijkuģa *Condorcet* orķestris spēlēja Latvijas himnu. Iespaidīgi. Lai cik jauna bija Latvijas valsts, tai parādīja starptautisku atzinību.

No Biskajas līča līdz Latvijai

Francijā uzbūvētie mūsu traleri *Imanta* un *Viesturs* devās uz Latviju vēl pirms 1926. gada Ziemassvētkiem. Zemūdenēm mehānismu pārbaudes un arī komandu treniņi prasīja ilgāku laiku. Neatceros datumu, taču šķiet, ka *Spīdola* un *Ronis* atstāja Brestas ostu 1927. gada aprīlī.

Īsi pirms mājupceļa atklājās kāda mūsu zemūdeņu īpatnība, proti, tās bija projektētas tieši Baltijas krastu aizsardzībai, tāpēc gan no *Spīdolas*, gan *Roņa* tika izcelti kādi divdesmit ap puscentneru smagi čuguna bluķi. Manevrējot zem ūdens salīdzinoši sāļajā Atlantijas okeānā, tie bija vajadzīgi, taču *pussaldajā* Baltijas jūrā – vairs ne.

Jāatzīst, ka dažas dienas pirms Brestas atstāšanas *Roni* tika ievietota arī *kontrabanda* – dāvanas mājiņniekiem (dzērieni, smaržas utt.). Mums gan trūka īstas skaidrības, vai vispār uz karakuģa ir atļauts muitniekus laist. Tomēr, drošs paliek drošs, *Roņa* vīri, kā prazdami, savas *liekās* mantas paslēpa. Šim nolūkam noderēja vairākas lienlūkas, pa kurām varēja nokļūt cisternās, kas tika piepildītas ar ūdeni vienīgi niršanas laikā. Virsūdens pārgājienos, kāds bija arī mūsu mājupceļš, tās stāvēja tukšas. Tādējādi tur varējām ievietot savu bagāžu. Par vislielāko

*Ronis pārgājienā. (Pastkartes otrā pusē rakstīts: Brauciet pretim
sestdienas vakarā uz Ainažu staciju)*

Komanda uz *Roņa* klāja, 1927. gadā Liepājā

Rīga pirmais komandieris Ādolfs Bergs-Kalns

kontrabandistu kļuva vecākais mehāniķis Ekšteins, kurš šeit iemānīja izjauktu motociklu *Harley Davidson*.

Tomēr lielā piesardzība izrādījās lieka – Brestas muitnieki tā arī neatnāca. Izejot pa ostas vārtiem, grūtības un sarežģījumus radīja vienīgi vētras, kas pavasaros Biskajas līcī, tāpat kā Lamanša šaurumā un Ziemeļjūrā, parasti neilgst vairāk par diennakti, taču ir diezgan spēcīgas. Turklāt bieži vējš sagriežās tā, ka vajadzēja iet pie sānu viļņa. Zemūdenes sānsvere dažkārt sasniedza pat 40–50 grādus. Kā lai šādos apstākļos paēd pusdienas? Traukus likām uz grīdas, un arī tad vēl nācās tos pieturēt, lai neapgāžas. Šajā ziņā mūsu kubrikā izcēlās kaprālis stūresvīrs Brežģis, drukns puisis ar apaļu, bet zīmīgu seju (ja šodien viņu satiktu uz ielas, noteikti pazītu). Pirms dienesta flotē Brežģis bija atstājis studijas Latvijas Universitātes Teoloģijas fakultātē, tāpēc nebija brīnums, ka viņš no pārējiem atšķīrās kā liels runātājs (manuprāt, šis apdāvinātības dēļ Brežģim tiešām labāk vajadzēja kļūt par mācītāju, nevis jūrnieku). Uzturs uz *Roņa* bija lielisks, un Brežģis parasti ēda vismaz par diviem, taču pusdienās ceptā gaļa, kas tik apetītelīgi smaržoja, zemūdenei valstoties, Brežģim vairs negāja pie dūšas. Tā agrākais teoloģijas students, nometies ceļos, šķiet, patiesi sirsnīgi, taču mums pārējiem par uzjautrinājumu skaitīja lūgšanu: *Ak, Dievs, kāpēc man jācieš tādas grūtības – tik labs ēdiens, bet iekšā dabūt nevar, un tas pats, kas ticis iekšā, steidzīgi nāk ārā*. Vēl smagāk par Brežģi viļņi nomocīja kaprāli Braunu. Tievais gara auguma vīrs visu vētras laiku palika kojā ne ēdis, ne dzēris. Atgriezies Liepājā, Brauns tūlīt iesniedza ziņojumu un aizgāja no flotes.

Roņa dzīvojamo telpu izvietojumā radiotelegrāfista koja atradās pakalējā kubrikā. Kaprāļiem un seržantiem guļvietas bija divos un pat trīs stāvos abos zemūdenes galos (priekšējā kubrikā – sešas, pakalējā – desmit kojas). Atsevišķā telpā izvietojās četri virsniekvietnieki un vēl atsevišķā – trīs virsnieki (ieskaitot komandieri). Tā kā *Roņa* komandā kopā parasti skaitījās 28 vīri, tad obligātā dienesta matrožu izmitināšanai kalpoja jau minētie gamaki. Inženierim savas guļvietas te nebija. Viņš savus pienākumus galvenokārt veica, zemūdenei stāvot krastā.

Pēc uzbūves koja izskatījās kā koka rāmis ar gareniskām atsperēm. Pieceļoties to pieslēja sienai un aizāķēja. Vispār atpūta šeit bija ļoti ērta un patikama. Vēl piebildīšu, ka mana koja atradās tieši zem pakalējās lienlūkas. Parasti pārgājienos to turēja hermētiski noslēgtu, turklāt

nosprostotu ar speciāliem āķiem, gumijas blīvēm un skrūvbultām, kas bija drošas vislielākajos viļņos un ūdens triecienos. Pat piliens neparādījās pie blīvju malām! Gadījās vienīgi, ka, ostā stāvot ar atvērtu lūku, zemūdenes iekšējās trāpījās šlakatas no viļņiem, ko sacēla kāds tuvāk garāmbraucošs kuģis. Tādās reizēs iznāca liela ņemšanās, lai slapjumu saslaucītu un ieviestu vajadzīgo kārtību.

No kuģu būvētavas mums līdzī uz Latviju devās arī viens franču inženieris, kam vajadzēja būt kā novērotājam, ja tomēr ceļā atklājas kāds rūpnīcas defekts un zemūdeņu lietās mazpiedzējusī komanda netiek ar to galā. Taču pārgājiens noritēja normāli.

Tuvojoties Vācijas krastiem, beidzot nokļuvām mierīgākos ūdeņos. Pie Elbas ietekas, kur atrodas ieeja Ķīles kanālā, stāv skaistā Kuks-havenas pilsētiņa. Otrajā pasaules karā šeit bāzējās vācu zemūdenes. 1927. gadā vāciešiem to vēl nebija, jo 1918. gadā noslēgtajā Versaļas miera līgumā bija prasība – kara zaudētājiem jāatsakās no savas zemūdeņu flotes. Interesanti, ka Vācija, kas Otro pasaules karu sāka tikai ar 57 zemūdenēm, īsā laikā uzbūvēja gandrīz 1200 zemūdeņu. Tās nodarīja Sabiedro flotēm lielus zaudējumus, bija bīstams drauds amerikāņu un angļu kuģu karavānām, kas ar militārās palīdzības kravām devās uz Krieviju. Te gan jāpiebilst, ka divas trešdaļas vācu zemūdeņu kara laikā tika iznīcinātas – no četrdesmit tūkstošiem vācu zemūdeņnieku trīsdesmit tūkstoši aizgāja bojā drausmīgā nāvē.

Nostāvējām pie Kukshavenas visu nakti. No rīta ar kārtējo paisumu mūs ielaida kanālā. Tā ir vieta ar pasaulē visdzīvāko kuģu satiksmi. 93 kilometrus garais kanāls ievērojami saīsina kuģu ceļu starp Baltijas jūru un Ziemeļjūru, jo, to izmantojot, nav jāiet apkārt dāņu Jitlandes pussalai. Gandrīz visi, kas bijām brīvi no vakts, uznācām uz klāja un, zemūdenēm lēni slīdot (ātra gaita šeit nebija atļauta, lai nerastos vilnis, kas izskalo kanāla krastus), vērojām skaisto apkārtni – dabu, tiltus, pilsētiņas. Interesanti, ka no kanāla krasta kāds uzņēmīgs vācu fotogrāfs mūsu zemūdenes nofotografēja. Ķīlē viņš jau bija pretī un piedāvāja biles, ko, zināms, arī pirkām. Ķīlē notika arī oficiālas vizītes, bet tā jau skaitījās virsnieku darīšana.

No Latvijas puses vācu kara jūrnieki saņēma atļauju apmeklēt *Roni*, kas tā laika skatījumā bija moderna zemūdene (sevišķi tas attiecās uz torpēdu aparātu konstrukciju). Apmeklējuma laikā vācu virsniekiem bija stingri aizliegts jebko fotografēt, apstāties, pierakstīt. Ja kāds no

viņiem tomēr palēnināja soli, mums bija uzdots teikt: *Bitte weiter!* (*Lūdzu, ejiet tālāk!* – vācu val.). Kad vācu viesi izkāpa uz moliņa, redzēju, ka viens no virsniekiem izvilka blociņu un kaut ko piezīmēja. Iespējams, ka tā tika fiksēta kāda noskatīta *Roņa* detaļa.

Ķīlē pavadījām vairākas dienas. Izstaigājāmies pa pilsētu, daudz ļaužu nāca arī uz ostu apbrīnot mūsu zemūdenes. *Spīdolas* un *Roņa* klājs, salīdzinot ar moliņu, atradās gandrīz vienā līmenī – ja labi gribējām, ar krastā stāvošajiem varējām pat sarokoties. Reiz, atrodoties uz zemūdenes klāja, savā starpā aprunājām kādu *freileni*, kura bija pienākusi pa moliņu: ka viņa ir smuka, atnākusi viena... Piepeši daiļā meitene skaidrā latviešu valodā uzjautāja: *Vai jūs neesat no Bauskas?* Jutāmies drusku neērti. Vienu otru latvieti sastapām arī Francijā. Piemēram, Nantē reizēm aizgājām uz restorānu ar tādu Mertena kungu. Uz jautājumu, vai viņš tomēr negrib braukt atpakaļ uz Latviju, tautietis atbildēja, ka svešumā esot nonācis vēl pirms Pirmā pasaules kara, te izveidojis ģimeni. Īsāk sakot, pilnīgi *pārfrancūzējies*.

Kas attiecas uz Ķīli, man kā torpēdvirsniekam atkal iznāca būt šajā ostā 1935. gadā, kad abas mūsu zemūdenes to otrreiz apmeklēja oficiālā draudzības vizītē. Tolaik Vācijā pie varas jau atradās Hitleris, un visā valstī bija izvērsti tā saucamais darba dienests. Pirmā pasaules kara beigās noslēgtā miera noteikumi vēl aizvien neļāva vāciešiem turēt lielus bruņotos spēkus. Taču viņu militarizētās darba dienesta vienības pēc savas kārtības un stingrās disciplīnas no armijas atšķīrās tikai ar to, ka šeit vīriem šautenes vietā bija lāpsta. Ar to tika izpildīti pat ierindas rituāli: *Plecā ņemt!*, *Godam sveikt!* un citi. Toreiz vizītes gaitā mūsu zemūdeņu virsniekus iepazīstināja ar vienu šādu darba dienesta pulku, kurš netālu no Ķīles nodarbojās ar kādas upes iztaisnošanu. Vācieši atklāti lika saprast, ka īsā laikā, nomainot lāpstas ar šautenēm, viņiem būs gatava milzu armija.

Baltijas jūra *Spīdolu* un *Roni* sagaidīja mierīgi, bez lielas vilņošanās. Kaut arī astoņi mēneši Francijā pagāja ļoti interesanti, tomēr visi bijām noilgojušies pēc mājām. Ienākuši Liepājas ostā, nostājāmies pie jauna, mūsu zemūdenēm speciāli izbūvēta steķa. Kas attiecas uz muitu, tad atkal neviens par *kontrabandu* neinteresējās.

Pēc dažām dienām gājām tālāk – uz Rīgu. Bija pieņemts lēmums, ka jaunās zemūdenes, kā arī mūsu traleri ir jāparāda tautai. Atceros, ka Daugavgrīvas koki vēl bija pelēki, mazliet iesarkani. Tiem tik tikko vērās

vaļā pumpuri. Uz moliņa pretī Rīgas pilij bija sanācis daudz ļaužu, sevišķi pusaudži, kas nolūkojās uz mums ar lielu interesi un izbrīnu. Arī paši bijām bezgala lepni par savu floti. Zināmās stundās pa grupām tika organizētas ekskursijas arī pa zemūdeņu iekštelpām. Komandai vajadzēja dot paskaidrojumus, būt ekskursiju vadītājiem. Demonstrējām atsevišķus manevrus, protams, ne jau ieniršanu, bet, piemēram, periskopa pacelšanu ap sešu septiņu metru augstumā (rēķinot no acs pielikšanas punkta), torpēdu un lielgabalu mērķēšanu. Dažreiz tika atļauts pat ieskatīties periskopā. Aptuveni rēķinot, šajās dienās caur *Spīdolu* un *Roni* izgāja vairāki tūkstoši apmeklētāju. Interesentu rinda gan sanāca lielāka par mūsu iespējām.

Kā izglābties no nogrimušas zemūdenes?

Ekskursanti īpaši interesējās par to, kā notiktu cilvēku glābšana, ja, pieņemsim, zemūdene, cietusi avāriju, gulētu uz grunts jūras dzelmē. Te jāpiebilst, ka *Spīdolai* un *Ronim* pieļaujamais niršanas dziļums (50 metri) atbilda maksimāli iespējamam dziļumam Latvijas piekrastes ūdeņos. Tad nu mēs skaidrojām, ka ūdens spiediens uz zemūdenes korpusu šādā situācijā būtu ne vairāk kā piecas atmosfēras – tikpat, cik lauku kuļmašīnas dampja cilindrā. Miera apstākļos, kolīdz zemūdeni tās komandieris bija atzinis par nogrimušu, pirmkārt, ar speciāla kloķa palīdzību vajadzēja izlaist ārā no korpusa kabeli, kura galā bija piesieta labi saskatāma peldoša avārijas boja ar uzrakstu *Zemūdene Ronis*. Tā zemūdenes nogrimšanas vietā turētos virs ūdens. Bojas iekšienē atradās hermētiski noslēgts telefons. Glābēju kuģis pa šo telefonu varēja saistīties ar dzelmē palikušo zemūdenes komandu un saskaņot glābšanas darbus. Savukārt zemūdeņnieku rīcībai vajadzēja būt šādai. *Rona* kioskā jeb kaujas tornī atradās spiedienizturīga, mucai līdzīga tvertne, kurā varēja ielīst divi trīs vīri. *Mucas* apakšējais gals caur hermētisku lienlūku bija savienots ar zemūdenes iekšieni, bet augšējā atradās lienlūka, kas veda ārā ūdenī, faktiski uz zemūdenes klāju. Komandai nu vajadzēja sadalīties grupās pa divi trīs un, uzģērbjot individuālos skābekļa balonus, sejas masku (gumijotu, ūdensnecaurīdīgu tērpu mūsu ekipāžumā tolaik nebija), caur apakšējo lienlūku ielīst šajā glābšanas tvertnē. Kad pirmā jūrnieku grupa tajā ieņēma vietas, *mucu* no pārējām zemūdenes

telpām hermētiski atslēdza. Šo darbību varēja izdarīt gan no *mucas* iekšpusēs, gan no pašas zemūdenes (tie komandas locekļi, kuri, gaidot savu rindu izniršanai, vēl palika zemūdenē). Pēc tam sākās glābšanas tvertnes piepildīšana ar ūdeni, kā rezultātā šeit pakāpeniski pieauga spiediens, līdz sasniedza to, kāds pastāvēja dzelmē – zemūdenes ārpusē. Tagad jūrnieki, kas atradās *mucā*, varēja brīvi atvērt tās augšējo lūku, izkāpt ārā un nostāties uz zemūdenes klāja. Jāpiebilst, ka individuālais glābšanas ekipējums bija jau iepriekš noregulēts tā, lai cilvēks šajā situācijā tūlīt neuzpeldētu virs ūdens, citādi straujā, ļoti bīstamā spiediena maiņa izsauktu asiņu tecēšanu pa muti, degunu un ausīm. Tālāk jūrniekiem vajadzēja, ļoti iespējams, pilnīgā tumsā, iet pa zemūdenes korpusu līdz klāja pakaļgalam, kur atradās avārijas bojas kabelis. Pie tā turoties, sākās lēna, pakāpeniska (ik pa desmit metriem ieturot desmit minūšu adaptācijas pauzi) celšanās augšup. Pa to laiku zemūdenē palikušie komandas dalībnieki ar speciālām svirām *mucas* augšējo vāku hermētiski aiztaisīja ciet, izsūkņēja no tās ūdeni, un cikls sākās no gala. Visa komanda, šādi glābjoties, varēja atstāt nogrimušo zemūdeni apmēram 10–12 stundās.

Protams, kara apstākļos bija iespējamās situācijas, kad avārijas boju izmantot nedrīkstētu (boja pretiniekam skaidri parādītu, kur atrodas zemūdene, un tā ar dziļbumbām tiktu iznīcināta). Tā kā zemūdenes iekštelpas sastāvēja no pieciem hermētiski noslēdzamiem nodalījumiem ar atsevišķām izejas lienlūkām, bija vēl daži citi glābšanās paņēmieni. Savulaik izmēģināju pat tādu zemūdenes atstāšanas veidu kā izlīšanu caur torpēdas aparāta stobru. Tā diametrs – 450 milimetru bija tieši tik liels, ka tajos gados spēju tur izspraukties cauri. Šādā vai arī vēl citādā veidā katram komandas vīram atlika pašam, kā nu var, lēni iznirt virs ūdens un tad korķa vestē peldēt uz krastu vai gaidīt glābējus.

Jāpiebilst, ka tolaik Latvijā nebija aprīkotu kuģu, ar ko nogrimušu zemūdeni varētu izcelt (tādas ierīces plānoja iegādāties trīsdesmito gadu beigās). Ievērojot to, tika noslēgts īpašs palīdzības sniegšanas līgums ar Zviedrijas kara floti, kurai šādas iespējas bija. Zināms, ar gandarījumu varu atzīmēt, ka visā mūsu Zemūdeņu divizona pastāvēšanas vēsturē nekādas nopietnas avārijas negadījās.

Kamēr Latvijas Radio klusēja...

Man kā radiotelegrāfistam īpaši interesēja savas specialitātes lietas. Radiostacija, kā jau rakstīju, atradās tieši zemūdenes vidū – zem kioska, un lielās šaurības dēļ parādīt to *Roņa* viesiem (parasti – kolēģiem) varēju tikai tad, kad pats biju pagājis nost. Tolaik vēl mūsu armijas un flotes radiosakaros izmantoja vienīgi telegrāfa Morzes ābeci. Tikai uz *Spīdolas* un *Roņa* bija pirmās modernās radiostacijas, ar kurām var uztvert un pārraidīt cilvēka balsi. Tā reiz man ienāca prātā jauneklīgi dulla doma pārbaudīt, vai es no *Roņa* radiostacijas varētu pārraidīt savu balsi tā, lai mani uztver Latvijas radioklausītāji. Kopš Latvijas Radio dibināšanas (1925. gada 1. novembrī) bija pagājis aptuveni pusotrs gads. Tolaik tas raidīja ēterā aptuveni piecas stundas diennaktī, bet pārējā laikā stāvēja klusu. Izmantodams šādu pārtraukumu, noregulēju *Roņa* raidītāju uz Latvijas Radio viļņiem un mikrofonā vairākas reizes atkārtāju: *Tē runā zemūdene Ronis, radiotelegrāfists seržants Legzdīņš. Atrodos Daugavā pie A–B dambja. Lūdzu, klausieties! Gribu pastāstīt jums, ka vēl bez Radiofona arī jaunās Latvijas zemūdenes var pārraidīt cilvēka balsi ēterā...*

Labu laiciņu plāpāju visādas lietas, līdz beigās izteicu lūgumu: *Ja mani dzirdat, lūdzu, piezvaniet pa telefonu uz numuru...*

Jāpiebilst, ka A–B dambja piestātnē telefona nebija. Tas atradās netālu – Jensena ogļu noliktavā. Tā kā mūsu komandai izveidojās ļoti labas attiecības ar šī uzņēmuma vadītāju, tad uz *Roni* arī varēja piezvanīt. Un patiesi, pēc mana raidījuma ēterā uz noliktavu sāka zvanīt cilvēki, kuri savos radioaparātos bija izdzirdējuši manu balsi. Jutos ļoti pacilāts. Atsaucīgie klausītāji apliecināja, ka dzirdamība bijusi ļoti laba. Patīkamajās telefona sarunās radās pat doma, ka lietī derētu uz *Roņa* uzaicināt kādu mākslinieku, kas mikrofonā varētu ne tikai runāt, bet arī dziedāt...

Galu galā es par savu patvaļīgo radioseansu dabūju komandiera rājienu. Informācija par seržanta uzstāšanos ēterā bija nonākusi pat līdz admirālim Keizerlingam. Es gan iepriekš nojautu, ka komandkapteinis Ādolfs Bergs šādu mikroфона izmēģināšanu man nebūtu atļāvis, tāpēc jau rīkojos uz savu roku. Tomēr, neskatoties uz nepatīkšanām, jutos lieliski. Tagad cilvēki pat savās mājās bija saņēmuši priecīgo vēsti, ka Daugavā stāv latviešu zemūdenes.

Roņa komanda bez virsniekiem – tā nedrīkst kāpt!

Galvenais matrozis uz Imantas

Līdz pazušānai dzelmē 36 sekundes

Mums, zemūdeniekiem, intensīvas mācības sākās 1927. gada pavasarī. Iemaņas, ko bijām guvuši Francijā, vajadzēja trenēt un attīstīt. Pirmā ieniršana Latvijas ūdeņos notika Liepājas kara ostas kanālā. Šeit dziļums atļāva iegremdēties tik tālu, lai ūdens segtu kaujas torni un varētu veikt tā saucamo svēršanos, tas ir, pārbaudīt, vai zemūdenē iekšā ir sabalansēti visi smagumi, vai tā iegremdējas vienmērīgi un klausā dziļuma stūrēm. Īpaši svarīgi tas bija tāpēc, ka iepriekšējā niršana bija notikusi Brestā, daudz sāļākā okeāna ūdenī. Manevrs Liepājas kara ostas kanālā apstiprināja, ka jāatbrīvojas vēl no dažiem *Roņa* korpusā ievietotajiem čuguna klučiem, no kuriem lielākā daļa jau bija izņemti, pirms atstājām Franciju. Jāpiebilst, ka smalkākai svara balansēšanai zemūdenē atradās trīs speciālas ūdens cisternas.

1927. gada vasaras mācībās torpēdas vēl nešāvām – galvenokārt uzmanība tika pievērsta tieši šiem ieniršanas un izniršanas manevriem.

Reiz kādās mācībās Rīgas līcī rajonā starp Roņu salu un Vidzemes jūrmalu *Ronim* patrulējot vajadzēja pamanīt pretinieka (tā lomu izpildīja *Virsaitis*) tuvošanos Rīgai. Tātad vairākas dienas nācās nikt jūrā zemūdens vai virsūdens stāvokli un gaidīt, vai kur tālumā neparādīsies *Virsaiša* skursteņa dūmi. Ja *pretinieks* mūs pamanītu pirmais, *Ronis* skaitītos iznīcināts. Taču te piepeši radās situācija, kad zemūdenei (kas, protams, patrulēja ar izslēgtām ugunīm) ar lielu steigu vajadzēja ienirt, jo līdzīgi tumsā maskētais *Virsaitis* tik tikko neuznāca *Ronim* virsū. Zemūdenes iekšpusē dzirdējām, kā kuģis pārgāja mums pāri, ka nodārdēja vien. Labi vēl, ka nejauši netaranēja vai nesalauza periskopu, jo zemūdenes to samērā plānā ārējā korpusa dēļ ir visai trauslas. Ne tikai kara, bet arī miera laikā ir bijuši vairāki taranēšanas gadījumi, kas tieši zemūdenēm beigušies traģiski.

Līdztekus mācībām *Spīdola* un *Ronis* apciemoja oficiālās vizītēs visas Baltijas jūras valstis (izņemot Krieviju), kā arī Norvēģiju. Sprotams taču, ka valdība gribēja ar jaunajām zemūdenēm paliekties. Tomēr uz jūras valstīm Holandi, Beļģiju, Franciju un Angliju mūsu flote negāja, kaut gan tehniskās iespējas un jūrnieku prasme to ļāva. Varbūt tā bija kļūda, jo vismaz uz Franciju, kur zemūdenes bija dzimušas, vajadzēja aiziet.

Savā radiotelegrāfista dienesta laikā, kaut arī ārpus *Roņa* komandas, esmu piedalījies divos valstiski ļoti svarīgos notikumos – Latvijas prezidentu vizītēs Somijā un Zviedrijā. Turpmāk īsumā par to.

Latvijas prezidenta pirmā ārvalstu vizīte

Latvijas pirmais prezidents Jānis Čakste 1926. gada maijā izbrauca savā pirmajā oficiālajā ārzemju vizītē uz Somiju. Viņš nolēma turp doties pa jūras ceļu ar pilnīgi jauno ledlauzi – prezidenta jahtu *Krišjānis Valdemārs*, ko ceļā pavadīja tolaik vienīgais mūsu karakuģis *Virsaitis*. Īsi pirms šai vizītei paredzētā laika Liepājas flotes instruktoru skolai pienāca rīkojums atlasīt audzēkņus, ar kuriem varētu papildināt gan *Krišjāņa Valdemāra*, gan *Virsaiša* komandas. Arī es tiku izraudzīts. Man kopā ar *Krišu* (kā mēs kara flotē saucām ledlauzi *Krišjānis Valdemārs*) pastāvīgo radiotelegrāfistu (viņa uzvārdu diemžēl neatceros) bija uzdevums pieņemt un pārraidīt telegrammas, kā arī darboties kā signālistam, tas ir, nodot ziņojumus, žestikulējot ar karodziņiem.

Kaut arī pārgājiens notika maijā, Somu līci vēl klāja biezs ledus. *Virsaitis* patstāvīgi pa šādu ceļu nemaz nevarētu paiet, tāpēc tas turējās cieši aiz *Kriša*. Tā kā mūsu flotei tolaik nebija sava orķestra un Helsinkos vajadzēja izpildīt Somijas valsts himnu, līdzī tika paņemts orķestris no Rīgas kājnieku pulka. Protams, visus 20–30 muzikantus un viņu kapelmeistaru kapteini Skujiņu uz ātru roku pārgērba kara flotes jūrnieku uzvalkos. Te labi piestrādāja intendantūras drēbnieki, un tiešām jāsaka, ka katram pūtējam jaunais uzvalks izskatījās glīti. Cik atceros, pavāri un ķelneri (oficianti) augsto kuģa pasažieru apkalpošanai tika ņemti no Rīgas restorāniem.

Telegrammas, pa lielākai daļai šifrētas, no Rīgas nāca bieži. *Kriša* pastāvīgais radiotelegrāfists savā amatā bija pieredzējis par mani krietni vairāk; galvenokārt strādājot kopā, ar pienākumiem tiku galā labi. Darba steigā atbildīgais par radiosakariem virsleitnants Dišlers man pat uzticēja šifra atslēgas, kaut pēc noteikumiem viņš šādi rīkoties nedrīkstēja. Kā gados un arī pēc dienesta pakāpes jaunākajam man papildus uzdevums bija atšifrēto telegrammu pienesana adresātam. Uz *Krišu* klāja atradās ne tikai Valsts prezidents, bet arī vairākas citas augstas amatpersonas – Ministru prezidents Kārlis Ulmanis, kara ministrs ģenerālis

Balodis, armijas komandieris ģenerālis Berķis. Vispār radās iespaids, ka lielajiem kungiem uz kuģa nebija ko darīt. Tad nu viņi centās aprunāties ar matrožiem, izprasīt, kurš ir no kurienes, kā ticis uz jūras. Arī es toreiz tiku līdzīgi iztaujāts. Labi atceros epizodi, kad man vajadzēja uzrunāt gan Jāni Čaksti, gan Kārli Ulmani. Saņēmām telegrammu, kas bija adresēta valdības vadītājam. Tobrīd augstie kungi atradās *Kriša* salonā, šķiet, vakariņoja (no Rīgas mēs toreiz izgājām 12. maija pēcpusdienā). Pārbaudīju savu jūrnieka formas tērpu – vai matroža krādziņš nav saburzījies, turklāt vēl mani apskatīja virsleitnants Dišlers un ledlauža pastāvīgais radiotelegrāfists. Tad ar drebošu sirdi klauvēju pie salona durvīm. Neatceros, vai kāds atbildēja vai ne. Atvēru durvis un skaļā balsī, kā tas bija paredzēts militārajā reglamentā, prasīju: *Valsts prezidenta kungs, lūdzu atļauju kaprālīm Legzdiņam ieiet!* Apkārtējie, šķiet, paraudzījās uz mani un neko neteica. Sirds drebēja. Patiesībā tai sirdij drebēt jau nu nevajadzēja, jo visi taču bijām latvieši – visi runājām vienā valodā. Redzēdams, ka Čakste sēž otrā salona galā, gar malu devos turp. Pienācis viņam klāt, teicu: *Valsts prezidenta kungs, atļaujiet griezties pie Ministru prezidenta Kārļa Ulmaņa!* Saņēmis atļauju, ja pareizi atceros, ar galvas mājienu, turpat pagriezies pret Kārli Ulmani un nodevu viņam telegrammu.

13. maija rīts uzausa saulains un skaists. Orķestris trenējās spēlēt Somijas himnu. Redzēju, kā no komandtiltiņa Ministru prezidents kopā ar vēl citiem kungiem vēroja ledus klāto jūru. Pēkšņi izdzirdēju, ka Ulmanis savā īpatnēji smalkajā balsī sauca: *Re, re, kur ronīs!* Patiešām netālu no kuģa ceļa gozējās divi roņi, kuriem nu apkārtējie pievērsa uzmanību.

Paredzētajā laikā nokļuvām pie Somijas bākas Harmajas, kas atrodas uz klinšainas salas un kur parasti kuģi ienākot pieņem un aizejot atstāj loci. Te mūs sagaidīja ļoti spēcīgs loču kuteris, kas spēja iet caur biezo, kūstošo ledu, un ledlauzis *Jeekarhu*, kas bija daudz stiprāks par *Krišu*. Tā nosaukums somu valodā nozīmēja *ledus lācis*. Sasveicinājāmies. Sekojot *Jeekarhu*, mūsu kuģi devās uz Helsinku ostu. Ieeja te ir šaura, un to ieskauj augstas klintis. Uz vienas no tām kreisajā pusē stāvēja somu kara jūrnieku goda sardze. *Flagštokā** bija pacelts Latvijas karogs, un liels kara orķestris spēlēja *Dievs, svētī Latviju!* un pēc tam Somijas himnu. Tam atbildēja mūsu orķestris uz *Krišjāņa Valdemāra*. Turpat

* Karoga kāts uz kuģa. – Red. pieb.

tālāk Svēborgas cietoksnī mūsu prezidentam par godu salutēja krasta artilērija. Helsinku ostā *Krišam* bija paredzēta enkura vieta, kur Jānim Čakstem vajadzēja pārkāpt Somijas prezidenta motorlaivā. Taču īsi pirms enkura atdošanas *Krišs* uzdūrās uz sēkļa. Kuģis divas trīs reizes nedaudz palēcās, tad tomēr nonāca paredzētajā vietā un noenkurojās. Šis gadījums uz ceremoniju neatstāja nekādu iespaida. Viss norisinājās tālāk, it kā nekas nebūtu noticis. Vienīgi pēc tam, kad prezidents Čakste motorlaivā devās uz krasta piestātņi, pie *Kriša* pienāca somu loča kuteris. Nezinu, varbūt uz ledlauža komandtiltiņa notika kāda izskaidrošanās. Kad somu locis atgriezās savā kuterī, tas divreiz apbrauca *Krišam* apkārt. Varēja spriest, ka viņš apskatīja ieग्रimes atzīmes uz kuģa priekšējā un pakaļējā vadņa. Pēc tam, galvu grozīdams, locis devās prom. Bija gan skaidrs, ka *Kriša* bojājums nav tik nozīmīgs, ka prasītu tūlītēju remontu un valsts vadītājiem atpakaļceļā nāktos mainīt kuģi. Vēlāk, kad mūsu ledlauzis tika ievietots Liepājas sausajā dokā, noskaidrojās, ka tā korpuss vienā vietā tomēr bija caursists, bet trīs citās – iebuktēts. Caurums *Kriša* apakšējā daļā gan nekādas briesmas neradīja, jo tā korpuss bija dubults vai pat trīskārtīgs. Šeit tikai attiecīgie tanki piepildījās ar ūdeni, bet tas kuģa drošību būtiski neiespaidoja. Noskaidrojās arī, kāpēc somu locis nezināja par *vainīgo* sēkli ostas akvatorijā. Izrādījās, ka pavasara atkušņos te bija ieslidējies kāds iesalis klinšu gabals. Ledum tālāk kūstot, akmens bluķis nogrima un radīja jaunu, locim nezināmu zemūdens klinti. Jāpiebilst, ka nekādi *grēkāži* meklēti netika. Nelielos zaudējumus somu puse nolīdzināja.

Atridoties Helsinkos, kā *Kriša*, tā *Virsaša* matrožiem un virsniekiem tika rīkotas pieņemšanas ar mielastiem un dejām. Netrūka meitu, tāpat arī dzērienu, ziemeļbrieža un lāča karbonāžu. Uz noteiktu laiku tikām laisti arī ekskursijās.

Kā kaimiņus godināja Zviedrijas karalis

1929. gada maijā man vēlreiz bija gods piedalīties pārgājienā uz *Krišjāņa Valdemāra* kopā ar Latvijas Valsts prezidentu. Šoreiz tas bija Gustavs Zemgals un iešana notika uz Stokholmu – oficiālā vizītē pie Zviedrijas karaļa Gustava V. Mani jau kā īstenu *Roņa* radiotelegrāfistu atkal norīkoja palīgos *Kriša* radiostacijā. Nožēloju, ka tolaik nerakstīju dienasgrāmatu, tomēr daži momenti atmiņā ir palikuši.

Krišs, tāpat kā *Virsaitis*, pirms došanās ceļā atkal tika ļoti saposts. Gājiens pāri Baltijas jūrai ir īss – līdz Gotlandes krastiem apmēram 60 jūdzes (110 km). Pie Almagrunda bojas, tas ir, pie ieejas zviedru šērās (nelielas klinšu saliņas) mūs sagaidīja locis un divi vai trīs zviedru kuģi, tajā skaitā bruņukreiseris *Drothing Victoria*. Kā to paredzēja starptautiskie noteikumi, daudzkārt lielākais zviedru karakuģis mūsu *Krišu* (uz kura tātad bija uzvilts prezidenta standarts) sveicināja pirmais. Ja jūrā satiktos divi prezidenti vai karaļi, tad gan būtu jāgudro, kurš ir vecāks, un jaunākajam tad nāktos sveicināt pirmajam. Netālu no Stokholmas kādā krasta cietoksnī nograndēja 21 lielgabalzve – Nāciju salūts. *Virsaitis* tāpat atbildēja. Līdzīgi kā prezidenta vizītē Somijā, arī te uz klintīm stāvēja karavīru goda sardze, bija pacelti abu valstu karogi un orķestris spēlēja himnas. Mūsu kuģi noenkurojās iepriekš paredzētā vietā Stokholmas ostas reidā (kā es saprotu, pie krasta piestātnes šādos gadījumos Zviedrijā parasti nepietauvojās). No *Kriša* nolaida ļoti elegantu, ar tepiķi izklātu trupu, kura lejasgalā atradās maza platformiņa. Trapa augšgalā nostājās Latvijas jūrnieku goda sardze. Viss bija pārbaudīts, izmēģināts, lai godam sagaidītu Zviedrijas karaļi, kuram bija paredzēts ierasties Latvijas teritorijā, kas pēc starptautiskajiem noteikumiem skaitījās mūsu kuģis. Un jau pēc mēneša – 1929. gada jūnijā – Gustavs V Baltijas valstis apceļoja speciālā dzelzceļa vagonā.

Vispirms *Krišam* apkārt apriņķoja ātra motorlaiva ar zviedru foto-korespondentiem. Un tad parādījās Zviedrijas karaļa parādes laiva *Vasaorden*. Tā bija krāšņi krāsota baltā un zilā krāsā ar zeltītām kantīm un rantīm. Priekšgalā plīvoja zviedru karakuģa bugšprita karogs, pakaļgalā – Zviedrijas karaļa standarts. Laivas pakaļgalā zem krāšņiem drapējumiem izrotāta baldahīna (*jumta*) atradās arī pats Gustavs V ar četriem pieciem pavadoņiem. Interesanti, ka *Vasaorden* gāja bez motora. Pēc gadsimtos nostiprinātas tradīcijas to ļoti vienmērīgi ieturētiem vēzieniem airēja deviņi matrožu pāri. Vēl pa jūrniekam (pēc mana skatījuma tie varēja būt Zviedrijas kara flotes augsta ranga virsnieki) stāvēja laivas priekšgalā un pakaļgalā. Skaidrs, ka viņu uzdevums bija gādāt par *Vasaorden* pietauvošanos. Mani norīkoja pie tauvas saņemšanas – to tad arī padeva baltos cimdos tērptais zviedru virsnieks. Atšķirība starp jūrniekiem vienā un otrā tauvas galā bija iespaidīga. No vienas puses – pārstāvis no labklājīgas Eiropas lielvalsts, kura nav karojusi kopš 1814. gada. No otras – Latvija, kas tikko dzimusi uz Pirmā pasaules kara drupām un kuras kara flotes tradīcijas vēl tikai sākās.

Vasaorden bez starpgadījumiem un liekas steigas pietauvojās. Gustavs V uzkāpa uz *Kriša* trapa platformiņas. Pēc komandas *Godam sveikt!* mūsu orķestris izpildīja Zviedrijas valsts himnu un līdzās Latvijas prezidenta standartam tika pacelts mastā arī Zviedrijas karaļa standarts. Gustavs Zemgals gaidīja pie trapa augšējā gala. Te abi valsts vīri sarokojās. Tad augstais viesis panāca pāris soļus un uzsauca goda sardzei: *Sveiki!* Latviešu valodā. Uz to mūsu jūrnieki atbildēja: *Esi sveiks!* Ko ekselences darīja kuģa salonā, es neredzēju. Pēc minūtēm desmit Zviedrijas karalis un mūsu prezidents atkal iznāca uz klāja un kopīgi devās pa trapu uz *Vasaorden*. Es no baltos cimdos tērptā virsnieka paņēmu atpakaļ tauvas galu, un līdz ar to svinīgā ceremonija uz *Krišjāņa Valdemāra* beidzās. Kolīdz *Vasaorden* matroži sāka airēt, atskanēja Stokholmas salūtbateriju dārdieni, kā arī apsveikumi no citiem kuģiem, kuri tobrīd stāvēja ostā. Drīz vien pie *Kriša* kreisā trapa piestāja liela motorlaiva. Tā uzņēma un nogādāja Zviedrijas karaļa pils piestātnē zemākstāvošus mūsu prezidenta pavadoņus, kuriem zem *Vasaorden* baldahīna nepietika vietas, kā arī latviešu žurnālistus. Kad Gustavs Zemgals spēra pirmo soli uz Zviedrijas zemes, tika atkārtota Latvijas himna, un atkal dārdēja lielgabali. Todien visa osta ietinās salūtu radītajā dūmakā.

Pēc prezidenta un pārējās delegācijas aiziešanas mēs, uz *Kriša* esošie kara jūrnieki, vēl kādu stundu pārsprīdām tikko piedzīvoto un ļoti pagodinošo mūsu valsts galvas sagaidīšanas ceremoniju. Vēl jo vairāktas bija interesanti tāpēc, ka savulaik zviedri valdījuši pār latviešiem un Rīga pat ir bijusi Zviedrijas lielākā pilsēta. Visaizkustinošāko iespaidu mums radīja Zviedrijas karaļa parādes laiva. Tik izsmalcinātu, līdz sekundes simtdaļai saskaņotu airēšanu nebijām redzējuši. Sevišķi, kad, pienākot pie *Kriša*, pēc klusas komandas visi airi pilnīgi vienādi, nolīdzināti kā pa diegu, tika pacelti sveicienam. Arī pats pienākšanas manevrs bija izdarīts tik precīzi, ka varētu domāt: *Vasaorden* pie *Kriša* trapa ir stājusi jau simtiem reižu.

Uzturoties Stokholmas ostas reidā, kara jūrniekus laida arī uz pilsētu. Iepriekš tikām nostādīti ierindā, pārbaudīta forma. Pēc tam noteiktā laikā *Kriša* motorlaiva mūs nogādāja krastā un tāpat noteiktā laikā pie piestātnes sagaidīja. Latviešu jūrnieku parādīšanās Stokholmas ielās izraisīja zviedros interesi, varētu pat teikt – sajūsmu. Liekas, trijātā vai četratā bijām piegājuši pie kādas skolas, kur sastapām meiteņu bariņu. Pēkšņi viņas, sadevušās rokās, apņēma mūs apkārt un kaut ko zviedriski

sāka dziedāt. Meitenes ļoti priecājās par savu izdarību, un arī mūs sajūsmināja viņu jautrība.

Atceļā uz Latviju *Krišu* un *Virsaite* pārsteidza vētra. Tā gan nebija sevišķi liela, tomēr abi mūsu kuģi nostāvēja pie Almagrunda bākas apmēram 10–12 stundas un tikai tad turpināja ceļu līdz Rīgai.

Tā ir iznācis, ka garajā mūžā esmu personīgi ticis ar visiem līdzšinējiem Latvijas prezidentiem. Ar Jāni Čaksti, Gustavu Zemgalu un Kārli Ulmani – uz *Krišjāņa Valdemāra*. Turklāt Kārlis Ulmanis, tāpat kā viņa brāļa mazdēls Guntis, man ir pasniedzis Triju Zvaigžņu ordeni. Mazāk atmiņā palicis Alberts Kviesis, taču jādomā, ka pili kādā virsnieku pieņemšanā esmu redzējis arī viņu.

Ar Vairu Viķi-Freibergu man ir bijusi visilgākā tikšanās. 2001. gada 5. aprīlī, Elvīras un manā 60. kāzu jubilejā, kad viņa ļoti pagodinoši ieradās mūs apsveikt. Par to – atsevišķi.

Latviešu virsnieka karjera

Attēlā iepriekš: brāļa Roberta sieva Ilze un es – *jaunais*
leitnants, viss baltā – pat zeķītes baltas! Rīgā, Mežaparkā.
Čigānbērni lūdz dāvanas

Biedējošs konkurss

Kolīdz mūsu kara flotei pievienojās Francijā būvētie kuģi un zemūdenes, arvien biežāk jūrnieku sarunās radās jautājums par jauno virsnieku maiņu. Līdz šim iztika ar bijušajiem Krievijas cara flotes latviešu un baltvācu izcelsmes speciālistiem. Tāds bija pirmais Latvijas kara flotes komandieris admirālis Arčibalds Keizerlings. Tādi bija komandkapteiņi brāļi Fitinghofi, Ādolfs Bergs (Kalns), inženieris Rozengrīns un vēl daži citi. Taču viņi jau sāka novecot.

Pirmā doma bija aizsūtīt trīs jaunus puišus uz Franciju – Brestas Jūras kara skolu. To 1927. gadā arī izdarīja. Taču šāds apmācību veids sanāca ļoti dārgs. Ilgstošus ārzemju komandējumus varēja atļauties tikai augstākajiem virsniekiem. Galu galā Kara ministrijā tika izlemts, ka jaunāko virsnieku apmācīšanai jāveido īpaša kadetu grupa tepat Rīgā, Krišjāņa Valdemāra jūrskolā.

Šādām apmācībām pirmos kadetus izvēlējās jau 1926. gadā. Tie bija Plēsums un Ezeriņš. Nākamajā gadā viņiem piebiedrojās Freimūts, aiznākamajā – Kārlis Rodiņš, Jānis Kārkliņš un es. Varu pastāstīt par šo valdemāriešu likteni.

Plēsumu atceros kā ļoti spējīgu, daudzsološu virsnieku, kurš diemžēl kļuva avantūrists un no mūsu kara flotes aizgāja. Kopā ar kādu burātāju viņam radās plāns jahtā šķērsot Atlantijas okeānu. Kā rakstīja *Jaunākās Ziņas*, šo nodomu viņi arī sekmīgi īstenoja. Vēlāk dzirdēju, ka Otrajā pasaules karā Plēsums dienējis pie amerikāņiem un kādas Sabiedroto delegācijas sastāvā kā tulks redzēts Krievijā.

Ar Ezeriņu, kurš līdz padomju okupācijai kā virsnieks dienēja uz *Spīdolas*, es biju labos draugos līdz pat viņa emigrēšanai Otrā pasaules kara beigās. Ne vienreiz vien mēs tikāmies arī vācu okupācijas laikā, kad Ezeriņš tika izmantots kādā diezgan augstā amatā ostā un vēlāk Kara apriņķa pārvaldē. Vecais draugs man stāstīja gadījumu, kad tam nācies būt vāciešiem par tulku komandējumā Pleskavas apgabalā. Toreiz tur vajāti krievu komunisti, un kādu vīru, kurš no pašiem vietējiem ticis uzrādīts kā komunist, vācieši veduši uz mežu nošaut. Viens no

virsniekiem tad devis Ezeriņam pistoli, lai tieši šis izdara šāvienu. Taču viņš atteicies, piebilstot, ka ir tulks, nevis bende.

Ne vienreiz vien apmeklēju Ezeriņu Kara apriņķa pārvaldē, kas nodarbojās ar latviešu karavīru mobilizēšanu. Tad es viņam teicu: *Tu, August, liec savu kartotēku nost! Es negribu karot ne vienā, ne otrā pusē. Izdari tā, lai mani neiesauc!* Un Ezeriņš man nāca pretī – palīdzēja izvairīties. Formāli skatījās it kā divi iemesli, kāpēc vācieši nedrīkstētu mani mobilizēt. Pirmkārt, tolaik strādāju Rīgas 2. slimnīcā. Otrkārt, man kā Latvijas kara flotes komandkapteinim pienāktos, lai atbilstoši militārai pakāpei es būtu norīkots komandēt zemūdeni vai karakuģi. Taču nepilnīgo vācu valodas zināšanu dēļ tas nebija iespējams. Protams, nezina vai ar šiem formālajiem argumentiem es tiktu cauri, ja te nenāktu klāt Ezeriņa slepenais aizsegs.

Valdemārietis Kārlis Rodiņš bija Zemūdeņu divizionā komandiera Oskara Rodiņa jaunākais brālis. Uz floti viņš atnāca no artilēristiem. 1940. gadā – pirmās krievu okupācijas laikā – Kārlis Rodiņš atgriezās artilērijā un dienēja kādā Sarkanās armijas daļā Ventspilī. Vāciešiem uzbrūkot, viņš kopā ar šo padomju karaspēka vienību atkāpās uz austrumiem. Ešelonam apstājoties Jūrmalā pie Lielupes tilta, Rodiņš kopā ar vēl vienu latvieti mēģināja dezertēt, taču poļitruks to pamanīja, un turpat pie Lielupes stacijas abi vīri tika nošauti un aprakti. Vēlāk tuvinieki viņus pārapbedīja.

Valdemārietim Jānim Kārkliņam brālis bija kapteinis Latvijas jūras kara aviācijā. Vācu laikā arī Jānis izmācījās par lidotāju. Reiz, atgriežoties no krievu pozīciju bombardēšanas Pleskavas apkaimē, viņš pie Smiltenes iekļuva negaisā un, lidmašīnai nogāžoties, nositās. Jāņa Kārkliņa sieva pēc kara nonāca Austrālijā un tur sava vīra vecās pazīšanās vārdā ne vienreiz vien palīdzēja Augustam Ezeriņam, kurš arī tur dzīvoja un bija kļuvis par invalidu.

Par zemūdeņu virsnieku Freimūtu man gandrīz nekas nav piebilstams. Viņš ārkārtīgi nodevās dzeršanai un vēl pirms okupācijas nomira.

Lai varētu kļūt par kadetu – valdemārieti, nācās izturēt konkursu. Visus pretendentes, kuri izteica vēlēšanos mācīties par virsniekiem, pārbaudīja īpaša komisija. Tolaik es kā neprecējies zemūdeņnieks mitinājos Liepājas kara ostas kazarmās. Diezgan šauros apstākļos – apmēram 15 kvadrātmetru istabiņās mēs dzīvojām pa diviem cilvēkiem. Brīvajā laikā tur arī gatavojos konkursam iekļūšanai jūrskolā. Man kā radio-

telegrāfistam kuģu vadīšanas lietās sajēgas nebija nekādas, ja neskaita to, ko neviļus gadījās novērot *Roņa* pārgājienos. Taču laimīgā kārtā man palīdzēt uzņēmās obligātajā karadienestā iesauktais Krišjāņa Valdemāra jūrskolas absolvents Arvīds Kalniņš. Tomēr, kad uzzināju, ka uz trīs kadetu vietām kandidē desmit virsdienesta instruktori un viņu vidū ir toreizējā *Spīdolas* komandiera Oskara Rodiņa brālis, kā arī jūras aviācijas lidotāja Kārkliņa brālis, sāku jau domāt, ka nav vērts censties. Lai cik sāpīgi būtu atzīt, arī mūsu flotē eksistēja tā saucamā onkuļu būšana, kad ne vienreiz vien dienestā izvirzījās tie, kam bija labāk situēti radi un pažiņas. Sakarā ar to manas izredzes iekļūt šajā trijniekā stipri samazinājās.

Tā kādu dienu, kad gandrīz jau biju nolēmis *mest plinti krūmos*, bet inerces dēļ tomēr vēl sēdēju pie grāmatām, manā kazarmu istabiņā ienāca dežūrvirsnieks Pinka. Tas pats inženieris, kurš Francijā sekoja līdzī *Roņa* būvei. Redzot mani starp mācību materiāliem, viņš sāka sarunu. Tā nu es atklāti izstāstīju par savu vēlēšanos kļūt par virsnieku, kā arī par bezcerību sakarā ar *onkuļu būšanu*. Pinka bija pārsteigts par šādu manu noskaņojumu. Viņš prata uzmundrināt, pacelt garastāvokli, tāpēc es ar atjaunotu sparū turpināju mācīties.

Eksāmenā gan ierados ar trīsošu sirdi. Pārbaude bija mutiska. Pretendentu atlases komisija – trīs virsnieki – diezgan bargā tonī uzdeva jautājumus matemātikā, fizikā, navigācijas pamatjēdzienos, jūras praksē un angļu valodas prasmē. Par zemūdeni, kur es droši vien būtu varējis atbildēt labāk, neprāsīja neko. Manu toreizējo uztraukumu raksturo fakts, ka, izlasījis tulkojamo angļu tekstu, pēkšņi nevarēju atcerēties vārda *seaman* nozīmi. Domāju, domāju, līdz tomēr atmiņā uzausa, ka tas taču latviski ir *jūrniece*.

Beidzot pienāca brīdis, kad instruktoru skolas priekšnieks Fastena apsveica izvēlēto trijnieku. Tie bija Kārlis Rodiņš, Jānis Kārkliņš un... es. Taču, atceroties šī konkursa rezultātus, mani gan neatstāj doma, ka Rodiņš ar Kārkliņu tomēr tika protežēti. Par to liecina kaut vai tas, ka viņiem atšķirībā no vairākiem citiem kandidātiem nebija nekādas jūrnieka pieredzes. Tomēr vēlāk jūrskolā abi mācījās labi un saviem labvēļiem kaunu nedarīja. Iespējams, ka manai kandidatūrai lielākas priekšrocības deva izglītība, ko biju guvis Valsts tehnikumā. Savās domās vēlreiz pateicos admirālim Keizerlingam, kurš mani liktenīgi bija pieņēmis uz *Roņa* par radiotelegrāfistu. Atcerējos arī inženieri kapteini Pinku, kurš lika saņemties grūtajā brīdī, kad pietrūka ticības saviem spēkiem.

Kā turpmāk izvērtīsies dzīve? Ja kāds tobrīd būtu šaubījies, vai spēšu jūrskolā sekmīgi mācīties, es to vienkārši nosauktu par muļķi. Visu iecerēto cilvēks var izdarīt, ja *ķeras āzim pie ragiem* ar pilnu enerģiju. Te jāpaskaidro, ka Krišjāņa Valdemāra jūrskolā mūs, kadetus, ieskaitīja uzreiz trešajā klasē (skolā pavisam bija četras klases). Formāli tika uzskatīts, ka zināšanas, ko valdemāriešiem deva pirmajās divās klasēs, mēs jau kaut cik bijām apguvuši karadienestā. Īstenībā gan tā nebija, jo trešās klases jūrskolnieki, salīdzinot ar jebkuru jaunpieņemto kadetu, mani ieskaitot, bija ar stipri solidāku profesionālo pieredzi un saprašanu. Vispārējie skolas mācību noteikumi ietvēra stingru prasību, ka valdemāriešiem, pirms pāriet no pirmās klases uz otro un augstāk, obligāti vajadzēja atgriezties flotē un attiecīgā jūrnieka statusā iziet praksi uz kuģa. Uz kadetiem šī prasība neattiecās. Tā, sākot mācības, stipri nācās nožēlot, ka, dienējot uz *Roņa*, nebiju centies iedziļināties citās kuģniecības specialitātēs. Tas jūrskolā būtu lieti noderējis. Apmierinājumu radīja tas, ka mācību laikā vairs nenācās raizēties par trūkumu, kā tas bija tehnikuma gados. Valsts turpināja maksāt solīdo zemūdeņnieka algu (ap 250 latiem mēnesī), kā arī sedza istabiņas īri privātā dzīvoklī un uzturu.

Savādnieki starp jūras vilkiem

Uz *Roņa* par radiotelegrāfistu pārnāca seržants Riekstiņš no *Virsaiša*. Viņš bija izņēmuma cilvēks, kurš simpatizēja sociāldemokrātiem un abonēja šīs partijas laikrakstu (pastnieks to piegādāja tieši uz *Roņa*). Tolaik karavīri tika stādīti ārpus iekšpolitikas un atšķirībā no mūsdienām nedrīkstēja nodot balsi vēlēšanās. Šo kreiso interešu dēļ Riekstiņu komanda ne visai ieredzēja, taču kā speciālists viņš bija labs. 1940. gadā, sākoties okupācijai, Riekstiņš no *Roņa* tika atvaļināts. Dzirdēju, ka viņš gribējis tikt par radiotelegrāfistu uz kāda padomju kuģa. Tomēr krievi viņu neņēmuši pretī. Lai šajos apstākļos saglabātu jūrnieka specialitāti, Riekstiņš pārkvalificējies par motoristu. Vācu laikā viņu ieslodzīja Salaspils soda nometnē, kur tas laimīgā kārtā izdzīvoja. Deviņdesmito gadu sākumā es veco paziņu satiku Rīgā. Vēl iznāca, ka varēju dot viņam padomu, kā nokārtot trīsdesmit latu pabalstu, ko Aizsardzības ministrija tolaik sāka izmaksāt vecajiem Latvijas karavīriem.

Uzsākot mācības, 1928. gada augustā pārcēlos no Liepājas atpakaļ uz Rīgu. Apmetos Pētersalas ielā trīsistabu dzīvoklī pie mātes māsas

Annas Zariņas, kur mitinājos jau Valsts tehnikuma laikā. Bija sarunāts, ka tante dos arī paēst, tātad – pilna pansija. Gultasvietu te īrēja arī brālis Roberts, kurš vēl aizvien studēja Latvijas Universitātē. Atklāti sakot, dzīvoklī mums abiem mazliet traucēja mācīties tantes mazais dēlēns, brālēns Arvīds. Taču ne Roberts, ne es nekādas pretenzijas necēlām. Savukārt citiem neērtības sagādāja mans divritenis, ar kuru gan vasarā, gan ziemā braucu uz jūrskolu. Jāpiebilst, ka tā atradās Kuģu ielā pie Āgenskalna līča, netālu no vietas, kur tagad ir viesnīca *Radisson SAS*.

Trešajā klasē mācījās aptuveni 15–20 vīri. Nodarbībās mēs, visi trīs kadeti, nosēdāmies atsevišķi – pirmajā solā. Atklāti sakot, pārējie skolnieki, kuri līdz trešajai klasei bija jau uzkrājuši pamatīgu jūras pieredzi, mūs uzņēma visai atturīgi. Uzskatīja it kā par *durakiem*, savādniekiem, kuri nepazīst sūro matrožu dresūru un tā īsti arī nepieder jūrnieku saimei. Pat dažs labs skolotājs, piemēram, navigācijas pasniedzējs Ēriks Breikšs, izmeta, ka viņam ar *Konzuma ierēdņiem* nekādas saistības nevajag. Topošo kara flotes virsnieku ar tirdzniecības savienības *Konzums* ierēdņi tieši salīdzināt it kā nevarētu, bet tāpat bija skaidrs, ka kadeti tiek vilkti uz zoba. Ko darīt? Atlika sēdēt, turēt muti un mācīties. Un jau pēc kāda mēneša pierādījām, ka neatpaliekam, gluži pretēji – pat esam pārāki par tirdzniecības flotes vīriem. Tādējādi mūs sāka cienīt. Lielākas grūtības man sagādāja navigācija. Pamatsastāva klausītāji to bija iesākuši apgūt otrajā klasē. Viegli nepadevās arī angļu valoda. Saskaņā ar pastāvošajiem apmācības standartiem nācās iezubrīt visu burinieka take-lāžu jeb aprīkojumu. Vēl nesen veco valdemāriešu sanāksmēs, ko rīko Rīgas Vēstures un kuģniecības muzejs, kura ekspozīcijā ir redzams tieši šī burinieka makets, atcerējos, kā savulaik esmu uz tā svīdis. Vispār jau man kā zemūdeņniekam visu šo buru un mastu zināšanas nebija vajadzīgas. Tomēr kaut nedaudz tās noderēja vēlāk, kad padomju okupācijas laikā strādāju par pedagogu topošajiem jūrniekiem.

Padomju propaganda uzsvēra, ka Latvijas valstī jūrskolās varējuši mācīties tikai bagātu vecāku bērni, darbaļaudīm šīs iespējas bijušas lieg-tas. Te man ir jāsaka tieši pretējais, proti, valdemārieši galvenokārt bija Latvijas piekrastes jaunieši, zvejnieku dēli, kuri bezmaz vai laivā bija dzimuši (senāk zvejniekiem jūrā līdzī gāja arī viņu sievas). Turpretī padomju okupācijas apstākļos latviešus pie šādas izglītības laida ļoti ierobežoti un negribīgi. Tad mūsu jūrskolās mācījās pat puīši no Urāliem, kuri jūru vēl savā dzīvē nebija redzējuši.

Patiesības labad jāpiebilst, ka kopā ar mani jūrskolas trešajā klasē mācījās arī viens bagātu vecāku dēls, uzvārdā Romans. Viņa tēvam uz Elizabetes ielas piederēja autoveikals (automobiļus un to rezerves daļas šajā ēkā tirgoja arī padomju laikā). Romans brauca uz nodarbībām ar vieglo sporta automašīnu. Mēs sapratāmies labi. Mācībās viņam dažkārt palīdzēju, sevišķi tad, ja vajadzēja strādāt ar kartēm. Kur vēlāk palika šis vīrs, nezinu.

Mācību maksa Krišjāņa Valdemāra jūrskolā skaitījās 20 latu gadā. Turklāt grāmatas bibliotēkā deva par brīvu. Grūtības galvenokārt sagādāja gultasvietas atrašana. Bet arī šeit bija pretimnākšana. Par lētu naudu varēja dabūt istabiņas Jūrnieku namā, kas atradās jūrskolas augšējā stāvā. Tās pašas ēkas pagrabstāvā apmācīja kuģu pavārus, tāpēc te varēja arī izdevīgi paēst pusdienas.

Pirmais mācību gads aizskrēja ātri. Cik atceros, pabeidzu to pārsvarā ar teicamām atzīmēm. *Labi* bija vienīgi angļu valodā un jūras praksē. Kadetu sekmes flotes vadību apmierināja. Uz vasaru visi trīs tikām ieskaitīti Mīnu divizionā, kur mūsu uzdevums bija iepazīties ar mīnu traleru *Viesturs* un *Imanta* darbu. Piedalījāmies pārgājienos ar mīnu likšanu un tralēšanu. Patiesību sakot, šī vasara ir stipri aizmirsusies. Šķiet, ka tajā bija daudz laika nosišanas.

Kā sākās mīlestība uz zvaigznēm

Pirmajā septembrī atgriezāmies jūrskolā, lai mācītos augstākajā – ceturtajā klasē. Kursa biedri nu bija citi. Par viņiem jau droši varēja teikt – nākamie kapteiņi vai tāljūras stūrmaņi. Valdemārieši, ar kuriem kopā mācījāmies trešajā klasē, bija aizgājuši atpakaļ uz kuģiem, lai iegūtu ceturtajai klasei nepieciešamo prakses cenzu.

Jutos stiprs visos priekšmetos un atkal pavēlēju sev mācīties uz to labāko. Jāpiebilst, ka pa ballītēm tolaik nestaigāju un par dzeršanu nekad savā dzīvē neesmu domājis, lai gan par pilnīgu atturībnieku mani nosaukt nevarētu.

Navigācijas pasniedzējs Ēriks Breikss pie *Konzuma ierēdņiem*, šķiet, bija jau pieradis. Sevišķi mūsu attiecības uzlabojās, kad spēju parādīt zināšanas matemātikā. Daudz no šīs zinātnes, jo īpaši sfēriskās ģeometrijas, vajadzēja pielietot jūras astronomijā, ko pasniedza ļoti zinoši

speciālisti – pasniedzējs Brūvelis un Latvijas Universitātes docents Žagers. Atceros, kā docents jūras astronomijas kursa sākumā, uzkāpis uz katedras, līdz pustāfelei novilkā divas paralēlas līnijas, no kurām augšējai viņš pierakstīja: *matemātika – navigācija*. Apakšējo līniju docents aizvilka līdz otrai tāfeles malai, tad, nokāpis uz grīdas, vēl turpināja vilkt krītu pa sienu līdz klases dibengālā esošajam logam. Pie šīs līnijas viņš pierakstīja: *matemātika – jūras astronomija*. Tā mēs uzreiz tēlaini varējām spriest, cik nopietns, matemātisku aprēķinu pilns būs jaunais apgūstamais mācību priekšmets. Jāpiebilst, ka Latvijas pastāvēšanas pirmajos divdesmit gados latviešu valodā tika izdotas visas jūrniecībā nepieciešamās mācību grāmatas. Manu studiju laikā pasniedzējs Brūvelis gatavoja grāmatu jūras astronomijā. Šim nolūkam viņam vajadzēja sastādīt daudz praktisku uzdevumu kuģu koordināšu noteikšanai pēc debess spīdekļiem dažnedažādās pasaules okeāna vietās.

Te nu pasniedzējs pielika pie darba dažus audzēkņus, tai skaitā arī mani. Šādai uzticībai ir maza priekšvēsture. Proti, no visiem ceturtais klases jūrskolniekiem Brūvelis prasīja nedēļā izpildīt trīs četrus kuģa koordināšu noteikšanas aprēķinus. Šim nolūkam naktīs bija jākāpj uz skolas plakanā jumta un tur jāveic debess spīdekļu vērojumi jeb observācija. Šeit atradās arī speciāls tornītis, kur glabājās visi nepieciešamie instrumenti: sekstants, zvaigžņu globusi, hronometri u.c. Pasniedzējs pats uz jumta nekāpa, taču stingri pierakstīja naktīs, kad debesis bija skaidras un uzdoto observāciju varēja netraucēti veikt. Ja kāds šajā lietā iedomājās krāpties, to ātri pieķēra un uzdeva dubultu mājas darbu. Špikot un norakstīt no drauga arī nevarēja, jo observācijas stundai, minūtei un pat sekunde katrā aprēķinā vajadzēja būt citai. Tomēr, neskatoties uz minētajiem pasniedzēja brīdinājumiem un pārbaudēm, es šajā lietā biju ietrenējies tik tālu, ka aprēķinus sāku izdarīt no *otra gala*. Tas ir, nekāpjot uz jumta, bet izmantojot zvaigžņu globusus un citus nepieciešamos palīglīdzekļus, teorētiski aprēķināju debess spīdekļu augstumu uzdevumā dotajā vietā un laikā. Manu izrīcību Brūvelis tomēr pieķēra. Taču izrādījās, ka tā viņu ļoti ieinteresēja, un mums radās lieliska sadarbība. Var teikt, ka tolaik es iemīlēju jūras astronomiju.

Brūveļa topošajai grāmatai vajadzēja divas 1,5 x 1,5 metru izmēra zvaigžņu kartes Ziemeļu un Dienvidu debess puslodēm. To uzzīmēšana prasīja lietas izpratni, daudz laika un pacietības. Tā iznāca, ka pasniedzējs šo darbu uzticēja man. Brūvelis apsolīja arī samaksāt, saprotams, uz izdevēja (Finansu ministrijas Jūrniecības departaments)

rēķina. Par pamatu šīm kartēm tika ņemts amerikāņu zvaigžņu katalogs, ko pasniedzējs pats sagādāja. Viņš izteica arī vienu otru vēlmi dažādu zvaigžņu veidoto figūru, piemēram, Lielā Lāča, Gulbja, Kasiopes, attēlojumā. Zīmēšanu veicu mājās uz liela, apaļa galda, un galu galā darbs pēc Brūveļa atzinuma iznāca labs. Tālāk vajadzēja izgatavot šo karšu fotokopijas. Bet kur lai ņem ļoti kvalitatīvu tehniku? Man radās ideja vērsties pie Latvijas Kara aviācijas fotogrāfiem. Un tiešām viņi uzņēmās to veikt. Tā radās zvaigžņu kartes pat pastkartes lielumā, ko stūrmanis ērti varēja ievietot savā kabatas grāmatiņā un tādējādi it viegli uzlūkot, ja vajadzēja noskaidrot nosaukumu ieraudzītajai zīmīgajai zvaigznei. Piecdesmitajos gados Rīgas 9. arodskolā, pamatojoties uz manām toreiz zīmētajām zvaigžņu kartēm, kopā ar audzēkņiem izgatavojām uzskates līdzekli ar elektriskajām lampiņām. Atlika tikai piespiest attiecīgo pogu, lai iedegtos kāds konkrēts zvaigznājs. Turklāt debess sfēru varēja pagriezt tā, lai redzētu tieši tos zvaigznājus, kuri attiecīgajā gadalaikā, mēnesī un datumā reāli atradās pie horizonta.

Diemžēl pasniedzējs Brūvelis bija narkomāns. Vācu laikā, kad aptiekās nebija zāļu, zinādams, ka es strādāju slimnīcā, Brūvelis atnāca ar lūgumu izlīdzēt šajā lietā. Lai cik tas bija nepatīkami, pāris reizi viņam neatteicu. Brūvelis gāja bojā drīz pēc kara. Cik man zināms, viņu nošāva komunistu represiju laikā. Es vēl dabūju pieredzēt, ka krievu virsnieki nesa pārdot no Brūveļa dzīvokļa izlaupītos dažādus magnētus, sekstantus, ko, zināms, no viņiem nepirkām. Neskatoties uz šīs personības ēnas pusēm, mēs, valdemārieši, savu skolotāju ļoti cienījām. Brūvelis prata dot to, kas vēlāk bija vajadzīgs, stāvēt uz komandtiltiņa.

Jaunais kara flotes leitnants

Nokārtojuši valsts eksāmenus, mēs, visi trīs kadeti, pabeidzām jūrskolas ceturto klasi. 1930. gada 15. aprīlī es saņēmu atzīmju lapu, kurā atradās tikai viens četrinieks – angļu valodā, kas, lai kā biju centies, izcēlās pārējo piecnieku vidū. Kara flotes vadība pieņēma lēmumu, ka mūsu trijotnei vēl ir jāapgūst arī kājnieku un artilērijas virsnieku dienests. Visa šī papildus apmācība ilga kādus četrus mēnešus un lielākoties norisinājās lauka manevros. Bija vērts redzēt un izjust to lielo enerģiju, ar kādu gan augstākie, gan zemākie virsnieki darbojās, pildot

Zemūdeņu divizionā virsnieki – ap 1931. gada rudenī
 (1. rindā no labās): kapteinis Klīve, *Varoņa* komandieris;
 komandkapteinis Kalns, *Roņa* komandieris; komandkapteinis
 Rodiņš, *Spīdolas* un Zemūdeņu divizionā komandieris; kapteinis
 Vīndedzis, inženieris mehāniķis; ārsts kapteinis Liepiņš, (2. rindā
 no labās): leitnants Freimūts, *Spīdolas* jaunākais virsnieks; kapteinis
 Bļodnieks, *Roņa* komandiera palīgs; kapteinis Kalācis, *Spīdolas*
 komandiera palīgs; kara ierēdnis Graudiņš; kapteinis Rozentāls,
 grāmatvedis; leitnants Legzdiņš, *Roņa* jaunākais virsnieks

savus uzdevumus. Jāpiebilst gan, ka artilērijas dienesta apgūšana uz *Virsaīša* pēc mūsu vērtējuma gan nebija visai augstā līmenī, jo kapteinis, kurš vadīja praksi, pats varēja būt kompetentāks. Tomēr attiecīgās ieskautes ieguvām arī pie viņa. Oktobrī tikām pārcelti uz mūsu tralera *Imanta*. Vēl daži gājieni jūrā, līdz 17. novembrī visa mūsu flote, ieskaitot zemūdenes, noenkurojās Daugavā pretī Rīgas pilij. Zinājām jau, ka valsts svētkos tiksīm paaugstināti par leitnantiem. Šajā sakarā Armijas ekonomiskajā veikalā bijām pasūtījuši virsnieka formas tērpus. Uzpu-cējušies 18. novembra rītā ieradāmies uz *Virsaīša*, kur admirāļa Keizerlinga adjutants kapteinis Zariņš jeb, kā flotē viņu sauca, *Mazais Zariņš* nolasīja Valsts prezidenta Gustava Zemgala pavēli par Jāņa Kārklīņa, Kārļa Rodiņa un manu paaugstināšanu. Pēc tam piedalījā-mies parādē. 1930. gada 18. novembris gadījās lietains, un Esplanādes laukuma pelķēs nācās pamatīgi izmērcēt gan laka kurpes, gan zīda zeķes. Taču, neskatoties uz to, garastāvoklis bija lielisks, izjutu lielu gandarī-jumu par karjerā sasniegto mērķi. Vēl jāpiebilst, ka sakarā ar iecelšanu virsnieku kārtā dāvanā saņēmu pistoli *Webley–Scott* un binokli. Virsnieka zobenu Latvijas bruņotajos spēkos tolaik vēl nebija. Tie parādījās ap 1932./33. gadu. Flotes virsnieki pie parādes apģērba nēsāja arī tā saucamos kortikus – mazus, ap 30–40 centimetru garus zobentiņus, ko, šķiet, vajadzēja iegādāties pašiem.

Līdz 1931. gada vasaras beigām es dienēju uz *Virsaīša*. No virs-niekiem biju pats jaunākais, tāpēc nācās darīt tos darbus, ko vecākie kolēģi lāgā negribēja. Kad atradāmies kādā ostā, citi varēja brīvi doties un pilsētu, bet man gandrīz vai katru otro diennakti vajadzēja uz kuģa dežurēt. Turklāt biju atbildīgs par virsnieku ēdināšanu. Maltīti visai komandai gatavoja kopējā katlā. Virsniekiem ēdiens tika nedaudz uzlabots ar garšvielām un pasniegts atsevišķā kajītē. Man vajadzēja pārzināt arī virsnieku dzērienus – dažādus konjakus, degvīnus, likie-rus, rumu, kas par personīgo naudu tika iegādāti ārzemju ostās, bet uz kuģa bija lietojami tikai ar kapteiņa atļauju. Bieži vien jūrniekiem šie dzērieni izmaksāja ļoti lēti, jo katram tirdzniecības un kara kuģim bija tiesības iegādāties preces savām vajadzībām tā sauktajos brīvostas veika-los bez muitas nodokļa. Parasti dzērienu skapja vaļā vēršana notika tad, kad uz kuģa ieradās viesi, tostarp virsnieku dāmas. Vēl manā pārziņā bija arī reprezentācijas dzērienu krājumi, kas bija domāti ārzemju karakuģu uzņemšanai. Ēdienus šādos gadījumos pasūtīja no Rīgas restorāniem. Tur arī angažēja ķelnerus. Atceros, tolaik Rīgā ienāca kāds

dāņu karakuģis, kam par godu tika rīkota pieņemšana uz *Virsaīša*. Pasākums ritēja ļoti draudzīgā gaisotnē. Tika skatītas kuģa iekārtas, mašīnas un reizē arī omulīgi tukšotas pasniegtās glāzītes. Viss gāja labi, bet nu noteiktajā brīdī pie *Virsaīša* piestāja dāņu motorlaiva – bija pienācis laiks viesiem doties atpakaļ uz savu kuģi. Kā jau pieņemts, kamēr vecākais dāņu virsnieks atvadījās no mūsu augstākās priekšniecības, jaunākajiem kolēģiem jau vajadzēja ieņemt vietas motorlaivā. Pēc militārās etiķetes, kolīdz tajā iekāpj vecākais virsnieks, laivai tūlīt jāatiet. Pēdējā brīdī ciemiņi konstatēja, ka trūkst viena savējā. Situācija ļoti nepatīkama, jo etiķete taču nepieļauj, ka komandieris gaidīs savu padoto, kas sazin kur aizkavējies. Dāņu laiva aizgāja. Pavisam drīz atradās pazudušais viesis. Izrādījās, ka jauniņais dāņu virsnieks bija vairāk par normu iekēris un aizrunājies kādā no *Virsaīša* kajītēm. Zināms, no priekšniecības kārtīgu sutu dabūja virsnieki, kas ciemiņu tika piedzirdījuši. Kā dānim gāja uz sava kuģa, nezinu. Turp viņš tika nogādāts ar mūsu motorlaivu.

1930./31. gada ziemā *Virsaītis* stāvēja Bolderājā. Šajā laikā virsniekiem rīkoja teorētiskās mācības, tā saucamās kara spēles. Tās notika uz speciāli izgatavota galda, kas bija sadalīts kvadrātos. Katrai no abām *karojošajām* pusēm tika nozīmēts savs komandieris. Tā rīcībā bija konkrēti, pēc savām taktiskajām spējām zināmi zviedru, vācu, krievu un citi kuģi. Katras puses kaujas spējas bija aptuveni līdzīgas. Un tad tika doti uzdevumi, piemēram, vieniem – aizsargāt Irbes šaurumu, lai pretinieks nevarētu nokļūt Rīgas jūras līcī, otriem – uzbrukt. Jāpiebilst, ka šādu interesantu mācību metodi izmantoja arī Francijas Jūras kara akadēmijā.

Latvijas kara flotes desmitgade

1931. gada vasarā mūsu kara flotē norisinājās trīs politiski svarīgi notikumi. Pirmais – kara flotes desmitgades svinības, otrais – tikšanās ar igauņiem Mozunda jūras šaurumā, un trešais – admirāļa Keizerlinga aiziešana pensijā.

Uz flotes jubileju tika uzaicināti daudzi ārvalstu kuģi. Svētku sagatavošanas procesā admirālis Keizerlings stundām sēdēja ilgi savā kajītē un gudroja visādus plānus. Tika ņemts vērā katrs sīkums, piemēram, Liepājas

Latvijas kara flotes desmitgades svinības Liepājas kara ostā 1931. gadā.
Valsts prezidents Gustavs Zemgals sasveicinās ar *Virsaiša*
komandieri komandkapteini T. Spādi (H. Legzdiņš – motorlaivā)

Diplomāti un viesi pirms parādes Liepājā

Kājniekoto jūrnieku parāde Lielā ielā Liepājā

Ronis svētku rotā

Starta šāviens airēšanas sacensībās

Virsaitis un viesu karakuģi Liepājas reidā – parādes enkura vietās

Ārzemju viesu vizīte uz *Virsaiša*

Diplomāti, ārzemju viesi, kara jūrnieki svētkos Liepājas kara ostā

Admirālim A. Keizerlingam pasniedz *Virsaša* sudraba modeli,
kas tagad glabājas Rīgas Vēstures un kuģniecības muzejā

Ronis un *Spīdola* Daugavā pie Prezidenta pils

ostas kapteinis bija atbildīgs par to, lai katram karakuģim, kas svētkos atrastos reidā, pie kreisā borta stāvētu pietauvota laiva vai neliela barža, kurā novietot atkritumus, – lai nekādā gadījumā nepiesārņotu ūdeni.

Toreiz ar savu ierašanos mūs pagodināja karakuģi no Anglijas, Francijas, Vācijas, Dānijas, Zviedrijas, Somijas, Igaunijas un vēl citām Eiropas valstīm. Ienākot priekšostā un nostājoties uz enkura, tie ar lielgabaliem salutēja. Skats bija brīnišķīgs. Gandrīz nepārtraukti starp karakuģiem kursēja karogotas motorlaivas, notika arī savstarpējas draudzības vizītes. Iespējams, ka pirmoreiz pēc Pirmā pasaules kara te tikās arī kādreizējie pretinieki. Sevišķi prātā palicis somu kuģis, kura komandieris ieradās uz *Virsaša* ar airu laivu. Jāatzīst, ka somu airētāji savā mākā neatpalika no zviedru *Vasaorden* jūrniekiem.

Par nelaimi, man šajos svētkos gadījās kāda liksta. Saņēmu uzdevumu ar motorlaivu doties malā un pie kara ostas tilta sagaidīt kādu augstu valsts amatpersonu, ko tad vajadzēja pavadīt uz *Virsaite*. Tērpies pilnā parādes formā, nācu ārā no kajītes un iebruku pagrabā, tā stipri sasizdams ceļgalu. Izrādījās, ka bocmanis bija attaisījis lūku, bet aizmīrsis to aizžogot ar ķēdi. Savu atbildīgo uzdevumu dabūju veikt ar grūtībām. Ar lielu piespiešanos klibodams tomēr piedalījos lieliskajās pusdienās, kas notika kara flotes virsnieku klubā. Pēc svētkiem kādu mēnesi nācās ārstēties Liepājas kara slimnīcā.

Kopīgie manevri ar Igaunijas kara floti

1931. gada vasaras nogalē mūsu karakuģi devās vizītē pie igauņu flotes. Tikšanās vieta tika noteikta Mozundā pie Kuivastes ostas, kas atrodas uz Muhu salas. Patiesību sakot, kaut cik ievērojami kopīgie manevri toreiz izpalika. Vismaz neatceros, ka šajā sakarā būtu bijis kāds konkrēts plāns. Galvenais – gribējām kaimiņiem vairāk parādīt mūsu jaunos kuģus un zemūdenes. Igaunijas bruņojumā tolaik vēl atradās cariskās Krievijas flotes atliekas – divi par *Virsaite* apmēram trīs reizes lielāki iznīcinātāji (ko vēlāk igauņi pārdeva Peru). Mūsu tikšanās gaitā tika plānotas arī atbilstošas ceremonijas – salūts, sakaru virsnieku vizītes, oficiālas pusdienas... Un te radās jautājums par dzērienu un delikatesu iegādi. Brīvostas veikalu, kur preces var nopirkt bez muitas uzcelojuma, tolaik ne Latvijā, ne Igaunijā vēl nebija. Un ieiešanu citu valstu

ārzemju ostās mūsu kuģu maršruts šoreiz neparedzēja. Kā lai uzklāj pienācīgu galdu? Tolaik uz *Virsaīša* dienēja par virsleitnantu paaugstinātais ļoti uzņēmīgais vīrs Miķelis Plēsums. Un Miķelis nebūtu Miķelis, ja neizdomātu, kā šajā situācijā tomēr rast risinājumu. Saimnieciskos darījumos viņš spēja veikt pat šķietami neiespējamo. Tā Plēsums savāca pasūtījumus no visu mūsu kuģu jūrniekiem, sākot ar matrožiem un beidzot ar admirāli. Labi pārvaldīdams vācu valodu, viņš droši piezvanīja uz Hamburgu, kur bezmuitas veikalā ātri un izdevīgi ar pēcapmaksu nopirka visu pieprasīto. Tāpat pa telefonu Miķelis nofraktēja arī kādu vācu zvejnieku kuteri, kurš šīs preces apņēmās nogādāt no Hamburgas Kuivastē.

Paredzētajā laikā *Virsaitis*, *Viesturs*, *Imanta*, *Spīdola*, *Ronis* un zemūdeņu bāzes kuģis *Varonis* atstāja Rīgas ostu. Ceļā pie igauņiem Rīgas līcī notika mūsu flotes manevri. Zemūdenes tika izvietotas pozīcijā starp Roņu salu un Vidzemes piekrasti. Tām nācās *uzbrukt Virsaitim* un abiem mīnu traleriem. Jāatzīst gan, ka 1931. gadā mūsu flotē vēl nebija izstrādāta zemūdeņu kaujas taktika.

Ievads diplomātiskajā etiķetē

Manevrēdami mūsu karakuģi nonāca Mozunda jūras šaurumā. Tā kā Igaunijas kara flotes komandieris admirālis Zalca bija nedaudz vecāks par admirāli Keizerlingu, etiķete prasīja, lai pēc noenkurošanās Kuivastes reidā mūsu sakaru virsnieks dotos uz igauņu flagmaņkuģi, nevis otrādi. Man kā leitnantam nebija apritējis pat gads, un kara jūrnieku tradīcijās, manierēs daudz ko vēl īsti nezināju, tomēr šajos manevros par sakaru virsnieku tiku izraudzīts tieši es. Vispirms gan admirālis Keizerlings un *Virsaīša* komandieris Spāde ņēmās mani mācīt: ko runāt, kā rīkoties ar baltajiem cimdiem un zobenu. Labs padomdevējs bija arī *Virsaīša* inženieris kapteinis Zariņš – vecs cara flotes virsnieks, turklāt Krievijas flotē pieklājībai un labai uzvedībai tika piešķirta īpaša nozīme. Pati krievu tauta gan nekad nav iztikusi bez plaši lietotiem lamu vārdiem. Protams, tie iespiedās arī virsnieku ikdienas sarunās, taču cars ļoti centās to izskaust. Var piebilst, ka uz latviešu karakuģiem lamu vārdus ikdienas sarunās tikpat kā nelietoja. Virsnieki matrožus un instruktorus stingri uzrunāja uz *jūs*, un dienesta attiecības valdīja savstarpēja cieņa.

Uz *Virsaša* klāja (no kreisās): Ercums un Dīmze, Jūras aviācijas virsnieki; leitnants Lasis un virsleitnants Kalācis

Manevri Kuivastē, kur piedalījās arī jūras aviācija. Hidroplāns Mozunda šaurumā. Ap 1932. gadu

Ronis un Spīdola, ap 1934. gadu

Imantas matrožu grupa, no glābšanas riņķa pa labi Alfrēds Millers

Tā laika etiķete prasīja, ka visiem kara flotes virsniekiem ir jāsmēķē. Uz zemūdeņniekiem šo labās uzvedības normu attiecināt nekādi nevarēja, jo drošības apsvērumu dēļ zemūdenes iekštelpās smēķēšana bija noliegta uz visstingrāko (pirmām kārtām tādēļ, lai neiniciētu sprādzienu, ja no akumulatoru telpām izplūstu ūdeņraža gāze). Taču uz virsūdens kuģiem vecais ieradums saglabājās. Tā nu es pirms sakaru virsnieka pienākumu pildīšanas tiku strostēts un pārbaudīts, vai zinu attiecīgās pieklājības frāzes, protu pieklājīgi pūst dūmus, piedāvāt no portcigāra papirosus un veikli padot uguni. Tas, ka visu mūžu esmu bijis nesmēķētājs, protams, nevarēja būt arguments, lai mani no šīm mācībām atbrīvotu. Daudz tika domāts par to, kādā valodā ar igauņu kolēģiem vajadzētu runāt. Domas dalījās par angļu un krievu valodu. Beidzot izvēlējamies otro, tomēr sasveicinājamies igauņiski. Jāatzīst, ka toreiz pret krievu valodu nebija tādas nepatikas, kāda radās padomju okupācijas laikā.

Ar drebošu sirdi kāpu *Virsaīša* motorlaivā, kur mani gaidīja motorists un divi matroži. Kad piestājām pie *Lenuk* labā borta, tur jau bija nolaists traps. Devos augšup. Igaunu sardzes matrozis, kā paredzēts, nosvilpa bocmaņa svilpi. Blakus viņam stāvēja dežūrvirsnieks. Sasveicinājamies, plaukstu pieliekot pie cepures, un ar rokas spiedienu. Pateicu pāris vārdu, ka vēlos runāt ar Igaunijas kara flotes komandieri. Šķiet, šīs frāzes izrunāju angļiski. Tūdaļ virsnieka pavadībā tiku vests uz komandiera kajīti, kas atradās netālu no trapa. Admirālis iznāca pretī. Sasveicinājamies militāri un ar rokas spiedienu. Stādījos priekšā, nosaucot savu uzvārdu un dienesta pakāpi. Tad krievu valodā pateicu, ka Latvijas kara flotes pavēlnieks izsaka prieku par ierašanos Igaunijas ūdeņos un ir gatavs piedalīties kopējās mācībās. Noņēmu cepuri un ieliku to kreisajā rokā. Admirālis uzaicināja piesēsties pie galdiņa. Ieturēju pauzi, lai to neizdarītu vēl pirms admirāļa, un tūlīt arī liku lietā mācību par sasmēķēšanu. Saruna ilga ne vairāk kā minūtes desmit. Admirālis apjautājās par ceļu un laika apstākļiem. Šķiroties piecēlāmies, uzliku cepuri galvā, igauņu flotes komandieris sniedza roku un pavadīja līdz kajītes durvīm, kur mani sagaidīja dežūrvirsnieks. Atkal bocmaņa svilpe, rokasspiedieni, iekāpšana motorlaivā un atgriešanās uz *Virsaīša*.

Kuivastes osta faktiski sastāvēja no viena steķa, kas bija ļoti stingri izbūvēts no akmeņiem un betona blukiem. Pirmajā pasaules karā krievi šo vietu izmantoja smagās artilērijas pārvešanai un nocietinājumu būvei Mozunda jūras šauruma aizsardzībai. Tomēr visiem Igaunijas un Latvijas

kuģiem šeit vietas nepietika. Tikai *Viesturs* pietauvojās steķa pašā galā, *Virsaitis*, *Imanta*, *Spīdola*, *Ronis* un *Varonis* nostājās reidā uz enkuriem.

Kā Kuivastē uzklāj galdu

Virslleitnants Plēsums uzmanīgi vēroja jūru, un, kā jau tas vāciešiem pieņemts, precīzi noteiktajā laikā rietumos pie horizonta parādījās neliels motorburinieks. Pēc Miķeļa dotās zīmes tas piepukšķināja pie *Virsaīša* labā borta. Mozunda jūras šaurumā plūstošā straume bija izlīdzinājusi kuģu ķīļu līnijas, tāpēc motorburinieka pienākšanu labi redzēja gan no igauņu, gan latviešu kuģiem. Varēja manīt, ka interese par šo mazo kuģīti ir neparasti liela. Jūrnieki iznāca uz klāja un pat ar binokļiem vēroja pievesto preču izkraušānu. Parasti ārzemju ostās iepirka dažādas preces – cukura maisus (kamēr Latvijā vēl nebija pašiem savas cukurfabrikas), svaigus un žāvētus dienvīdus augļus, pat tepikus. Taču šoreiz viss pievedums bija gandrīz vienīgi pudeles. Drīz vien pie *Virsaīša* borta piestāja pārējo Latvijas kuģu laivas, kurās pārkrāva pasūtīto. Kā jau minēju, *šo operu* pārzināja Plēsums. Viss gāja kā *pa diegu*, it kā līdzīga iepirkšanās būtu notikusi neskaitāmas reizes. Vienīgi negadījums iznāca ar pašu admirāli Keizerlingu. Viņš, saņemot savas mantas, krāva tās uz kreisās rokas kā malkas pagales. Pēkšņi no kaudzes izslidēja *Cotty* odekolona pudele (ap puslitra tilpumā) un, nokritusi uz klāja, saplīsa. Mēs, pārējie virsnieki, kas bijām klāt, visi kā viens iesaucāmies: *Tas uz laimi!* Aptuveni pēc mēneša, atceroties šo gadījumu, spriedām, ka stikla lauskas Keizerlingam laimi tomēr nenesa...

Igauņi rīkoja ekskursijas pa Sāremā salu, Ārensburgu (tagadējo Kuresāri). Apskatījām arī Pirmajam pasaules karam būvētos nocietinājumus. Līdzīgi kā Liepājas kara ostas, tā arī Mozunda jūras šauruma aizsardzības būves cariskajai Krievijai izmaksāja krietnu summu, taču militārā ziņā abi šie nocietinājumi neko nedeķa. 1917. gadā vācieši Sāremā salu ieņēma, izsēdinot desantu tās nenocietinātajā ziemeļrietumu daļā (šo operāciju es iztīrāju diplomdarbā Francijas Jūras kara akadēmijā). Savukārt pie Liepājas Pirmajā pasaules karā nekādas kaujas nenotika.

Kuivastē tika uzrīkota arī pamatīga zaļumballe, uz kuru bagātīgi sabrauca vietējās meitenes. Laiks bija silts un saulains. Kas gribēja, varēja

dejot, kas ne – mēlojās pie dāsni klātiem galdiem vai vienkārši atlaidās zālītē un runājās ar igauņu kolēģiem. Admirāli Keizerlings un Zalca pat sarīkoja cīkstēšanos. Abi viens pret otru nosēdās zemē tā, ka viena vīra pēdas atbalstījās pret otra pēdām. Tad vidū tika nolikts koks (slotas-kāta resnumā), ko sāncensī satvēra un katrs vilka sev klāt. Uzvarēja tas, kurš otra dibenu pacēla gaisā. Zināms, stiprāks izrādījās Keizerlings, kas bija lielāka auguma un arī resnāks par Zalcu. Taču sajūsmas un prieka pietika visiem.

Igauņu virsniekiem un instruktoriem bija liela interese par mūsu zemūdenēm, tāpēc uz tām organizējām ekskursijas, iziešanu jūrā, niršanu un iešanu zem periskopa. Diemžēl šīs vizītes laikā uz *Roņa* notika traģēdija. Zemūdenēm vispār ir ļoti zems borts, turklāt tam blakus esošie niršanas tanki *Spīdolai* un *Ronim* bija izvietoti slīpi attiecībā pret ūdens virsmu. Lēnā laikā, kad zemūdene noenkurota, parasti komanda, stāvēdama uz slīpā borta, mazgājās. Kā tas gadījās, kā ne, *Roņa* motoristam Kimmelim paslīdēja kājas, un viņš iekrita ūdenī. Tā kā Mozunda šaurumā vienmēr ir straume, tad kaprālis, būdams sliktis peldētājs, tūlīt tika aiznests dažus metrus no zemūdenes prom un noslika. Lai arī es tolaik dienēju uz *Virsaiša*, motoristu Kimmeli labi pazinu. Notikums satrauca visus. Tūdaļ admirālis Keizerlings uzdeva zemūdeņu bāzes kuģim *Varonim* doties ar mirušo uz Rīgu, kur tas tika apbedīts Rīgas garnizona kapos.

Lai izvairītos no līdzīgām nelaimēm, jūrniekiem peldēšanās no kuģa borta tika stingri aizliegta. Tomēr atradās drošminieki, kuri pa kluso to darīja. Tāds peldēšanās varonis bija Mīnu divizionā komandieris jūras kapteinis Briedis, otrā persona pēc flotes komandiera. Tas jau nebūtu Briedis, ja viņš pie Kuivastes neappeldētu visu mūsu karakuģu enkurlīniju (turpat kilometra garumā). Brīnījāmies, kā spēcīgajā straumē viņš to veica. Vispār flotē jūras kapteini Briedi cienīja – gan par stāju, gan par zināšanām. Viņa dzimtene bija Vidzemes jūrmalā. Interesanti, ka pretī Silandžu mājām Skultes pusē jūrā atrodas vieta, ko zvejnieki bija iesaukuši par Silandžu rāvu. Būtībā tas ir rajons piekrastē, ko no jūras puses nožogo akmens grēda. Ieiet šajā rāvā var ļoti labi, bet jāzina atrast vārtus. Jūras kartes šo vietu tik smalki neuzrādīja. Briedis, kā jau vietējais, piekrasti pārzināja labi. Reiz viņš Silandžu rāvā ieveda abus mīnu tralerus *Imantu* un *Viesturu*. Tas vietējos zvejniekos radījis lielu respektu.

Ģenerālis par muitnieku

Mūsu viesošanās Kuivastē ilga kādas četras dienas. Kad atgriezā-mies Rīgā un pietauvojāmies pie A–B dambja, visiem tika noteikts, lai no iegādātajām ārzemju bezmuitas precēm neko malā nenes. Neskato-ties uz to, ka muitniekiem nebija tiesību pārbaudīt karakuģus, krastā tie varēja pārbaudīt jebkuru, kaut vai tā būtu militārpersona. Es gan nezinu gadījumus, kad tas tiešām būtu noticis, taču drošības pēc piesargājāmies. Kā tas bija gaidāms, mani, jaunāko virsnieku, pirmajā diennaktī pēc pienākšanas Rīgā atstāja par dežurantu. Vecākie kolēģi aizgāja mājās pie ģimenēm, tuviniekiem.

Virsaīša dežūrvirsnieka parastā uzturēšanās vieta bija lielajā virs-nieku kopkajītē zem pakaļējā klāja. Sardzes matrozis stāvēja pie kuģa trapa. Ja kas atgadījās, viņš ar svilpi izsauca dežurējošo instruktoru un tikai pašās svarīgākajās lietās – tieši dežūrvirsnieku. Šim nolūkam no klāja uz kopkajīti bija ievilkta sarunu caurule. Matrozim pietika no-ņemt vāciņu un tajā iepūst, lai atskanētu svilpe. To lejā dzirdēja virs-nieks, kurš caur šo pašu cauruli pieņēma matroža ziņojumu un deva tam vajadzīgo rīkojumu. Tovakar laiks pieturējās mierīgs, saulains. Biju jau noņēmis vakariņu provi un parakstījies pavāra dokumentos, kad pēkšņi matrozis izsauca mani uz klāja. Izrādījās, ka pa A–B dambja ce-liņu gājis kāds ģenerālis, un matrozim izskatījies, ka viņš nāk tieši uz *Virsaīti*. Šāds apciemojums tiešām bija dežūrvirsnieka uzmanības vērts. Acīmredzot man vajadzēja iet pie trapa un ģenerāli sagaidīt.

Nācējs, kā liecināja baltie uzpleči, pārstāvēja Armijas štābu. Noskanēja bocmaņa svilpe, stādījos ģenerālim priekšā. Viņš sniedza ro-ku un apjautājās, vai uz klāja nav admirālis Keizerlings vai kuģa ko-mandieris Spāde. Saņēmis negatīvu atbildi, ģenerālis tomēr vēlējās turpināt sarunu. Tā mēs abi devāmies uz virsnieku kopkajīti. Sākumā štāba augstās amatpersonas uzdotie jautājumi bija vienkārši: cikos ienācām Rīgā, ko darījām Igaunijas ūdeņos, kādās ostās iegājām? Bei-dzot jautājumu loks savilkās ap virsleitnanta Plēsuma pagādātajām bezmuitas precēm. Te nu nokļuva īstās spīlēs – ne *Virsaīša* komandieris, ne admirālis Keizerlings mani nebija brīdinājuši par šādas tikšanās un izjautāšanas iespējamību. Ko darīt? Izšķīros, ka teikšu patiesību, taču runāšu ļoti delikāti, nekādā ziņā nepārspīlējot, bet gan drīzāk sama-zinot pasūtīto pirkumu apmērus. Drīz vien ģenerālis aizgāja.

Naktī nenāca miegs – stāstīt par šo lietu kuģa komandierim vai uzskatīt, ka nekā sevišķa šajā ģenerāļa vizītē nav bijis. Skaidrs, ka pēc muitas likumiem mūs sodīt nevarēja. Tomēr nākamajā rītā, kad ieradās komandkapteinis Spāde, informēju viņu par notikušo pilnībā. Skaidrs gan, ka kuģa komandierim un vēl jo vairāk admirālim tas nevarēja būt patikami.

Keizerlinga atstādināšana no amata

Turpmākais dienests, šķiet, ritēja kā parasti. Pēc dažām dienām pienāca ziņa, ka *Virsaitim*, *Viesturam* un *Imantai* kopā ar flotes komandieri Keizerlingu ir jāiet Rīgas līcī uz mīnu tralēšanas un izlikšanas mācībām. Zemūdenes, kas bāzējās Liepājā, nepedalījās. Man, pēc iepriekšējās specialitātes radiotelegrāfistam, bija uzdots pārzināt arī *Virsaīša* sakaru dienestu un slepeno šifru grāmatu. Kad jau stundas piecas atradāmies jūrā, tiku izsaukts uz Keizerlinga kajīti. Viņš lika sašifrēt un telegrāfiski nodot savam tiešajam priekšniekam – Armijas komandierim šādu telegrammu: *Atridoties manevros Rīgas līcī, noklausījies Latvijas radiofona ziņas, kurās bija teikts, ka es, admirālis Keizerlings, esmu iesniedzis Jums ziņojumu par vēlēšanos iet pensijā. Man par šādu iesniegumu nekas nav zināms, tādu neesmu arī rakstījis.* Paraksts: *admirālis Keizerlings.*

Steidzīgi sašifrēju tekstu, un seržants Kliests to pārraidīja uz Armijas štābu. Šķiet, nākamajā dienā visi trīs kuģi atgriezās ostā. Kā notika admirāļa tikšanās ar Armijas komandieri, mums uz *Virsaīša* nekļuva zināms. Taču sekas visai šai lietai bija tādas, ka četrdesmit deviņus gadus vecajam Keizerlingam piespiedu kārtā tomēr vajadzēja aiziet pensijā. Klīda baumas, ka viņam tikusi piesieta lieta par *kontrabandu* Kuivastē.

Kara flotes pavēlnieka amatā tika iecelts toreizējais *Virsaīša* komandieris komandkapteinis Teodors Spāde, kurš pirms gada bija beidzis Francijas Jūras kara akadēmiju.

Admirāļa Keizerlinga pensionēšanu jūrnieki uzņēma dažādi. Viss šķita it kā normāli – par flotes komandieri tagad kļuva latvietis, Ventspils zvejnieka dēls. Spāde, salīdzinot ar Keizerlingu, iznāca par deviņiem gadiem jaunāks. Arī viņš bija sācis dienestu kā Krievijas kara flotes virsnieks, piedalījies Pirmā pasaules kara akcijās Melnajā jūrā uz

iznīcinātāja *Tri svjaķiķeļa*. Pēc ticības Spāde skaitījās pareizticīgais (šajā ticībā viņš pārgāja pie pirmajām laulībām Krievijā).

Manuprāt, admirāli Keizerlingu daudzi virsnieki turēja labā godā. Tomēr daži viņu neieredzēja, tā sakot, vācietības dēļ. Reiz Liepājā, virsnieku klubā, notika sarīkojums, kura dalībniekiem ar savām dāmām vajadzēja parakstīties viesu grāmatā. Brīdī, kad tā nonāca pie manis, sēdēju blakus *Roņa* pirmajam komandierim Ādolfam Kalnam. Paņēmis rokās grāmatu, viņš norādīja, lai es apskatot, kas ir rakstīts priekšā Keizerlinga uzvārdam. Lasīju: *deviņi r von Keizerling*. Taktiski izlikos, ka nevaru šo rokrakstu saprast. Tad Kalns ņēmās paskaidrot, ka, lūk, deviņnieks esot skaitlis, bet *von* – tas nozīmē: *Vācijas ārā!* (krievu val.). Patiesībā tur bija rakstīts nevis cipars 9, bet burts *g*. Kopā ar burtu *r* tas veidoja grāfa titula saīsinājumu – *gr*. Arī *von*, pareizi izrunājot, bija kā titula priekšvārds *fon*.

Citi gan Keizerlinga vācietību uzņēma vairāk ar humoru. Taču jāpiebilst, ka vēstures krustcelēs – 1939. gadā, pašā kara priekšvakarā, admirālis repatriējās uz savu tēvu tēvu zemi, kur 1951. gadā nomira.

Admirāļa Keizerlinga izvadīšana pensijā notika ar vērienu. Uz *Virsaīša* sapulcējās vai visi Latvijas jūras virsnieki. Kad sarīkojums beidzās, daļa jauno virsnieku nolēma Keizerlingu pavadīt, taču visi admirāļa pavadītāji nevarēja sakāpt *Virsaīša* motorlaivā. Laimīgā kārtā gadījās, ka kuģim tobrīd garām gāja kāda zvejnieku motorlaiva, kas tad tūlīt tika *nofraktēta*. Tā kā daudziem bija kaut kas *grādīgs* galvā, izceļot admirāli krastā, viņš tik tikko neielidoja kanālā. Tālāk gan bez mazākajiem starpgadījumiem mēs uz rokām uznesām Keizerlingu līdz dzīvoklim. Admirālis dzīvoja daudzdzīvokļu mājā tieši kanāla malā. Vēlāk, atceroties šo godināšanu, spriedām: ja admirālis tiešām būtu iesviests kanālā, viņš to, iespējams, būtu varējis uztvert kā tīšu nodarījumu. Taču tāda nolūka nūdien nebija.

Vēl, raksturojot Keizerlingu, varu pastāstīt epizodi, kad reiz pirms saviesīga vakara Jūrmalā, restorānā *Lido*, admirālis man uzdeva Majoru dzelzceļa stacijā sagaidīt viņa kundzi, kuru līdz tam personīgi nepazinu. Izrādījās, ka šī dāma bija ap četrdesmit piecus gadus jauna, dzīvespriecīga latviete, kura, šķiet, strādāja Dzelzceļa pārvaldē.

Atgriešanās uz *Roņa*

Latvijas kara flotē nebija pieņemts, ka virsnieki rakstītu lūgumus, lai viņus norīko dienestā uz kādu konkrētu vietu, taču klusībā ļoti cerēju, ka flotes vadība uzskatīs par vajadzīgu mani nosūtīt atpakaļ uz *Roni*. Un tiešām, 1931. gada rudenī tas notika. Zemūdeni vēl joprojām komandēja Ādolfs Kalns, tagad jau jūras kapteiņa pakāpē. Viņa palīgs bija kapteinis Bļodnieks, un kā trešais virsnieks nu klāt nācu es. Pie mums dienēja jau minētais, man ļoti labvēlīgais inženieris kapteinis Pinka.

Daļa *Roņa* pirmās komandas vīru bija aizgājuši civilā dzīvē (daži no viņiem mācījās Krišjāņa Valdemāra jūrskolā), daļa bija tie paši vecie. Kā man tagad, virsnieka pakāpē esot, vajadzētu izturēties pret agrāk tik tuviem draugiem, kas bija palikuši kaprāļi un seržanti? Nevienš nekādus norādījumus vai padomus nedeva. Skaidrs gan, ka tik ciešu brāļošanos kā tolaik vairs nevarēja atļauties. Vispār vecie draugi situāciju saprata, un dienesta lietās tūdaļ bez domstarpībām mums izveidojās normālas priekšnieka – padotā attiecības. Tomēr viens, varbūt pat divi komandas locekļi manu augstāko dienesta stāvokli negribēja pieņemt. Te lietas noskaidrošanai vajadzēja atklātu sarunu – vīrs pret vīru, un tad jau viss nostājās savās vietās.

Tā kā *Roņa* elektriķu saimniecību biju jau izpētījis, galveno uzmanību sāku pievērst torpēdām – galvenajam zemūdeņu ierocim. Par lielu palīgu man šeit kļuva virsniekvietnieks Šternāts un citi *Roņa* torpēdisti. Viņi pa šiem četriem gadiem bija labi apguvuši torpēdu materiālo pusi. Protams, taktiskā pielietošana un šaušana atradās virsnieku kompetencē.

Visgrūtākais bija torpēdu stūres ierīču regulēšana. Tās sastāvēja no daudzām sīkām detaļām. Ja tika pieļauta kāda kļūda, torpēda varēja izlēkt no ūdens un ar savu milzīgo spēku aiziet pa gaisu mērķim garām. Tā pat varēja pagriezties pretējā virzienā un nākt atpakaļ uz izšaušanas vietu. Tieši tāds gadījums notika zemūdeņu poligonā pretī Dubultiem, kad no *Roņa* izšautā torpēda, noskrējusi labu gabalu uz mērķa pusi, pēkšņi sāka *niķoties* – pagriezās pa gandrīz 180 grādiem un nāca atpakaļ tieši virsū vietai, kur atradās abas mūsu zemūdenes. Dažus metrus pirms virsūdens stāvoklī esošās *Spīdolas* torpēda izlēca no ūdens un pārlidoja pāri zemūdenes pakalgalam. Tieši tajā brīdī uz *Spīdolas* klāja bija komandiera palīgs kapteinis Grīniņš. Dievs zina, kas būtu noticis,

ja torpēda ietriektos zemūdenes korpusā, turklāt vietā, kur atradās cilvēks un turpat blakus – degvielas tvertnes...

Diezgan bieži, kā to varēja manīt jau Francijā, torpēdas zuda, tas ir, noskrējušas paredzēto attālumu, neuzpeldēja. Parasti drīz vien ar traļa palīdzību pazaudētā manta tika atrasta. Bet gadījās arī, ka tralēšana turpinājās dienas trīs, četras, piecas... un bez panākumiem. Ko darīt? Par notikušo, protams, uzzināja flotes vadība. Nepagāja ilgs laiks, kad parādījās rakstiņš *Jaunākajās Ziņās*. Vēl trakāk, ja to rakstīja, un rakstīja jau arī, *Sociāldemokrāts: Pazaudēti strādnieku sūri, grūti pelnītie lati, liela nolaidība, pie atbildības saucami...* Sociāldemokrāts, protams, ne vārda neminēja par to, ka viņa partijas līderi apkārt Māras diķim sabūvējuši sev savrupmājas, ko par deputāta algu nevarēja atļauties. Tomēr nekāda patīkamā šī torpēdu zaudēšanas lieta vis nebija. Te gan jāpiebilst, ka *Spīdola* visā savā pastāvēšanas laikā pazaudēja tikai divas torpēdas, bet *Ronis*, atļausiet palielīties, – nevienu.

Flotes vadība sāka rosīties. Kā lai no šiem torpēdu neuzpeldēšanas krenķiem tiek vaļā? Kur ir tā vaina? Un vainu atrada. Lūk, virsleitnants Legzdiņš uz savu iniciatīvu visvairāk rakņājas pa torpēdām, bet viņam taču nav atbilstošas izglītības! Tā nobrieda doma kādu virsnieku sūtīt uz ārzemēm mācīties. Gribētāju būtu bijis daudz. Tas taču interesanti – braukt, piemēram, uz Franciju! Prieks, kur tu rodies! Turklāt, kāpēc lai brauktu Legzdiņš?! Viņš taču ir nācis no kaprāļa, seržanta! Lai mācās kāds vīrs, kurš ir plaši pazīstams, nāk no Kara skolas, no armijas! Tomēr beigu beigās izvēlējās mani. Atkal ķēros pie franču valodas mācīšanās un baiļojos, ka tik man Tulonas torpēdvirsnieku skolā neietu tik plāni, kā tas pa reizei bija gadījies Igates pamatskolā.

Torpēdvirsnieku skola Tulonā

No Rīgas izbraucu 1935. gada 29. oktobrī. Tolaik starp Rīgu un Parīzi bija tieša dzelzceļa satiksme. No galapunkta līdz galapunktam gan gāja tikai viens atsevišķs vagonš, ko pa ceļam piekabināja attiecīgajiem vilcienu sastāviem. Iebraucis Francijas galvaspilsētā, nokārtoju formalitātes Jūras kara ministrijā un arī oficiāli pieteicos mūsu sūtniecībā. Tālāk mans ceļš gāja tieši uz dienvidiem – uz Vidusjūru, kur Tulonas kara ostā uz jau novecojušā, piestātnē noenkurotā līnijuģa

Condorcet atradās torpēdvirsnieku skola. Jāpiebilst, ka Tulonā bāzējās vairāki linijkuģi, kreiseri, aviācijas bāzes kuģi, iznīcinātāji, zemūdenes, kā arī ļoti daudz dažāda lieluma un nozīmes palīģkuģi. Vidusjūrā nav izjūtams paisums un bēgums, tāpēc ostā piestātnes bija vienkāršākas nekā, piemēram, Brestā. Kuģi pietauvojās pie moliņa vai nu ar priekšgalu, vai pakaļgalu. Pie bortiem tika piestiprināti peldoši plosti. Tādējādi pilnīgāk tika izmantots ostas akvatorijs.

Torpēdvirsnieku skolā bija vēl divi ārzemju virsnieki – viens no Dienvidslāvijas, otrs – no Siāmas, tagadējās Taizemes. Abi minētie kolēģi bija šeit ieradušies jau kādu laiku iepriekš, taizemietis – pat pirms gada. Tas viņiem ļāva pamatīgi uzlabot franču valodas prasmi. Es ierados tikai pāris dienu pirms mācību sākuma.

Skolas laikā sevišķi labas attiecības man nodibinājās ar Taizemes virsleitnantu Čalit Kulekhamdora. Viņš bija maza auguma, šķībacains, protams, dzeltenās rases. Dzīvojām vienā viesnīcā, kopā gājām uz nodarbībām, pusdienojām un atpūtāmies. Interesanti, ka, gudrodams par savu virsnieka karjeru, viņš reiz teica: *Ja man kādreiz Siāmā pienāks beigas un nebūs vairs kurp iet, es došos uz klosteri. Tur ir droši, ka līdz mūža galam būšu gan labi paēdis, gan labi padzīvojis.*

Tulonā uzturējās vēl daži Čalit tautieši – kājnieku virsnieki, kuri praktizējās franču karaspēka daļās. Te dzīvoja arī vairāki viņa draugi – ķīnieši. Dažreiz gadījās, ka arī es nokļuvu šajā kompānijā. Varbūt no malas tas izskatījās savādi – kādi pieci seši šķībacainie un viens baltais starp tiem. Interesanti, ka šie austrumnieki uzturā daudz lietoja augļus un apelsīnu nevarēja apēst bez sāls, turklāt paprāvā apmērā. Lai gan arī es nomēģināju, kā tas garšo, tomēr te mūsu domas atšķīrās. Ar laiku šīs dīvainības sākām uzskatīt par normālām.

Nodibināju tuvākas attiecības arī ar vairākiem franču virsniekiem – torpēdvirsnieku skolas kursantiem. Daži no tiem bija precējušies, un tādējādi tiku ielūgts arī pie viņiem mājās. Ēdienu kartē tur dominēja visādu veidu gliemeži. Zināmā mērā ar šo virtuvi biju jau iepazinies restorānos Nantē, tomēr mājas apstākļos tas izrādījās pavisam kas cits – manam latvieša kuņģim ne tik viegli pieņemams. Taču nācās slavēt mājasmātes pavārmākslu un izrādīt, cik ļoti man garšo viņas pasniegtās gliemežu variācijas.

Bija man arī daži neprecēti franču draugi, kuri skolas laikā dzīvoja viesnīcās vai īrētās istabiņās. Ar viņiem šad tad apmeklējām restorānus

un kabārē. Reiz kopīgās vakariņās ēdām vēžus (kā tas frančiem parasts gaļas vietā). Nez kā ieminējos, ka līdzīgos gadījumos Latvijā piedzer klāt *Allažu ķimeli*. Viesmīlis, saprazdams, par ko ir runa, atnesa piepildītas glāzītes. Garša likās pazīstama, taču pārsteigumā nebiju pārliecināts, vai tas tiešām ir *Allažu ķimelis*. Lai gan pie frančiem kafejnīcās nav pieņemts pasūtīt veselu pudeli, šoreiz izņēmuma kārtā tā izdarīju. Un atklājās, ka tiešām šajā Vidusjūras pilsētā ar visiem latviešu uzrakstiem un medaļām uz pudeles etiķetes bija dabūjams *Allažu ķimelis*.

Vēl daži vārdi par pašu Tulonu – Vidusjūrā lielāko kara ostu. Tolaik tajā bija ap divsimt tūkstoš iedzīvotāju. Šauras (sevišķi jau vecpilsētā), bruģētas ielas, bez trotuāriem. Liela netīrība – notekūdeņi tika plūdināti tieši pa ielas vidu. Daudzviet no māju trešā un ceturtā stāva logiem pāri ielai stiepās šņores, uz kurām sakārta žuva veļa. Tūlīt aiz pilsētas pacēlās ap 800–900 metru augsti kalni. Biju iedomājies: ja uzstādītu bāku pašā kalna virsotnē, tā būs redzama ļoti tālu, taču izrādījās, ka tādā augstumā daudz biežāk ir migla. Parasti bākas ierīkoja ap 50 līdz 100 metru virs jūras līmeņa, un to būvēšana iznāca diezgan vienkārša: atlika uguni novietot mazā, spilgtā būdiņā, vietā, kur nokalnē augošie koki neaizsedz skatu no jūras.

Reiz, pastaigājoties pa kalniem ārpusē, nonācu pie liela dambja, kas bija celts no akmeņiem vairāk nekā desmit metru augstumā. Nosprototais ūdens daudzums izskatījās paprāvs – vismaz tāds kā Slūžkakta ezeriņā. Meklēju, kur tad atrodas hidroelektrostacija vai dzirnavas, taču tās nekur neredzēja. Beidzot noskaidrojās, ka šeit no kalnu avotiem tiek uzkrāts pilsētas dzeramais ūdens, kuru tālāk pa caurulēm novada uz ēkām un veļas mazgātavām, kas pilsētas nomalēs atradās tieši uz ielām (ūdens tajās plūda nepārtraukti, un par to nevajadzēja maksāt).

Muzeju Tulonā bija maz, un mēs ar Čalit bieži apmeklējām kino.

Brauciens uz Montekarlo *spēļu elli*

Izmantojot izdevību, ka Monako pundurvalsts atrodas netālu no Tulonas (ap 170 km), abi ar Čalit izdomājām: kādu svētdienu derētu turp aizbraukt izklaidēties. Par *spēļu elli* Montekarlo biju dzirdējis jau Latvijā. Jāatzīstas, ka tā mani vilināja. Satiksme šeit bija ļoti ērta gan pa dzelzceļu, gan autoceļiem. Sākumā izvēlējamies braukt ar vilcienu,

kas nāca no Parīzes un tālāk caur Tulonu gāja uz Itāliju. Iedams gar pašu Vidusjūras krastu (dažviet pa tādu kā klintīs iecirstu plauktu), tas šķērsoja visu tā saucamo Rivjēru – vienu no pasaulē slavenākajiem kūrortiem, tāpēc braucēju bija daudz. Jau sākot no Marseļas, vilciena vagonos neizslēdza gaismu, jo kalnu tunelī sekoja cits aiz cita.

Mūsu brauciens notika novembrī vai decembrī, taču zināms, ka Francijas dienvidos, Vidusjūras piekrastē, ziemas nav. Vienīgais, kas šajā gadalaikā šad tad traucē atpūtniekus, ir ziemeļu, ziemeļaustrumu vējš, ko sauc par mistrālu. Tas pūš tieši no Alpu kalniem, ir drēgns, stiprs, taču islaicīgs – parasti ilgst tikai dažas stundas vai ilgākais – vienu dienu. Lai nevajadzīgi nepiesaistītu apkārtējo uzmanību, abi ar Čalit bijām tērpušies privātās drēbēs. Pa vilcieni staigāja viesnīcu aģenti un piedāvāja savus bukletus. Vienā no tiem, uzskaitot servisā lietojamās valodas, tika minēts, ka vajadzības gadījumā šeit ar viesiem runā latviski. Man gan neiznāca par to personīgi pārliecināties, taču fakts paliek fakts – 1935. gadā Latvija jau bija tik populāra, ka Nicas kūrortā tās vārdu pazina.

Mans Āzijas draugs uzmanīgi sekoja braucienam pēc līdzpaņemtās kartes. Lai praktizētos valodā, labprāt sarunājāties ar blakus sēdošajiem pasažieriem, starp kuriem bija ne tikai franči, bet arī angļi, itāļi, portugāļi, dienvidslāvi...

Kad Nicā izkāpām no vilciena, devāmies mazliet apskatīt pilsētu. Pastaigājāmies pa piekrastes bulvāriem, kas saucās: Angļu, Itāļu, Beļģu, Holandiešu... Patiesībā šie bulvāri bija viena ļoti gara iela, kurai katrā posmā mainījās nosaukums. Redzējām arī spēļu namus, no kuriem daži pat stāvēja uz pāļiem ūdenī. Tomēr abi ar Čalit norunājām, ka Nicā tos neapmeklēsim, bet izmēģināsim roku tikai Montekarlo. Tā kā tuvojās pusdienlaiks, iegājām kādā ēdnīcā. Draugs gribēja demonstrēt kaut ko no savas zemes pavārmākslas, taču nekā aziātiska te neatradās – tikai Eiropas tautu, pārsvarā franču, ēdieni. Ievērojām, ka pilsētā daudzi staigā ar īpašām tropu salmenīcām. Neatceros to franču nosaukumu. Patiesības labad jāpiebilst, ka neesmu arī īsti pārliecināts, ka cepures tiešām bija izgatavotas no salmiem, taču galva tajās nesvīda. Atradām vajadzīgo veikalu, kas strādāja arī svētdienā, un kārotā manta bija rokā. Latvijā šo salmenīcu nēsāju vēl pēc kara.

No Nicas gāja tieša satiksme uz Korsikas salu. Arī tur nokļūt mēs abi ļoti vēlējamies, taču tad būtu nepieciešama vesela diena, bet kavēt

lekcijas skolā nekādā ziņā nevarējām. Atlikām Korsikas apmeklējumu uz nākamo reizi, kāda man nav pienākusi un arī nepienāks. Varbūt Čalit kādreiz tas ir izdevies? Diemžēl nezinu, jo, beidzot mācības torpēdvirsnieku skolā, mūsu sakari pārtrūka.

No Nicas uz Monako varējām doties vai nu ar vilcienu, vai pa trīs autoceļiem – apakšējo, vidējo un augšējo. Nosvērāmies par labu pēdējam. Šoseja te bija izbūvēta spirālveidīgi likumaina, lai braucēji varētu pacelties līdz 600 metru augstumam. Pašā augstākajā punktā atradās autobusa pietura, kurā varēja arī kaut ko uzkost, nobaudīt kafiju, konjaku, šampanieti, labus franču un itāļu vīnus un ar plašu loku skatīt Vidusjūras piekrasti. Jūras dibens vietām atgādināja paklāju ar gaišākiem un tumšākiem laukumiem. Runāja, ka tā pa gabalu izskatās kaļķakmens jeb krīts. Autobusa pasažieri īpašu uzmanību pievērsa tālumā redzamajai Korsikai. Tur taču bija dzimis Napoleons, kurš, kā jau korsikānis, ļoti labi runājis arī itāliski. Korsikā sevišķi izcēlās *Cinto Monsento* kalns, kura augstums ir 2716 metru. Attālums no tā līdz Monako ir 210 kilometri. Vēlāk pārbaudījām šos datus pēc redzes attāluma jūras tabulām. Tad iznāca, ka mēs no savas autobusa pieturvietas spējām redzēt pat vairāk nekā 290 kilometru attālumā. Vispār Francijā līdzīgu skatu vietu sastapām daudz. Tajās bija ierīkoti galdiņveida virzienrādītāji ar bultiņām, kuru galos norādīti apkārtnes objektu nosaukumi. Drīz vien laidāmies pa nogāzi lejā. Tā kā autobusa jumts stāvēja vaļā, piecēlušies kājās, varējām aizsniegt ceļmalas koku lapas. Zinoši pasažieri teica, ka te aug pipari. Starp lapām tiešām bija pipariem līdzīgi augļi, kuru garša izrādījās diezgan pretīga.

Kad autobuss sasniedza Monako autoostu, bija jau diezgan vēla pēcpusdiena. Nekas neliecināja, ka esam nonākuši citā valstī. Kurp lai iet? Kam ko prasīt? Nospriedām, ka vispirms pastaigāsimies pa ļaužu pilno pludmali, uz kuru lejā veda elegantas marmora riņķveida kāpnes. Peldsezona šeit turpinājās augu gadu. Atgriezāmies centrā, kas taču atradās tuvāk mūsu mērķim – *spēļu ellei*. Te gan jāpiebilst, ka Monako valsts kopējā platība ir tikai 1,9 kvadrātkilometri, tāpēc tās robežās pārāk tālu aizmaldīties nav iespējams. Pilsētas centrā iegājām kafejnīcā, lai veldzētu slāpes un iedzertu kādu konjaku. Sēdēdami pie galdiņa (kafejnīcas Vidusjūras piekrastē pārsvarā ir uz ielas), ieskatījāmies, ka tepat līdzās – laukuma pretējā pusē – soļo sargkareivis ar šauteni. Tad beidzot sapratām, ka atrodamies pie Monako prinča Alberta pils. Tā

nebija liela – liekas, divi vai trīs stāvi. Nodomāju, ka vajadzētu iet ar krāšņi tērpto pils sargu aprunāties. Domāts – darīts. Vīrs pārstāja soļot, taču neatbildēja mums ne vārda. Likās, ka viņš nesaprot franču valodu. Taču, kad es izteicu nožēlu par apsveikumu nepieņemšanu no Taizemes un Latvijas, prinča sargs kļuva pielaidīgāks. Tas strupi atbildēja, ka atrodas postenī, tāpēc patlaban aprunāties nevarot. Kaut arī saruna iznāca īsa, es tomēr viņam paskaidroju, kur atrodas Latvija un tās galvaspilsēta Rīga. Savukārt no kolēģa uzzinājām, ka Monako armija sastāv no trīs virsniekiem un piecdesmit kareivjiem, kā arī to, ka prinča Alberta tobrīd nebija mājās.

Kioskā nopirkuši dažas atklātnītes, atkal nosēdāmies kafējnīcā pie galdiņa un nolēmām uzrakstīt kādu rindiņu uz mājām (Čalit rakstīja no labās uz kreiso pusi). Uzlīmējuši uz konvertiem markas, jautājām daiļajai kioska jaunkundzei, kur varētu tos iemest. Viņa norādīja uz vietu turpat ielas otrā pusē. Piegājuši klāt, ieraudzījām, ka pastkaste ir piebāzta pilna līdz malām. Ko darīt? Tikai tagad ievērojām, ka zemē uz asfalta guļ vesela kartīšu un vēstuļu kaudze. Lai vējš to neizvandītu, mūsu priekšgājēji bija salikuši sūtījumiem virsū nelielus akmentiņus. Pēc gadiem, atceroties šo skatu, domāju: ja kaut kas tamlīdzīgs būtu izdarīts kādā Padomju Savienības pilsētā, tūlīt atrastos tādi, kas visas aplokšnes un kartiņas izsvaidītu kā kara laukā. Taču Monako viss ritēja vienā mierā un savstarpējā uzticībā. Protams, mūsu abu izsūtītās vēstules mājiniēki saņēma bez kādas aizķeršanās.

Ieskatījušies pulksteņos, secinājām, ka doties uz Montekarlo būtu vēl mazliet par agru, jo spēļu zālē lielākajam azartam vajadzētu rasties vairāk vakara pusē. Šo pieņēmumu apstiprināja sarunas arī ar vienu otru monakieti, tāpēc mūsu turpmākais ceļš veda uz Okeanogrāfisko muzeju, ko bija iekārtojis pats princis Alberts. Noskaidrojām, ka jūras augu un dzīvnieku valsts esot viņa sirdslieta. Pie muzeja mūs sagaidīja matroža formā tērpiens gids, kuram starptautiski pieņemtas zilās apkaklītes balto svītriņu vietā bija sarkanbaltsarkanas svītriņas – tieši tādas kā Latvijas kara flotē pašos pirmajos gados. Pie ēkas stāvēja Monako valsts karogs – horizontāli puse sarkana un puse balta. Līdzīgs Polijas karogam, tikai otrādi – baltā krāsa augšā, sarkanā – lejā. Īsi atstāstīt muzeja ekspozīcijas saturu būtu neiespējami. Likās, neatrastos nevienas tādas okeāna radības, kas šeit akvārijos netiktu pārstāvēta dzīvā veidā, sākot no haizivīm, beidzot ar vismazākajām zelta zivtiņām. Esmu

apmeklējis vairākus līdzīgus muzejus, taču tādu bagātību skatīju pirmo reizi.

Pēc ekspozīcijas apskates beidzot saņēmām dūšu doties uz mūsu ekskursijas galveno mērķi – Montekarlo pilsētas daļu, kur atrodas slavenā *spēļu elle*. Kāpjot pa skaistajām marmora kāpnēm, mēs ar Čalit kaut uz mirkli iedomājāmies sevi esam līdzīgus šiem bagātniekiem un aristokrātiem, kuri, šķiet, naudu nezināja kur likt un varēja to šeit atstāt lielā vairumā. Viņu vidū pa retam jau varbūt gadījās kādi, var teikt – avantūristi, laimīgie, kas uz līdzenas vietas dažās minūtēs kļuva bagāti. Taču drīzāk rezultāts bija pretējais. Starp citu, blakus kazino atrodas kapsēta, kurā atdusas ne viens vien nelaimīgais pašnāvnieks.

Pienākuši pie pašiem *elles vārtiem*, apsēdāmies uz soliņa un katrs nolikām atsevišķi 100 franku (aptuveni 10 latu). Tā bija summa, no kuras mēs nolēmām atvadīties – vairāk ne. Izrādījās, ka kazino te bija divu veidu – tā saucamais valsts un privātais. Izvēlējamies pirmo. Taču abos gadījumos vispirms vajadzēja kļūt par spēlētāju kluba biedru – samaksāt 10 franku par biedra karti. Tas deva tiesības apskatīt to vai citu ruletes galdu, iepazīties ar kārtību, kādā notiek spēle.

Telpā, kur atradās rulete, valdīja pilnīgs klusums. Dzirdēja tikai vadītāja krupjē balsi. Nekādu sarunu, nekādu sajūsmas vai nožēlas izsaukumu. Spēle, kas balstās uz ruletes jeb tā sauktā laimes rata griešanu, bija apgūstama ļoti vienkārši. Par norunāto summu iegādājāmies žetonus un sākām. Izvēlētajā galda iedobē, pie kuras, kā spēlētājs cer, apstāsies ruletes rats, varēja ievietot žetonus par 10, 3000 vai pat 10 000 un vairāk frankiem. Kāds vīrs pienāca pie mūsu galdiņa un vienā no iedobēm ielika... 30 000 franku. Tad viņš pagriezās un devās prom. Kamēr žetonus salika pārējie, rulete griezās. Pagāja laiks. Pēc britiņa, kad rezultāts kļuva zināms, lielās summas licējs atgriezās un, sev par nožēlošanu, dabūja redzēt, ka viņa numurs ir garām. Krupjē ar savu lokano kruķīti savāca visus zaudējušo žetonus. Es tajā brīdī ievinnēju kādus 300 frankus, tāpēc pamatīgi iekarsu. Nodomāju: *Spēlēšu vēl!* Tomēr arī paturēju prātā sev doto solījumu: *Nezaudēt vairāk par simt frankiem!* Tā arī iznāca, ka galarezultātā zaudēju gan sākumā vinnēto, gan atliktos 100 frankus. Līdzīgā situācijā nokļuva arī Čalit. Viņš atšķirībā no manis likās iekarsis vēl vairāk, jo, neskatoties uz zaudēto simtnieku, bija jau paspējis iegādāties jaunus žetonus. Taču, uzklaussot manu prāta balsi, Čalit tos apmainīja atpakaļ, un mēs spēlēšanu beidzām.

Vēl dažus vārdus varētu piebilst par kazino sastaptajiem spēlmaņiem. Lielākoties tās bija elegantas vecākas dāmas. Gandrīz visas ar brillēm, cepurēs, rokās bloknoti, kuros viņas atzīmēja, pie kura cipara kurā reizē *laimes rats* apstājās. Kad jautāju kādam pasīvākam spēlmanim, kas ar šādu atzīmēšanu panākams, viņš atbildēja, ka starp šiem pierakstītajiem pastāv uzskats, ka ruletes rata griezienos tomēr ir vērojama kāda sistemātiska atkārtotāšanās. Tas, protams, ir ļoti apšaubāmi. Pirms aiziešanas vēl brīdi paskatījāmies spēles norisi. Ievēroju kādu ļoti nervozu kungu, kurš nepārtraukti mīnījās no vienas kājas uz otru. Kāds no blakus stāvošajiem paskaidroja, ka šis vīrs esot licis uz spēles stipri lielu summu. Saprotams, viņš to zaudēja. Kur nervozais kungs palika vēlāk, es neredzēju.

Atceļā ar taksīti izlaidām mazu likumu līdz *Ventimilia* stacijai, kur simboliski dažus soļus iegājām Itālijas zemē (robežkontroles šeit nebija nekādas). Tad pārsēdāmies ekskursantu autobusā un, braucot gar jūras krastu, vēl vakarā nokļuvām atpakaļ Tulonā. Pa ceļam ilgāka uzkavēšanās iznāca Altibes pilsētiņā, kas ir slavena ar savu smaržu fabriku. Visi pasažieri tika sasmaržoti ar vietējiem ražojumiem. Šeit abi ar Čalit iegādājāmies patiešām vērtīgās cietās smaržas. Labi, ka bijām ģērbušies privātajās drēbēs, citādi nākamajā dienā būtu neērti iet uz skolu, jo smaržas no mūsu drēbēm turējās viesnīcas istabiņās vēl pāris nedēļas.

Ar jahtu pa Vidusjūru

Kādu 1935. gada rudens svētdienu mans franču draugs leitnants Pjērs Kolēns piedāvāja iziet jūrā ar viņa jahtu. Būšot interesanti iepazīties ar Rivjēru no jūras puses un apskatīt otro lielāko Francijas pilsētu Marseļu, līdz kurai pa sauszemi bija apmēram 60–65 kilometri. Zināms, es piekritu. Tik tiešām Vidusjūrā ne reizes nebiju kuģojis. Turklāt šādā kompānijā radās iespēja uzlabot savas franču valodas zināšanas. Mans Taizemes draugs šādu piedāvājumu nesaņēma. Neko darīt – šoreiz bija jāiztieks bez Čalit.

Izrādījās, ka Pjēram pārgājienā līdzī bija sieva vai varbūt draudzene un vēl viens torpēdvirsnieku skolas draugs, kuru es pazinu. Jahtā atradās četras kojas – tāpat tā skaitījās četrvietīga. Satikāmies astoņos rītā. Atnācu laicīgi, bet izrādījās, ka esmu pēdējais – trīs pārējie pārgā-

jiena dalībnieki jau bija priekšā. Pūta mazs dienvidaustrumu vējiņš – tieši vajadzīgais. Nekādu pārtiku līdzī neņēmām, jo pusdienot plānojām kādā nelielā ostiņā. Tam par iemeslu bija vēlēšanās mani iepazīstināt ar vietējiem vīniem.

Izgājām no Tulonas pa parastajiem priekšostas vārtiem un tūlīt sākam virzīties gar piekrasti pa rietumu–ziemeļrietumu kursu. Tiešām skati bija skaisti. Piekrastes smilšu pludmales mainījās ar stāviem klinšu bluķiem. Pjērs stāstīja par garām slidošajiem lepnajiem kūrortiem. Nolēmām izmest enkuru pie kādas vairāku desmitu metru augstas klinšu sienas, ko sauca par *Ērgļa knābi*. Pēc granītā izcirstajiem uzrakstiem varēja redzēt, ka te bija pietājušas arī franču zemūdenes. Dažviet klintīs bija pat iestiprināti puleri, āķi un riņķi, kur kuģi, kā arī jahtas varēja pietaukoties. Šeit pirmo reizi dzīvē izpeldējos Vidusjūrā. Ūdens tajā ir četras piecas reizes sāļāks nekā Baltijas jūrā, tas cilvēku notur virspusē, tikai drusku paairējoties. Ļoti īpatnēji, ka Vidusjūra ir arī ļoti dzidra – pat desmit metru dziļumā varēja redzēt to, kas atradās uz grunts.

Tā burājot gar piekrasti, nereti pat spraucoties starp klinšu spraugām, jau vēlā pēcpusdienā nonācām kādā smilšainā pludmalē. Te atradās kūrorts Kasī (*Cassis*), kas, kā paskaidroja draugi, visā Francijā ir slavens ar savu balto vīnu un kur mēs bijām plānojuši pusdienot. Pie maza stekīša pietauvojām jahtu. Taču Pjēra iedomātā ēdnīca izrādījās slēgta. Beigu beigās atradām tādu, kas darbojās. Ēdieni tika pasūtīti pēc vietējās gaumes, bet galvenais jau bija vīns. Es gan sākumā biju nesaprašānā: vai tad visās Kasī ēdnīcās tiek pasniegts viens un tas pats vīns? Tad nu franči ņēmās man skaidrot, ka šejienes vīns netiek gatavots kādā lielā darītavā, bet gandrīz vai katrā zemnieku mājā. Un tā lielākā vērtība ir nevis dzēriena receptei, bet gan vīnogu laukiem, kas atrodas vietējo kalnu dienvidu nogāzēs.

Neatceros, cik šī vīna tika izdzerts (normālie 3/4 litra uz katru iznāca noteikti), taču jutu, ka garastāvoklis manāmi uzlabojās, prāts nesās uz runāšanu. Tādā veidā krodziņā *nopusdienojām* vismaz pāris stundu. Ko darīt vēlāk – turpināt ceļu uz Marseļu vai tomēr doties atpakaļ uz Tulonu? Beigu beigās izlēmām, ka Pjēra draugs un es dosimies ar vilcienu uz Tulonu, bet viņš pats ar dāmu ceļos tālāk uz Marseļu. Nākamajā dienā noskaidrojās, ka arī pāris tomēr bija nolēmis atlikt ceļojumu, un vēl naktī viņu jahta pienāca Tulonā. Man pa ceļam uz Kasī dzelzceļa staciju vēl izdevās redzēt kalnu nogāzes ar slavenajiem vīnogu laukiem.

Kādu citu svētdienu, jau 1936. gada pavasarī, kompānijā ar Čalit Marseļu tomēr apciemoju. Abi apskatījām ostu, kurā starp tirdzniecības kuģiem bija piestājis tikko uzbūvētais 2500 tonnu smagais iznīcinātājs *Le Terrible* (*Briesmīgais*), kā arī ķīniešu kvartālu. Tad, uzdzerot *Anjou* baltvīnu, ieēdām Marseļas slaveno zivju ēdienu buijabesu un devāmies uz autobusu, lai brauktu atpakaļ uz Tulonu.

Dienesta atskaite

Par mācībām torpēdvirsnieku skolā esmu uzrakstījis atskaiti, ko 1936. gada aprīlī, atgriezies Latvijā, iesniedzu kara flotes komandierim. Ar šo dokumentu pilnā apjomā var iepazīties Kara muzejā. Te to publicēju fragmentāri un saīsināti.

“Kopējais torpēdvirsnieku skolas kursa mācību ilgums ir 9 mēneši. To daļa divos posmos. Pirmais – skola uz sauszemes (6 mēneši). Otrais – skola jūrā (3 mēneši). Jau izbraucot no Latvijas, man bija zināms, ka varēšu piedalīties tikai pirmajā apmācības posmā, jo otrajā ārzemniekiem dalība ir liegta.”

“Skolā uzņem virsniekus līdz virsleitnanta dienesta pakāpei (trešā virsnieku dienesta pakāpe franču flotē). Tomēr no manas grupas 19 frančiem tikai viens bija virsleitnants, pārējie – leitnanti.”

“Priekšmetu pasniedzēju ziņā skola bija nostādīta vidēji. Tajā bez torpēdām mācīja vēl elektrotehniku. Uz līnijkuģa *Condorcet* skola atradās pirmo gadu (līdz tam tā izvietojās citviet – pašā Tulonas pilsētā). Tādēļ mācību sākumā šeit nebija paspēts uzstādīt visas praktiskajiem darbiem nepieciešamās ierīces. Tā, piemēram, žiroskopus* mēs sākām regulēt tikai februārī, jo sākumā trūka attiecīgā spiediena kompresora (220 atm.).”

“Mācību kursa vidū mainījās skolas priekšniecība. Līdzšinējais komandieris, kurš šajā amatā bija strādājis ilgu gadu un kurš personīgi pasniedza torpēdu teoriju, vēsturi un praktiskos darbus, tika nomainīts ar kuģa *Condorcet* komandieri Berī, kurš šīs specialitātes īsti nepārzināja. Sakarā ar to torpēdu teorētiskais kurss tika iziets ļoti pavirši. Nevienam no pārējiem pasniedzējiem neizrādījās

* Elektriskie kompasi. – Red. pieb.

pietiekoši spējīgs, lai izskaidrotu visus radušos torpēdu teorijas jautājumus.”

“Praktisko torpēdu apmācību pārzināja virsleitnants Lamors. Pateicoties viņam, vienmēr mūsu rīcībā atradās vecākie instruktori, kas 12, 15, pat 25 gadus bija strādājuši šajā jomā un arī piedalījušies kaujās. Tie varēja dot izsmeltošas atbildes uz ne tik vien praktiskiem, bet dažkārt arī teorētiskiem jautājumiem. Šis apstāklis izrādījās ļoti no svara, jo pats virsleitnants Lamors bieži bija aizņemts dažādās komisijās, torpēdu piešaudēs gan flotē, gan aviācijā. Mācību gaitā skatījās normāla lieta, ja pieredzējis seržants vai virsniekvietnieks vairākas stundas pēc kārtas ņēma kādu torpēdas mehānismu, rādīja tā izjaukšanu un salikšanu, kā arī skaidroja atsevišķu detaļu nozīmi.”

“Skolas torpēdu darbnīcā tika apskatīti 12 franču torpēdu modeļi (sākot ar 1904. gada izlaidumu), kā arī divi vācu modeļi. Dažu sīkāku detaļu modifikācijas tika rādītas līdz 1931. gadam. Jaunāku tehniku uzskatīja par slepenu – ārzemniekiem neatklājamu. Eksāmens bija jāiztur par 9 modeļiem, kas konstruēti laikā no 1918. līdz 1924. gadam. Tieši šajā laikā, ņemot vērā karā gūtos piedzīvotumus, frančiem te ir radušies vairāki uzlabojumi. Ja līdz 1919. gadam viņu flotē redzam ļoti daudz modeļu ar dažādiem kalibriem, tad tagad torpēdas kalibrs ir standartizēts – uz visām zemūdenēm un kuģiem tikai 550 mm. Vienīgi Francijas kara aviācijā izmanto 400 mm torpēdas.”

“Franči, sākot ar 1923. gadu, torpēdās vairs nelieto petroleju (kā mūsu flotē), bet gan 95–99% spirtu. Neskatoties uz šīs degvielas nelielajiem trūkumiem, tās priekšrocības ir ārkārtīgi lielas. Tādēļ būtu vēlams, lai turpmāk arī Latvijā torpēdās kā degvielu izmantotu vienīgi spirtu. Turklāt tas ir mūsu pašu zemes ražojums, un jāņem vērā, ka katram šāvienam (vai tas būtu kaujas vai mācību) vajag apmēram 80 litrus spirta. Bez tam šī viela pēc sadegšanas neatstāj tik daudz atkritumu attiecīgajos torpēdas mehānismos un to kalpošanas mūžs iznāk daudz lielāks nekā tad, ja par degvielu izmanto petroleju.”

“Francijas flotē ir noteikts, ka torpēdvirsnieks rūpējas par torpēdu, kad tā atrodas uz kuģa. Viņam ir jāpārzina tās materiālā

daļa, regulēšana, kā arī jāprot noteikt bojājumi. Taču par torpēdu remontiem kuģa vai zemūdenes komanda neatbild.

Latvijas apstākļos speciālistu trūkuma dēļ torpēdvirsniekam ir jāpārzina arī torpēdu remontu krastā. Rezultātā mūsu torpēdisti ar darbiem tiek apkrauti pārmērīgi. Te jāņem vērā, ka visas torpēdas vismaz reizi gadā ir jāizšauj un, pārbaudot mehānismus, jāiztīra. Franču flotē nekad nešauj torpēdas, ja, vēlākais, 2–3 dienu laikā tās nevar pienācīgi apkopt. Latvijas apstākļos izšautās torpēdas stāv neizjauktas un neiztīrītas 6–7 mēnešus. Tādēļ nav nekāds brīnums, ka pie nākamās šaušanas tās labi neiet. Pēc tik ilgas stāvēšanas arī nav iespējams noteikt, kāda torpēdai ir bijusi vaina.”

“Kā apmācības trūkumu varētu minēt faktu, ka no skolas priekšniecības neviens virsnieks netika nozīmēts, lai pildītu sakaru virsnieka pienākumus attiecībā uz ārzemniekiem. Te gan man radās labi un sirsnīgi kolēģi, kas daudzus jautājumus, ko oficiāli skaitīja par slepeniem, ārzemniekiem neizpaužamiem, man personīgi izklāstīja un uz zināmu laiku arī iedeva attiecīgās grāmatas.”

“Sarunās ar virsniekiem varēja manīt, ka viņiem ir uzskats, ka Baltijas valstīs valda liels vācu iespaids un ka šo valstu armijās un flotēs esot daudz vāciešu. Par mūsu valsts pārmaiņām un autoritatīvo valsts iekārtu tie atsaucās ļoti atzinīgi, ar cerību, ka minētais vācu iespaids zudīs.”

“Ļoti negatīvi franču jūras virsniecība skatās uz nupat notikušo franču–krievu pakta noslēgšanu.”

Piebildīšu, ka skolas programmā bija paredzētas arī vairākas ekskursijas uz kuģiem, arsenālu, kā arī torpēdu fabriku Sentropēzā. Diemžēl fabriku apmeklēt mums ar siāmieti neatļāva. Izņēmuma kārtā dienvidslāvu virsleitnantu tur ielaida, jo tieši tolaik pēc Dienvidslāvijas pasūtījuma fabrikā būvēja 60 torpēdas. Vēlāk gan man radās izdevība iepazīties ar fabrikas direktoru, un es šo rūpnīcu ar zināmiem ierobežojumiem apmeklēju privātā kārtā.

Dažas mācību grāmatas mēs saņēmām personīgā īpašumā, taču bija arī tādas, ko vajadzēja atdot skolas bibliotēkā. Pie otrajām, tātad pus-slepenajām, piederēja grāmata, manuprāt, ar ļoti vērtīgu informāciju, kas Latvijā noderētu situācijās, kad risināsies jautājums par vienu vai

otra torpēdu tipa iegādi ārzemēs. Visādi izgudrojos un aplinkus izrunājos, lai varētu šo vērtīgo grāmatu iegādāties, taču – nekā. Beigās izlēmu, ka man grāmata ir jāpārraksta un jāpārzīmē. Tagad atceroties domāju, ka biju gan dulls, veselu mēnesi pa vakariem viesnīcas istabiņā strādājot un kopējot šo apmēram 300 lappušu materiālu. Turklāt savā aizrautībā nemaz neapsvēru varbūtību, ka franči manu lielo ņemšanos ar pārzīmēšanu un pārrakstīšanu varēja slepus pārbaudīt un galu galā pat sodīt. Taču acīmredzot vismaz attiecībā uz mani nekāda slepena novērošana netika veikta vai arī minētā rīcība tiem nelikās aizliedzama.

Tikšanās ar Latvijas Brīvības cīņu dalībnieku

Mācības Tulonā jau gāja uz beigām, kad pasniedzējs Kokelēns (*Coguelin*) izteica vēlēšanos mani satikt. Protams, pie pirmās iespējas devos uz pasniedzējam atvēlēto kajīti – kabinetu. Mūsu saruna sākās ar Kokelina stāstu par to, ka tūlīt pēc Pirmā pasaules kara, būdams franču karakuģa matrozis, viņš Latvijā ir piedalījies cīņās pret Bermontu. Virsnieks parādīja man Latvijas Brīvības cīņu dalībnieka krūšu nozīmi un apliecību, kurā rakstīto tas izlasīt gan varēja, bet saprast – ne. Tad nu biju pagodināts šo tekstu pārtulkot un komentēt. Dokuments tik tiešām apliecināja, ka 1919. gada novembrī mans pasniedzējs kā matrozis bija cīnījies angļu–franču apvienotajā eskadrā (tā sastāvēja no 11 karakuģiem un lielgaballaivām). No vēstures zināms, ka šīs eskadras uguns pa Daugavgrīvas cietoksni un Bolderāju atbalstīja mūsu karavīrus, kad tie, forsējot Daugavu, uzbruka bermontiešiem.

Paskaidroju godājamam franču jūrnīkam arī to, ka šī apliecība dod viņam tiesības doties uz Latviju un saņemt dāvinājumā trīsdesmit hektārus zemes. Kokelins par to bija ļoti pārsteigts, un pat radās iespaids, ka viņš labprāt šo izdevību izmantotu – varbūt pat pārceltos uz dzīvi Latvijā. Tomēr man nav ziņu, ka tā tiešām būtu noticis. No šī vīra par atmiņu man ir palicis viņa paraksts (viens no astoņiem) uz torpēdvirsnieku skolas diploma.

Torpēdu piešaušana Liepājas reidā

Latvijas krastu aizsardzībai Liepājas kara ostas darbnīcās tika saražots vairāk nekā tūkstotis mīnu. Taču tas bija pasīvās aizsardzības ierocis. Arī zemūdenēm kā torpēdnesējām un aktīvajam ierocim vajadzēja sevi attaisnot. Pēc Tulonas torpēdvirsnieku skolas beigšanas uz mani šajā ziņā gūlās liela atbildība. Vispirms uzskatīju par savu pienākumu iespējami kvalitatīvi piešaut visas – aptuveni piecdesmit – mūsu flotes rīcībā esošās torpēdas.

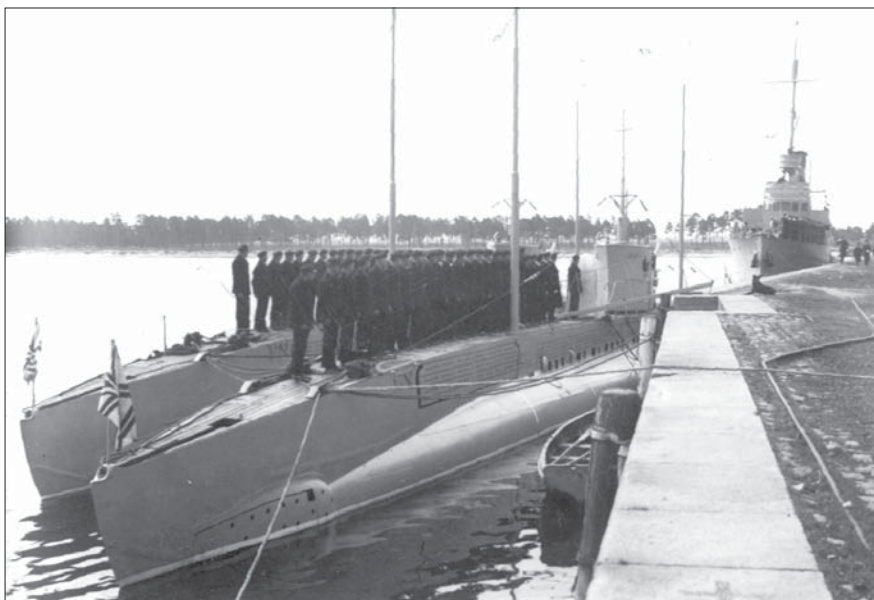
Par piešaudes vietu jau iepriekš bija izraudzīta Liepājas priekšosta jeb reids, ko no atklātās jūras norobežo moli. Šaušanas attālumu izvēlējamies 1000 metru, kas likās pilnīgi pietiekami, jo visizdevīgākais uzbrukuma attālums līdz pretinieka kuģim mums bija 300–500 metru. Šaušanas virziens tika noteikts Ziemeļi–Dienvidi, skaitot no priekšostas ziemeļu moliņa. Trases dziļums viscaur šķita pietiekams (8–10 metri), jo torpēdas nešāvām no zemūdenēm, bet gan no speciāli šim nolūkam izgatavota plostā, kurā bija pietiekami plata sprauga, lai tajā iegremdētu torpēdu aparātu. Pielādētās torpēdas nolaišanu zem ūdens kontrolējām ar īpašu līmeņrādi. Tas bija ļoti svarīgi, lai torpēda skrējiena laikā neieraktos gruntī vai neizlēktu virs ūdens.

Piešaudēs *Spīdola* vai *Ronis* vienmēr atradās plostam blakus. To vajadzēja tādēļ, lai nodrošinātu torpēdu aparātam nepieciešamo gaisa spiedienu (uz plostā kompresoru nebija). Šaušanas distanci iekārtojām tādējādi, ka trīs vietās – ik pa 300 metriem perpendikulāri torpēdas skrējiena virzienam izvilcām tīklus (līdzīgus zvejas tīkliem, tikai ar daudz lielākām acīm). *Cīgāram* izejot tiem cauri, tika izplēsts caurums, pēc kura viegli varēja konstatēt šāviena trajektorijas dziļumu. Pie katra tīkla dežurēja laiva ar trim jūrniekiem, kuru uzdevums bija ar karodziņa mājieni fiksēt torpēdas cauriešanas brīdi. Tādā veidā tika mērīts tās skrējiena ātrums.

Parasti piešaude norisinājās normāli, bez lieliem starpgadījumiem un kļūmēm. Tomēr dažas torpēdas *niķojās* – novirzījās, griezās atpakaļ, lēca ārā no ūdens, tieši tāpēc bija nepieciešama piešaušana. Reiz gan atgadījās pavisam miklains notikums. Proti, izšautā torpēda, precīzi izgājusi cauri diviem tīkliem, trešo nerasniedza un pazuda – neuzpeldēja. Sākās tās meklēšana, kurā parasti izmantoja trali. Tas izskatījās kā simt metru garš striķis pirksta resnumā, kurā ik pa metram bija iestiprināts svina gredzens. Striķi aiz abiem galiem velkot, varēja just, kad tas uz

Flotes instruktoru skolas kursanti treniņā zem Kalpaka
izgriežamā tilta Liepājas kara ostā

Spīdolas un *Roņa* komandas ierindā

grunts aiz kaut kā aizķeras. Apnicīgi tralējām divas dienas, taču neveicās. Trešajā dienā beidzot kaut kas trāpījās. Sūtījām ūdenslidēju. Viņš pa telefonu no apakšas ziņoja, ka torpēdu esot atradis, bet visa tās astes daļa, kā arī gaisa tvertne ir noklāta ar dūņām. Lieta likās aizdomīga. Protams, ūdenslidējam sperot soļus pa grunti, dūņas vandījās, un viņš savā redzējumā varēja arī kļūdīties. Atrastā torpēda tika piesieta, un vīri uz *Roņa* pakalējā klāja sāka to vilkt ārā.

Kad virs ūdens parādījās *cigāra* priekšgals, visi ar lielu izbrīnu konstatēja, ka torpēda nav mūsējā. Sākām domāt, kur tāda radusies. Zinājām, ka Pirmajā pasaules karā vācu jūrnieki taisīja visādus trikus. Teorētiski pieļāvām iespēju, ka varbūt kāda viņu zemūdene bija ielavijusies Liepājas priekšostā, uzbrukusi šeit krievu kuģiem, un, lūk, viena torpēda, kas nebija sprāgusi, visu pēckara laiku gulēja uz grunts. Protams, šāda atraduma izcelšana saistījās ar ārkārtīgi lielu risku. Ko darīt? Beigu beigās *Roņa* komandieris jūras kapteinis Ādolfs Kalns izlēma, ka ar vislielāko piesardzību ņems torpēdu uz borta un vedīs malā. Kad uzmanīgi jo uzmanīgi nolikām *nezināmo* blakus steķim, sākās pamatīga tās ārpuses apskate. Vai nav kādas zīmes, numuru? Konstatējām, ka viss *cigāra* ķermenis ir no bronzas un kapara, kas bija raksturīgs vecajām torpēdām. Beidzot atradās arī daži krievu burti. No bibliotēkas tika atnesta bieza cara laika grāmata – Liepājas kara ostas komandiera pavēļu apkopojums. Tur arī atradās tieši šīs *dāmas iniciāļi*, kā arī atzīme, ka 1905. gadā šaušanas mācībās torpēda pazaudēta un norakstīta uz impērijas rēķina. Nu lieta skaidra – tā tad kaujas lādiņa tai nav. Sākās *dāmas izģērbšana*. Vispirms noņēmām mācību konusu (priekšgalu). Caur sarūsējušo vārstuli sāka tecēt ārā šķidrums. Analoģiski tas varēja būt saldūdens – tāpat kā mūsu mācību torpēdās. Likās ļoti tīrs un dzidrs – sākām tecināt krūzītēs un glāzēs. Nest uz analīzi artilērijas laboratorijās? Vai paprovēt nogaršot? Pagājuši 30 gadi... Kā jau tādos gadījumos, uzreiz radās varoņi, kas lika glāzīti pie mutes un meta. Dažs pat iedomājās, ka tas varētu būt spirts bez smakas... Garšoja viens, otrs, trešais. Arī es nogaršoju – īsts avota ūdens. No tā nevienam nekāda kaite neradās. Torpēdas bronzas daļas bija izburbējušas. Tāpat arī žiroskops. Vai nu atradumu vest uz lūžņu kaudzi, vai uz nākotnē organizējamo Zemūdeņu divizionu muzeju? Tāds arī būtu tapis, ja ne okupācija un karš...

Bet kur bija palikusi mūsu pazaudētā torpēda? Tralēšana turpinājās. Beidzot striķis atkal kaut kur aizķērās. Ūdenslidējs ziņoja, ka apakšā

redzama ļoti liela dzelzs muca. Te jāpaskaidro, ka Pirmā pasaules kara laikā šādas mucas – peldošas bojas – daudzviet noenkuroja Liepājas priekšostā. Krievu lielie karakuģi varēja pie tām ērti pietaukoties un blīvāk (nekā tas iespējams, izmetot enkuru) nostāties reidā. Acīmredzot kāda no mucām nezin kāda iemesla dēļ bija nogrimusi un nu gulēja uz grunts. Taču tieši šo vietu vajadzēja šķērsot mūsu torpēdai. Izmetām trali cieši mucai blakus un laimīgi pazaudēto mantu atradām. Izrādījās, ka mūsu *cigārs* bija trāpījis nogrimušajai bojai sānos, torpēdas mācību konuss tika pārsists, un tā uzpeldēt vairs nevarēja. Vispār pārsistie konusi nekādas sevišķas rūpes neradīja. Darbnīcās tos viegli salaboja vai izgatavoja no jauna. Pēc nedēļas torpēda atkal bija kārtībā.

Vēl daži vārdi par artilērijas šaušanu. Kā zināms, cīņai pret mazāk svarīgiem pretinieka mērķiem (kur torpēdu izmantošana ir nelieta), kā arī pret lidmašīnām mūsu zemūdeņu bruņojumā bija 75 milimetru lielgabals. Tas atradās uz pakalējā klāja tūdaļ aiz kaujas tornīša. Ejot zem ūdens, lielgabala stobrs no abiem galiem tika hermētiski noslēgts un ar metāla skavu nostiprināts pie tornīša. Artilērijas treniņiem izmantojām nevis lielgabala šāviņus, bet gan parastās patronas. Šim nolūkam bija izgatavota speciāla šautene, ko ievietoja lielgabala stobrā, un tad ar to šāva. Par mērķi kalpoja 50 x 50 centimetru liela tērauda plāksne, ko pakāra uz speciālas peldošas platformas, kuru vilka 100–200 metru attālumā no zemūdenes (vai arī zemūdene ar noteiktu ātrumu gāja tai garām). Lodes trāpījumu plāksnē varēja viegli konstatēt, jo atskanēja spēcīga metāliska skaņa. Lielgabala šaušanas apmācību veicām bieži, jo uzskatījām, ka šī lieta jāprot visai komandai. Kara gadījumā lielgabala apkalpe bija viegli izsītama no ierindas, tāpēc jebkuram vajadzēja būt gatavam to nomainīt. Rīkojām arī kaujas šaušanu ar īstiem šāviņiem pa kustošu mērķi gan jūrā, gan gaisā (mērķi vilka lidmašīna). Tas gan notika retāk, jo šāviņi salīdzinājumā ar patronām maksā daudz dārgāk.

Komandējums uz mācībām Zviedrijā

Kā jau rakstīju, Tulonas torpēdvirsnieku skolā ārzemniekiem praktiskajās apmācībās jūrā neļāva piedalīties. Lai aizpildītu šo robu, flotes vadība stājās sakaros ar zviedriem. Tie rada iespēju vienam mūsu virsniekam piedalīties Zviedrijas kara flotes manevros, kas norisinājās

Baltijas jūrā 1937. gada aprīlī un maijā un kuros bija iekļauta arī torpēdu šaušana no zemūdenēm. Tā es varēju būt lepns, ka man atkal jādodas ārzemju komandējumā, turklāt tepat – uz Zviedriju.

Pēc bargās ziemas tiešā kuģu satiksme starp Rīgu un Stokholmu vēl nebija atjaunota. Nācās braukt ar vilcienu no Rīgas līdz Tallinai, tad ar kuģi pa ledlaužu sagatavotu ceļu līdz Helsinkiem. Tālāk pa dzelzceļu līdz Turku, pēc tam atkal ar kuģi līdz Stokholmai un visbeidzot vēlreiz ar vilcienu – līdz Kārlsruņai. Biļetes Rīgā iegādājos jau līdz galastacijai, un brauciens noritēja bez starpgadījumiem. Tiklīdz vilciens apstājās Kārlsruņā, manā kupejā ieradās Zviedrijas kara flotes sakaru virsnieks virsleitnants Borels. Biju ļoti pārsteigts par šādu precizitāti. *Jā, – nodomāju, – kaut pie mums būtu tāda pieklājība un takts pret viesi.* Vēl viens uzmanības apliecinājums – Borelam līdzī nāca matrozis, kuram bija uzdots nest manas mantas.

Kārlsruņas kara ostā vispirms pieteicos pie apmācības divizionā komandiera pirmās pakāpes komandkapteiņa (sestā virsnieka dienesta pakāpe Zviedrijas kara flotē) Lindstrēma. Jāpiebilst, ka zviedriem tolaik pastāvēja desmit jūras virsnieku pakāpes, bet mums – septiņas. Apmācības divizionā komandiera kajīte atradās uz zemūdeņu bāzes kuģa tvaikoņa *Svea*, kas tika būvēts vēl 1886. gadā kā krasta apsardzes kuģis (2840 tonnu). Tolaik uz *Svea* vairs neatradās nekāds bruņojums, un kā kaujas vienībai tam nebija praktiskas nozīmes. Tvaikoni lietderīgi varēja izmantot vienīgi mācībās. Ieejot *Svea* mašīnu rūmē, pavērās patiešām senatnīgs skats. Man nekur citur nebija gadījies redzēt veco – horizontāli izvietoto virzuļu tvaika dzinēju. Skaidrs, ka šī mašīnērija bija ļoti neekonomiska. Tāpēc kuģis vairāk stāvēja uz enkura, nekā kaut kur gāja. Apmācības divizionā komandieris Lindstrēms labi runāja angļu, vācu un franciski. Kopīgi izvēlējāmies trešo no šīm svešvalodām. Komandieris sveica mani ar ierašanos Zviedrijā, kā arī uz *Svea* un pieklājīgi apjautājās par dienestu Latvijā. Es savukārt sarunā ar viņu minēju par lieliskajiem iespaidiem 1929. gada maijā Stokholmā, pavadot prezidentu Gustavu Zemgalu (Lindstrēms teica, ka arī viņš šo notikumu labi atceroties). Vēl piebildu par zviedru karakuģu vizīti 1936. gadā Liepājā, kur es izpildīju sakaru virsnieka pienākumus un kur man kā amatpersonai tika piešķirts zviedru Zobena ordenis.* Okupācijas gados, glabājot to visādās slēptuvēs, ordenim cieta daži metāla fragmenti un arī lentes

* Mūsdienās Zviedrijā šo militāro ordeni vairs nepiešķir. – Red. pieb.

audums. Drīz pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas ar Zviedrijā dzīvojošā krustdēla starpniecību nolēmu lūgt savu ordeni atjaunot. Pirmā zviedru atbilde bija, ka tas maksās dārgi, taču pāris mēnešu vēlāk Rīgā pēkšņi saņēmu jaunu ordeni pilnīgi par velti. Arī vecais, oriģinālais tika man atdots atpakaļ.

Kamēr runāju ar komandieri Lindstrēmu, mana bagāža jau bija nogādāta viesiem paredzētajā kajītē, kas atradās *Svea* augšējā klāja vidusdaļā. Te bija viena koja, galdiņš ar telefonu, pie sienas karājās Zviedrijas karaļa ģimetne. Manā rīcībā tika nodots matrozis, kurš tīrīja kajīti, taisīja koju, gādāja, lai katru dienu spīdētu manas kurpes, būtu tīra veļa un balts pletkreklis. Zināms, drēbes paņēmu līdzī no mājām ar vajadzīgo rezervi. Nezinu, kur un kā viss tika izmazgāts un izgludināts, bet, ko vakarā matrozis savāca, to no rīta atradu pilnīgā kārtībā. Kā saka, prieks, kur tu rodies! Pie mums Latvijā tādas ērtības kā apkalpotājs nebija pat kara flotes komandierim, kur nu vēl uz zemūdenēm!

Zviedru manevros piedalījās divi zemūdeņu divizioni, kopā sešas zemūdenes – *Draken*, *Delfinen*, *Ulvin*, *Nordkaparen*, *Gripen* un *Valen*. To vidējā tonnāža varēja būt ap 600 tonnu virs ūdens un 750 tonnu zem ūdens. Tātad tikai nedaudz lielākas par *Roni*. Uz katras bruņojumā stāvēja viens 75 milimetru lielgabals un ne vairāk kā četri torpēdu aparāti. Būvētas tās bija Zviedrijā no 1925. līdz 1935. gadam. Tolaik vidēji katru gadu zviedru flotē stājās ierindā viena jauna zemūdene.

Torpēdu mērķus (mazas ieग्रimes laivas vai plosti, zem kuriem tika šautas torpēdas) vilka krasta aizsardzības bruņukuģis *Drottning Victoria* (7500 tonnu, būvēts 1917., modernizēts 1936. gadā, artilērija: četri 280 milimetru, septiņi 152 milimetru, četri 75 milimetru, divi 57 milimetru lielgabali. Ātrums – 23 mezgli, komanda – 408 cilvēki, ieग्रime – 6,7 metri, garums – 120 metru). Dažreiz šeit lietoja arī mazākus kuģus, tai skaitā arī *Svea* (pēdējo toreiz manevros šādi neizmantoja). No *Drottning Victoria* varēja lieliski sekot torpēdas skrējienam un fiksēt trāpījumu mērķi.

Pirmajā dienā pirms vakariņām mani stādīja priekšā visiem manevros iesaistītajiem virsniekiem. Jau nākamajā rītā kuģi un zemūdenes atstāja Kārlskrūnu, lai dotos uz enkura vietu pie Vallo. Tā ir maza kūortpilsētiņa Ēlandes salas rietumu pusē. Vispirms izgājām caur Kalmarzundu – jūras šaurumu, kas atrodas starp šo salu un cietzemi. Pēc Otrā pasaules kara šeit pāri ir uzcelts trīs kilometrus garš tilts.

Jāpiebilst, ka Ēlande kā pirmklasīgs kūrorts zviedriem ir ļoti iemīļots. Te atrodas arī karaliskās ģimenes vasaras pils Solidena. Tolaik, skatoties no jūras, ļoti izcēlās salinieku vasarnīcas, kas, šķiet, visas bija spilgti sarkanā un baltā krāsā.

Bet kā tad norisinājās torpēdu šaušanas mācības? Lietas izpratnē man lielu palīdzību sniedza sakaru virsnieks Borels. Mācību plāns un citi dokumenti lielākoties bija zviedru valodā, taču daži speciāli man tika tulkoti angliiski. Vispār sarunās ar vecākajiem virsniekiem vairāk lietoju franču valodu, ar vidējiem – vācu, savukārt ar jaunākajiem – angļu (angliiski sarunājos arī ar Borelu). Nesastapu gan nevienu zviedru virsnieku, kurš runātu krieviski, taču mūsu karakuģu vizītēs Kārlsruņā tika manīti arī tādi. Tā jau arī jābūt, ka sava lielākā varbūtējā pretinieka valoda ir jāzina un tieši visvairāk kara flotes virsniekiem.

Mācību gaitā biju uz zemūdenēm *Draken*, *Delfinen*, *Ulvin* un uz mērķa kuģiem *Drottning Victoria* un *Jacob Bagge*. Piedalījās arī improvizētā nogrimušās zemūdenes glābšanā. Parasti šaušana no vienas pozīcijas notika ar vienu torpēdu. Uzbrukumu mērķim vadīja ne tikai zemūdenes komandieris (kā tas bija pieņemts pie mums), bet arī pārējie virsnieki. Manevru beigās tika izmēģināta arī tā sauktā vēdekļveida šaušana ar divām trim torpēdām reizē. Lieta tāda, ka, analizējot Pirmā un Otrā pasaules kara pieredzi, ir secināts – kaujas apstākļos mērķi sasniedza tikai aptuveni pieci procenti no izšautajiem artilērijas šāviņiem un torpēdām. Tāpēc ļoti svarīgi bija izspēlēt situāciju, kad ir jāizšauj vairākas torpēdas pēc kārtas.

Zviedru mācībās redzēto apvienojot ar teorētiskajām zināšanām, ko biju guvis Tulonas torpēdvirsnieku skolā, es sarakstīju Latvijas apstākļiem piemērotu Torpēdēšanas reglamentu. Mūsu Kara ministrija to bez kavēšanās apstiprināja, izdeva grāmatā, un mēs sākām uz šī dokumenta balstīties, organizējot mācības ar *Spīdolu* un *Roni*.

Kā uzvesties pie zviedru galda

Vēl dažas lietas par zviedru kara jūrnieku tradīcijām. Vakariņās uz *Svea* (tur piedalījās aptuveni trīsdesmit cilvēku) visi virsnieki bija jābūt garos svārkos, tīrā apkaklītē un aprocēs, spīdīgās kurpēs, kā arī obligāti noskūtiem. Pirms sēšanās pie lielā galda notika, kā franči saka,

a la fourchette – uzkošana, kājās stāvot pie galdiem, uz kuriem salikti aukstie ēdieni un dzērieni (*fourchette* tiešā tulkojumā nozīmē *dakšīna*). Vispirms vajadzēja izdzert vienu šnabi, apmēram 50–75 gramus. Turklāt glāzītes bija jau piepildītas un saliktas uz maza galdiņa noteiktā ornamentā – katru vakaru savādākā. Līdzās atradās šķīvji, dakšas, naži un dažādas gardas uzkodas. Ienākot šajā priekštelpā, virsnieki paņēma tukšo šķīvi, uzlika uz tā izvēlēto ēdienu un tad ar kādu no kolēģiem sadzēra. Tas viss notika, kājās stāvot, un ilga minūtes divdesmit. Kad uzkožamais bija apēsts (nekam no tā, ko pats sev esi uzlicis uz šķīvja, nevajadzētu palikt pāri) un šnabis izdzerts, visi salika tukšos traukus vienviet, kur tos savāca matrozis apkalpotājs. Tad visi devās pie lielā galda. Šeit katra virsnieka sēdvietā bija norādīta plānā, kas karājās pie sienas priekštelpā. Te arī nepārprotami varēja izlasīt uzrakstu *kapteinis Legzdiņš* – ar visu latvisko *ņ* un *š*. Salonā sanākušie nostājās pie galda aiz krēslu atzveltnēm – ar seju uz vidu. Etiķete prasīja sagaidīt, līdz ieies divizona komandieris komandkapteinis Lindstrēms. Kad viņš ieradās, visi pagriezās pret viņu ar seju. Tikai pēc vecākā apsēšanās pārējie sekoja viņa piemēram. Kaut arī virsleitnants Borels jau iepriekš man par šīm flotes tradīcijām bija stāstījis, notiekošo vēroju ar lielu interesi. Pārsteidza arī tas, ka zviedri katrās vakariņās lietoja vīnu, vai nu balto, vai sarkano – kas nu kuram garšo. Arī pretī manam šķīvim atradās divas karafes apmēram puslitra tilpumā. Uz tām sudraba ķēdītē karājās plāksnīte ar uzrakstu *kapteinis Legzdiņš*. Līdzīgas norādes uz karafēm atbilda arī citiem virsniekiem. Zināms, šis vīns nebija domāts izdzeršanai tūlīt, to pat varēja atstāt uz nākamo reizi. Attiecībā par uzvedību pie galda mans sakaru virsnieks paskaidroja vēl kādu svarīgu lietu. Proti, komandieris Lindstrēms kopīgajās vakariņās uz *Svea* bieži vien izvēloties kādu no virsniekiem, ar kuru kopā saskandināt *skul*. Te esot jābūt ļoti uzmanīgam, lai nepalaistu garām komandiera skatienu un pacelto glāzi. Pareizāk sakot, īsta saskandināšana pie zviedriem nenotiek. *Skul!* – tā patiesībā ir tikai acu skatienu sastapšanās, paceļot glāzi. Jāpiebilst, ka komandkapteinis Lindstrēms šo *skul* sveicienu man veltīja ne vienreiz vien. Vispār vakariņās notika dzīvas sarunas, kurās parasti tika iztirzāta aizvadītā mācību diena, izteikti novēlējumi, piezīmes un norādījumi, kas jāievēro turpmāk.

Manevru gaitā bija ieplānotas arī dažas atpūtas dienas. Tad vienmēr tika organizēti kādi pasākumi. Reiz mēs, vairāki virsnieki, motorlaivā devāmies uz krastu, lai apskatītu netālo Emenes upi. Tā plūst pa akme-

ņainu gultni un pat grīvā ir diezgan sekla un, kā jau pavasarī parasts, visai strauja. Pēc brīža zviedru kolēģi mani aicināja uzvest aci kādai lēdijai, kas bija ģērbusies ļoti skaistā ūdensnecaurīdīgā tērpā un kura, iebīdusi līdz ceļiem, vicināja savu spiningu. Drīz viņai veicās izvilkt četru piecu kilogramu smagu lasi. Bet kāpēc šo dāmu mani pavadoņi nosauca par lēdiju? Ļoti vienkārši: ar šo zveju galvenokārt nodarbojās nevis zviedri, bet gan iebraucēji no Anglijas un Amerikas. Kaut arī lašiem aprīlis un maijs skaitījās saudzēšanas laiks, par lielu samaksu izciliem bagātniekiem spiningošanas atļaujas tika dotas. Turpat blakus krastā atradās arī speciāla saldētava, kur noķertās zivis, pieliekot tām klāt arī veiksmīgā spiningotāja birku, uzglabāja. Tālāk šos lašus ar lidmašīnām veda uz Angliju vai Ameriku. Tur tos par ārkārtīgi lielu cenu cēla galdā tiem, kas bija gatavi maksāt ne tikai par saudzēšanas laikā ķerto zivi un speciālo aviopiegādi, bet arī par spiningotāja populāro vārdu. Tas varēja piederēt, piemēram, kādai kino, teātra vai cirka zvaigznei. Cik mēs Emenes grīvā skatījāmies, visas spiningotājas bija sievietes. Jā, šādas lietas varēja atļauties tikai tie, kam dolāri pieplūst augošā straumē...

Kādā citā atpūtas dienā izklaidi izgudroja pats divizona komandieris Lindstrēms. Šoreiz vajadzēja izcelties Ēlandes salā tieši pie Vallo. Komandkapteinis te bija izplānojis apmēram 10–15 kilometru gara pārgājiena maršrutu. Pa ceļam iepazīnām dažas lauku saimniecības, kas spītīgi turējās uz akmeņaini plieņotās zemes. Redzējām arī neskaitāmas ķirzakas un odzes. Pēdējās slēpās akmeņu kaudzēs un atšķirībā no mūsējām bija vismaz divas reizes garākas un lida ar tādu ātrumu, ka soļos netiksi līdzī. Atpakaļceļā vairāk uzkavējāmies Vallo miestīņā, kur dzīvoja komandiera paziņas vai pat radi.

Pirmais maijs zviedriem ir gandrīz vai tas pats kas latviešiem Jāņi. Šiem svētkiem par godu *Svea* virsnieki izdeva kuģa avīzi (kurā vairākās vietās biju pieminēts arī es) un nolēma 30. aprīļa vakarā sarīkot jautru pasēdēšanu uz kādas mazas neapdzīvotas Kalmarzunda saliņas (tādu tur netrūkst). Te gan nepiedalījās komandieris Lindstrēms, taču man *jāņošana*, kā teica sakaru virsnieks Borels, bija obligāta. Vīri sagatavoja kārtīgu *lādiņu* ar dažnedažādu marku pudelēm un gardiem jo gardiem uzkožamajiem. Jāpiebilst, ka Zviedrija attieksmē pret stiprajiem dzērieniem tolaik skaitījās *sausā zeme*. Tā, piemēram, restorānā pie pusdienām varēja dabūt tikai vienu glāzīti degvīna (līdzīgi kā vakariņās uz *Svea*). Taču *līgošanā* uz salas grādīgais sanāca krietni lielākā devā. Tika dziedāts bez gala (divas reizes, kājās stāvēt, nodziedājām arī

Zviedrijas valsts himnu), lēkts pāri ugunskuram. Raisījās atklātas sarunas. Zviedru virsnieki žēlojās par savu valdību, kurā pārsvaru ņēmuši sociāldemokrāti, kas neieredz virsniecību un uzstājas pret militārajiem izdevumiem. Savu karali zviedri pieminēja ar lielu cieņu un ar nožēlu piebilda, ka parlaments tam esot atņēmis visas tiesības. Viņam atliekot tikai spēlēt tenisu un braukāt pa ārzemēm. Rītu, kad mums pakaļ ieradās *Svea* motorlaiva, viens otrs vairāk iereibušais sagaidīja, aizsnaudies mīkstajās sūnās. Bet nekas traks, jo 1. maijs Zviedrijā taču ir brīvdiena.

Prinča Bartela labvēlība

Maija sākumā pēkšņi man uz *Svea* pienāca negaidīts uzaicinājums. Cik sapratu no komandiera Lindstrēma, arī viņš neko iepriekš nezināja, vai vismaz izlikās, ka nezina. Proti, saņēmu aploksni ar ielūgumu ierasties vizītē uz kreisera *Gotland*, kas toreiz arī atradās mācībās turpat netālu – Kalmarzunda ziemeļu galā. Kreiseris bija pavisam jauns, Gēteborgā uzbūvēts tikai pirms četriem gadiem. Ūdensizspāids – 4600 tonnu, komanda – 425 vīri. Tvaika dzinēja jauda – 3350 zirgspēku, ātrums 27,5–28 mezgli, kurināmais – mazuts. Bruņojumā: seši 152 milimetru lielgabali, četri 75 milimetru pretgaisa lielgabali, četri 40 milimetru pretgaisa lielgabali, seši 533 milimetru torpēdaparāti, vienpadsmit hidroplāni, ko palaida ar vienu katapultu. *Gotland* izmantoja ļoti dažādām operācijām, dažkārt uz tā darbojās pat kara skola. Salīdzinājumā ar citu jūras valstu karakuģiem kreiseris bija netipiski universāls, un, paši projektējami, zviedri jau zināja, kam tieši tāds kuģis ir vajadzīgs. Ar saviem diviem skursteņiem kreiseris jūrā izskatījās eleganti. Interesanti, ka visas *Gotland* komandas kajītes atradās tā priekšgalā. Pasaules praksē parasti virsnieku kajītes izvietotas kuģa pakaļgalā un tikai pārējai komandai priekšgalā. Zinu tikai vienu *Gotland* līdzīgu kuģi – amerikāņu kreiseri *Mineapolis*, kuru apmeklēju kā sakaru virsnieks trīsdesmito gadu beigās, Latvijas kara flotei viesojoties Helsinkos.

Noteiktajā laikā pie *Svea* piestāja no *Gotland* atnākusi motorlaiva, un tā mēs, kādi 10–12 virsnieki, ieskaitot komandieri Lindstrēmu, uzposušies parādes tērpos, devāmies viesos. Uz kreisera mūs sagaidīja goda sardze. Ļoti patīkami, ka īpašu uzmanību man pievērsa Zviedrijas kronprincis Bartels, kurš šeit dienēja kapteiņa pakāpē. Viņš interesējās

par mūsu zemūdenēm. Kopīgi atcerējāties 1929. gada maijā notikušo prezidenta Gustava Zemgala vizīti Stokholmā un pat 17. gadsimta *zviedru laikus*, kad lielie ziemeļrietumu kaimiņi karodami ienesa Latvijā daļu savas kultūras, par ko liecina zviedriem un latviešiem vienādās nozīmes vārds *skola*. Kronprincis pat uzsauca sveicienu jeb tostu par godu Latvijai un tās kara flotei. Atklāti sakot, brīžiem jutos pat pārāk sumināts. Centos ievērot labas manieres, lai pašam nekļūtu neērti. Šī lielā uzmanība jau netika veltīta man kā personai, bet gan kā Latvijas pārstāvim. Viesošanās uz *Gotland* ilga apmēram trīs bezgala jaukas stundas.

80. gadu beigās, Atmodas sākumā, brālis Roberts man no Zviedrijas atsūtīja kronprinča Bartela fotogrāfiju. Tajā viņš izskatījās jau kā vecs, cienīgs kungs.

Sarunās ar zviedru kara jūrniekiem noskaidroju, ka viņu flotē izmanto peldošu torpēdu piešaudes staciju. Sūtīju telegrammu uz Rīgu, kurā lūdzu diplomātiskā ceļā caur Ārlietu ministriju nokārtot man iespēju papildus komandējuma programmai apskatīt arī šo objektu. Tas izdevās. Grūti gan bija šķirties no *Svea*. Vajadzēja izdomāt, kā revanšēties. Neviens no priekšniecības Rīgā nekādus padomus nedevis. Izlēmu, ka iedošu dažus simtus kronu diviem matrožiem – vienam, kurš apkalpoja mani personīgi, un otram, kurš bija atbildīgs par galdu salonā. Abi viņi naudu pieņēma. Sakaru virsniekam Borelam atsūtīju no Rīgas dāvanu – ozolkoka alus kausu. Var jau būt, ka par šīm lietām arī nebija jāmaksā. Mana atvadišanās no visa divizona ar komandiera Lindstrēma piedalīšanos notika pie kafijas galda *Svea* salonā.

Nokļuvis Stokholmā, devos uz zviedru kara flotes štābu. Šeit norīkoja virsnieku (uzvārdu neatceros), kas mani pavadīja uz visai netālo pietātni, kur bija pietauvota torpēdu piešaudes stacija. Pirmajā acūmirkli tās korpuss atgādināja liellaivu, uz kuras uzcelta trīsstāvu māja ap 35 metru garumā un 10 metru platumā. Interesanti, ka tas viss bija būvēts no 12–15 centimetru bieza dzelzsbetona, kam salīdzinājumā ar tēraudu ir lielāka izturība (šāds korpuss ir jāpārbauda dokā trīsreiz retāk – tikai reizi desmit gados). Katrā šaušanas reizē stacija no pietātnes tika *aizšlepēta* uz poligonu, kur to pietauvoja pie moliņa vai noenkuroja.

Jau no pieredzes Francijā zināju, ka par lietām, kas var saturēt kara noslēpumus, jācenšas runāt ļoti uzmanīgi. Tiklīdz jūti, ka citas valsts

militārais speciālists grib no tevis kaut ko slēpt, nevajag tālāk jautāt, bet ļaut, lai viņš pats stāsta, ko uzskata par pieņemamu. Arī šāda informācija var ļoti noderēt, un svarīgākais – zini, ka cilvēciskās attiecības nebūs sabojātas. Tas, ko noskaidroju par šo torpēdu piešaudes staciju, mūsu kara flotei tiešām bija ļoti svarīgi. Interesanti, ka zviedri torpēdas piešāva pat 4000 metru attālumā, tāpat kuģi un zemūdenes tika trenēti šaušanai uz krietni tālākiem mērķiem, nekā to līdz šim darījām Latvijā.

Kad ar pavadošo virsnieku atgriezāmies Stokholmas centrā, pateicos par laipnību un jau domāju šķirties, viņš mani uzaicināja vakariņās nelielā krodziņā. Protams, aicinājumu pieņēmu, taču vispirms devos uz viesnīcu, lai nekavējoši piefiksētu torpēdu piešaušanas stacijā redzēto un dzirdēto. Vēl tagad, šķirstot savas piezīmes, varu pasmaidīt, ka biju rakstījis un zīmējis uz viesnīcas veidlapām – papīrs labu labais ar visām reklāmām.

Krodziņš, kur pavadījām vakaru, bija diezgan pieklājīga vieta. Uz vakariņām bija ieradies ne tikai minētais virsnieks, bet arī kāds viņa draugs, turklāt abi ar kundzēm. Tē nu man vajadzēja parādīt mūsu pieklājības normas sabiedrībā ar dāmām. Cik nu tas izdevās, nezinu, taču laipnība no zviedru puses bija patiešām neiedomājama. Mieloja mani ar visādiem vietējās kulinārijas pārsteigumiem, ieskaitot uguni peldošu saldējumu un, šķiet, pat Zviedrijas ziemeļos šauta lāča cepeti. Klusībā domāju, vai mēs savā flotē spētu atbildēt ar līdzīgu attieksmi. Bijām taču šajās starptautiskajās lietās vēl tikai iesācēji.

Par iniciatīvu nesoda

1937. gada vasara pagāja intensīvā darbā. Liepājas priekšostā turpinājām torpēdu piešaudi. Pēc Zviedrijā redzētā tās attālumu palielinājām līdz 1500 metriem – vairāk toreizējos apstākļos mums nebija iespējams, tāpēc uzskatījām, ka būtu vajadzīga labāka piešaudes vieta. Atklātā jūrā aiz moliem ar mūsu torpēdaparāta plostu iet praktiski nevarēja. Radās pat ideja, ka šo piešaušanu varētu veikt Ķīšezerā. Tur dziļums būtu pietiekams, tomēr lieta prasītu paprāvus ieguldījumus, vairāku iestāžu atbildības saskaņošanu. Turklāt ezera saldūdens uz torpēdu iedarbotos drusku savādāk. Galu galā šis jautājums palika neatrisināts

lielā mērā politisku apstākļu dēļ. 1939. gada beigās Latvijā tika ielaistas Padomju Savienības militārās bāzes, un mēs vairs nebijām noteicēji ne savā zemē, ne savos ūdeņos.

1937. gada vasarā bija pirmā reize, kad man kā virsniekam tika uzticēts šaut patstāvīgi. Izdarījām vairākus *uzbrukumus Varonim*, kas tika *pagarināts* līdz 100 metriem, velkot aiz sevis kā mērķus divas laivas. Līdz šim mācībās šāva tikai pa vienai torpēdai. To tūlīt jūrā arī uzmeklēja. Zviedrijā pieredzētais mani iedrošināja izmēģināt izšaut pēc īsa laika intervāla vismaz divas torpēdas. Flotes komandieris Spāde to atļāva. Radās gan jautājums – ko lai iesāk ar Legzdiņu, ja pēkšņi pazūd ne tikai viena, bet divas torpēdas? Tomēr mana pārliecība bija tāda, ka, nebaidoties no iespējamajiem materiālajiem zaudējumiem, jāmacās. Tikai tā var sasniegt pienācīgu kaujas gatavību. Un tad, ja apstākļi prasīs, kaut dažas torpēdas pretinieku tomēr sasniegs. Zviedri taču trenējās šaut no vienas zemūdenes reizē pat trīs četras torpēdas, kas, iespējams, kaujā ir jādara, kad nedrīkst palaist garām kādu ļoti svarīgu mērķi.

Skaidrs, ka torpēdas noregulēja uz dziļumu, kas lielāks par *Varoņa* iegrimi. Jo, kas zina – ja kādas kļūdas dēļ *cigārs* iet virsū tieši kuģim (nevis aizmugurē vilktajai mērķa laivai), tad tomēr tam vajadzētu paiet zem ķīļa, nevis ietriekties *Varoņa* korpusā.

Tovasar veicās, ka visas izšautās torpēdas gāja bez kļūmes un pēc veiktās distances uzpeldēja un tika atrastas. Neviens no lielajiem priekšniekiem mani ne slavēja, ne pēla. Viss bija normāli.

Padomju Savienības līniju kuģa *Marat* vizīte Liepājā

1937. gada maijā *Marat* viesojās Anglijā, kur kopā ar daudzu pasaules valstu karakuģiem piedalījās Lielbritānijas karaļa Džordža V kronēšanas svinībās (Latvijas karakuģu tur nebija). Atpakaļceļā uz Krieviju *Marat* apciemoja Klaipēdu, Tallinu un arī Liepāju. Zināms, šī vizīte notika ar Latvijas valdības ziņu. Mums uzdeva krievus saņemt ar militāru godu. Neatceros, bet droši vien notika arī abpusējs salūts.

Līniju kuģa *Marat* raksturojums: būvēts cara laikā no 1909. līdz 1914. gadam, pirmsrevolūcijas nosaukums – *Petropavlovsk*. Kapitāli

pārveidots 1928.–1931. gadā. Ūdens izspaidis – 26 170 tonnu, garums – 184 metri, platums – 26,9 metri, iegrime – 9,3 metri, tvaika dzinēja jauda – 61 000 zirgspēku, ātrums – 23 mezgli. Artilērija: divpadsmit 305 milimetru lielgabali, desmit 76,2 milimetru lielgabali, seši 37 milimetru lielgabali, četri torpēdaparāti – 450 milimetru. Komandā bija 1288 jūrnieki.

Liepājas priekšostā linijkuģis gan neienāca (kaut dziļums to ļāva), bet noenkurojās tieši kuģu ceļā uz uguņu seglīnijas pretī vidusvārtiem. Kurzemes divīzijas komandierim kopā ar kara flotes vadību bija uzdots viesiem par godu rīkot pusdienas. Tās notika kara ostā divīzijas virsnieku klubā.

No mūsu puses te piedalījās kājnieku, artilērijas un jūras virsnieki, kopā varēja būt kādi piecdesmit, sešdesmit vīri. No krievu puses – aptuveni tikpat. Braucām uz pilsētas centru, kur Kūrmājas parka paviljonā bija klāts kafijas galds. Latvieši pret krieviem izturējās ļoti ieinteresēti. Šis tas par dzīvi *Paradīzē* jau bija dzirdēts no nostāstiem, bet tā komunistu virsniekus redzējām pirmo reizi. Atceros, ka pie pusdienu šņabja glāzes kāds Kurzemes divīzijas kapteinis, kam padomju paražas likās drusku zināmas, jautāja: *Vai tā ir taisnība, ka Padomju Savienībā uz kuģiem un armijā esot politiskie komandieri – poļitruki?* Saņēmis apstiprinošu atbildi, viņš turpināja: *Bet ko tad šie poļitruki dara?* Krievu paskaidrojums bija: *Viņi mūs audzina.* Vēl pāris vārdu, un mūsu virsnieki jau izbrīnā jautāja, vai uz kuģiem esot arī bērni, kas jāaudzina? ... Pie īstas jēgas netiekot, saruna pārtrūka, jo vajadzēja braukt uz Kūrmājas parku. Katrā no automašīnām bija vismaz viens latviešu virsnieks. Arī man iznāca sēdēt blakus kādam, kā nopratu, admirāļa ranga virsniekam, uzvārdā Matusevičs. Piedāvāju sarunāties franciski, uz ko viesis atbildēja, ka šo valodu ir mācījies, taču ilgāku laiku nav lietojis, tāpēc vienojāmies, ka runāsim krieviski. Kā jau minēju, studējot Krišjāņa Valdemāra jūrskolā, biju stipri iedziļinājies jūras astronomijas lietās. Apguvu šajā jomā arī krievu grāmatas. Biju patīkami pārsteigts, kad atklājās, ka šis kungs ir manis lasīto, vēl pirms revolūcijas izdoto astronomijas grāmatu autors. Izrādījās, ka Liepāju Matusevičs pazīst vēl no cara laikiem. Viesis bija priecīgs redzēt, pēc viņa teiktā, ļoti tīrās un glītās pilsētas ielas, taču jautājumos par savu pašreizējo dienestu un bijušo cara floti Matusevičs izrādīja stingru atturību. No sarunām ar citiem krievu virsniekiem varēja spriest, ka viņi pilsētas sakoptību un bagātos veikalus uzskata par *Marat* jūrnieku apmānīšanai domātu

inscenējumu. Patiesībā buržuāziskajā Latvijā valdot nabadzība un netīrība.

Pēc kafijas krievi uzlūdza mūsu virsniekus, tostarp arī mani, uz *Marat*. Tika sarīkota līnijkuģa apskate un dineja. Mūs vadāja pa stāviem un klājiem. Atceros, ka nācās kāpt cauri kādai lūkai. Ar vienu roku pieķēros pie diezgan masīvā lūkas vāka un pārsteigts konstatēju, ka tas ir nosiets ar pavisām savītu drāti. Baidīdamies dabūt pa galvu, atrāvu roku no šī labilā atbalsta – kas zina, cik tas vijums ir stiprs! Ievedu mūs arī tā saucamajā *sarkanajā stūrītī*. Toreiz jau nesapratu, ka šī telpa faktiski paredzēta komunistiskajai aģitācijai. Te atradās Ļeņina, Staļina attēli, visādas kuģa komandas bildes, zīmējumi, grafiki. *Sarkanajā stūrītī* bija nostādīti arī kādi seši – astoņi ļoti uzpucēti matroži. Apjautājos vienam, kas tā par nozīmīti pie viņa krūtīm? Matrozis atbildēja, ka tā esot nopelnīta par labu šaušanu. Kad gribēju jautāt, cik trāpījumiem mērķī ir jābūt, lai šādu nozīmīti saņemtu, tūlīt mūsu vidū iejaucās poļitruks un novirzīja sarunu uz citu pusi. Šī komunistiskā ideologa uzbāzība bija tik uzkrītoša, ka to ievēroja arī pārējie mūsu virsnieki.

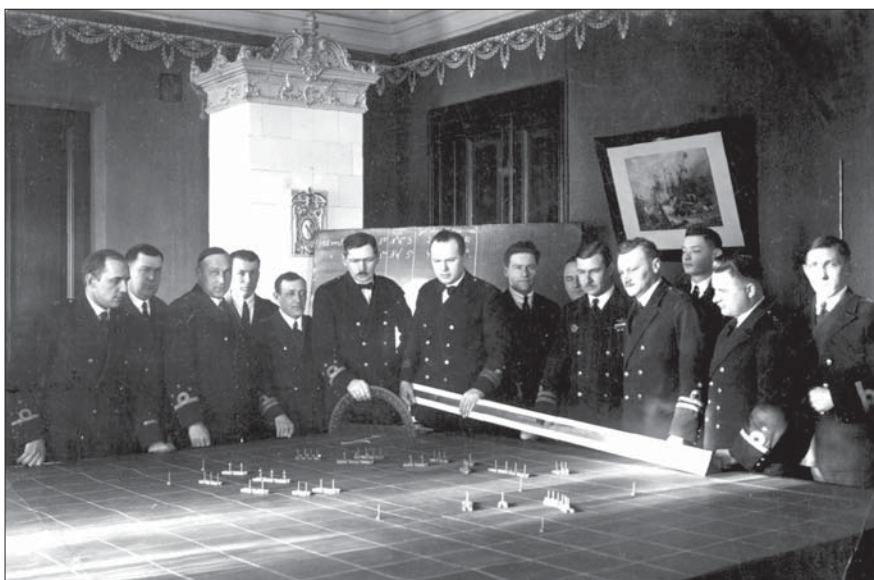
Tikām ievesti arī visai komandai – gan virsniekiem, gan instruktoriem un matrožiem – domātajā atpūtas telpā. Tā bija izklāta ar tepiķiem, taču piesmēķēta līdz griestiem. Saņēmām paskaidrojumu, ka cara laikā tas, lūk, ir bijis komandiera salons, bet tagad te brīva pieceja esot visiem – visi esot vienlīdzīgi.

Mielastā netrūka ēdienu dažādības, orķestris spēlēja Latvijas himnu, Internacionāli, mūsu tautas melodijas. Krieviem atbildes tostu uzsauca Liepājas garnizona priekšnieks, šķiet, ģenerālis Bangerskis.

Pēc vizītes Liepājā vēl labu laiku brīnījās par krievu jūrniekiem, kuri veikalos bija pirkuši pat pa diviem kilogramiem sviesta. Dažs no viesiem toreiz atklāti pastāstīja, ka rindā aiz viņa stāvēt draugs, jo abi nav varējuši iedomāties, ka jebkura persona pārtikas preces drīkst iegādāties bez ierobežojuma.

Izvēlējās klusu, atturīgu vīru

1936.–1937. gadā kara flotes štābā radās doma, ka vajadzētu uz Francijas Jūras kara akadēmiju nosūtīt vēl vienu virsnieku (šo augstskolu

Jūras kara spēles vada kara flotes komandieris T. Spāde, trešais
no labās – autors, 1932. gadā Liepājā

Uz stacijas perona pirms iekāpšanas vilcienā Rīga–Parīze

Ar pavadītājiem (no kreisās): māsa Ērika, brāļa sieva Ilze, māšas
vīrs Alfrēds, tēva māsa Betija un es

1929. gadā bija absolvējis flotes komandieris Teodors Spāde). Politiskā atmosfēra Eiropā biežēja. Hitleriskā Vācija pilnā spēkā militarizējās. Šis apstāklis prasīja, lai Latvijā līdzās admirālim Spādem būtu vēl kāds tikpat izglītots virsnieks. Tā 1936. gada ziemā Bolderājā rīkoto kara spēļu laikā flotes komandieris uzdeva dažiem vidējā sastāva virsniekiem, tostarp arī man, uzstāties ar priekšlasījumiem par vienu otru jūras kara vēstures jautājumu. Tā divos mēnešos es sagatavoju referātu par krievu–japāņu kara notikumiem, kas ir saistīti ar tā saucamo Cusimas kauju (kurā, starp citu, japāņu gūstā krita mūsu pirmais kara flotes komandieris admirālis Keizerlings). Darbu nolasīju virsnieku kopsapulcē.

Kandidātu, kuri vēlētos studēt Francijā, protams, saradās daudz. Salīdzinājumā ar citiem jutu dažas priekšrocības. Taču man bija arī nozīmīgi trūkumi. Pirmkārt, zināma norobežošanās no sabiedriskiem pasākumiem. Protams, ja *Roņa* komandieris Kalns man kur lika iet, tad arī gāju, bet parasti no dažādām jubilejām un rautiem atturējos. Otrkārt, nebiju beidzis prestižo Latvijas Kara skolu (tolaik flote jūtami papildinājās ar sauszemes virsniekiem). Un tomēr flotes vadība, tāpat arī Armijas štābs un kara ministrs Balodis izraudzījās mani – klusu, atturīgu, maz ievērojamu vīru.

Liepājā nekādu atvadu balli nerīkoju. No draugiem šķīros ar siltu rokas spiedienu. Tas bija 1938. gada oktobris.

Vilcienā atkal braucu privātās drēbēs. Bagāžā bija paņemts līdzī arī no Latvijā ražotas vadmalas tikko pašūts uzvalks. Tas man izskatījās tik labi, ka akadēmijā viens otrs kolēģis pat jautāja, kur tādu var dabūt. Pēc kara no šīs jau pavalkātās drēbes vēl iznāca uzvalks dēlam Kārlim, kurš piedzima 1947. gadā.

Iebraucis Parīzē, viesnīcā pārgērbos parādes tērpā, apjozu virsnieka zobenu un pastaigājoties devos uz apmēram piecu kilometru attālo Latvijas sūtniecību. Sūtnis Grosvalds mani uzņēma ļoti laipni. Sarunā piedalījās arī sūtniecības sekretārs Igals un konsulārās nodaļas vadītājs Alksnis. Tad sekoja gājiens uz Francijas Jūras kara ministriju. Turp tiku aizvests ar sūtniecības automašīnu. Ministrijā mani jau gaidīja. Formalitātes nokārtoju bez starpgadījumiem, un jau nākamajā dienā vajadzēja ierasties akadēmijā, kas atradās blakus Eifeļa tornim. Atkal tērpos parādes formā un stādījos priekšā akadēmijas priekšniekam viceadmirālim Odendālam (*Odend'Hal*). Todien satiku arī pārējos šeit mācīties atbraukušos ārzemniekus – kapteini Firkiču no Dienvidslāvijas, rumāņu

kapteini Dumitresku un turku kapteini Gegdenicu. Skatījos, ka varētu apmesties netālajā viesnīcā, kurā jau dzīvoja turku kolēģis, taču varēja manīt, ka viņam tas nepatīk. Vēlāk noskaidrojās, ka kapteinim Gegdenicam uz Parīzi līdzī bija atbraukusi arī sieva un to rādīt citam skaitījās bīstami. Tā iekārtojos viesnīcīnā, kas atradās mazliet tālāk – pie Marsa laukuma. Istabiņa otrajā stāvā, vienīgais logs izgāja uz ielu – tas mani apmierināja. Turklāt jāmaksā nebija dārgi.

Galvenā uzmanība ārzemnieku apmācību programmā tika pievērsta vispārējiem jūras, zemūdeņu un aviācijas taktikas jautājumiem. Akadēmijā bija arī bagāta bibliotēka, kuru vadīja ļoti interesants atvaļināts kontradmirālis. Jau no paša studiju sākuma viņš nez kāpēc man veltīja īpašu vērību. Vēlāk noskaidrojās, ka bibliotēkas krājumos glabājās diezgan daudz krievu grāmatu, un te es ar savām valodas zināšanām varēju palīdzēt. Mani noskatot, vecais kontradmirālis ievēroja ugunskrustu, kas rotāja latviešu virsnieka zobena rokturi. Te mums izraisījās garāka saruna, kurā erudītais vīrs centās pierādīt, ka šī zīme ir nākusi no kādām Klusā okeāna salām, varbūt arī senajiem inkiem. Viņš vilka no plauktiem vecas grāmatas, kurās bija minēts par ugunskrusta lietošanu vēl pirms Kristus. Šis neiedomājami izpalīdzīgais un labvēlīgais bibliotēkas vadītājs ļoti noderēja, kad man, akadēmiju beidzot, vajadzēja rakstīt diplomdarbu.

Mācības ritēja savu gaitu. Daļu lekciju klausījāmies kopā ar frančiem, bet bija arī tādas, kur mācību spēki nodarbojās tikai ar mums, četriem ārzemniekiem. Sākumā, kamēr vēl nebija pierasts, pie viena otra profesora radās valodas grūtības. Terminoloģijā dažkārt vajadzēja lūgt arī papildu paskaidrojumus.

Ar *latviešu* profesoru Francijas debesīs

1938. gadā Parīzē notika Vispasaules aviācijas izstāde. Profesors de Gai (*de Gail*), kurš pasniedza jūras aviācijas taktiku, uzaicināja mūs, visus četrus ārzemniekus, šo pasākumu apmeklēt kopā ar viņu. Profesors vēl piebilda, ka centīšoties dot paskaidrojumus uz visiem aviācijā interesējošiem jautājumiem. Norunātajā laikā satikāmies pie izstādes vārtiem. Milzu paviljonā *Grand Palais* varēja apskatīt eksponātus ne tikai no civilās, bet arī kara aviācijas (zināms, tādus, ko attiecīgā valsts

neuzskatīja par slepeniem). Profesors runādams tā iesila, ka apsolīja mūs visus četrus izvizināt kara lidmašīnā virs Francijas. Pēc ekspozīcijas apskatīšanas uzaicinājām de Gai uz tasi kafijas. Pēc glāzītes konjaka nez kā man iesāvēs prātā doma noskaidrot, vai profesors patiešām ir francūzis. Teicu viņam, ka latviski *gailis* ir nosaukums tam putnu tēvainim, kas agri rītos dzied un dzenas pakaļ vistām. Piebildu, ka nezinu šim līdzīgu nosaukumu nevienā citā valodā. Kā nu bija, kā ne, bet profesors kļuva domīgs, tad paskaidroja, ka viņa senči tomēr nenākot no Latvijas, kā man gribētos domāt, bet gan no Rītaprūsijas.* Nu tāpat bija skaidrs, ka *de Gail* noteikti ir cēlies no latviešiem, jo mūsu senči taču dzīvoja arī šajā novadā. Tas visos izsauca sajūsmu, pat drusku apmulsumu. Drīz pēc Atmodas sākuma par šo faktu nosūtīju vēstuli uz Austrāliju vēsturniekam Edgaram Dunsdorfam. Biju lasījis kādu no viņa rakstiem, kurā viņš bija izteicis pieņēmumu, ka vairākas Eiropā pazīstamas militārpersonas varētu būt cēlušās no latviešiem ar uzvārdu *Gailis*. Kas attiecas uz frančiem, tad viņu karaspēkā tautībām lielu vērību neveltīja. Lojāls pilsonis, un ar to pietika. Te virsniekiem bija sastopami gan krievu, vācu, angļu, gan citu tautu uzvārdi. Sevišķi daudz krievu Francijā (tostarp arī flotē) nonāca pēc Krievijas impērijas sabrukuma 1917. gada revolūcijā. Ļoti bieži krievu emigrantus varēja sastapt starp Parīzes taksistiem.

Par lielo aviācijas izstādi vēl jāpiebilst, ka to apmeklēja arī Latvijas kara lidotāju komandieris ģenerālis Baško. Ar viņa adjutantu virsleitnantu Tīrumu (varbūt uzvārdu minu neprecīzi) biju jau agrāk pazīstams. Zinādams, ka mācos Parīzē, adjutants mani uzmeklēja, un es ģenerālim šeit noderēju kā tulks un gids.

Profesors de Gai solījumu pildīja. Pabeidzis kādu no lekcijām, viņš patiešām mums, visiem četriem ārzemniekiem, piedāvāja lidojumu virs Francijas. Taču iznāca, ka trīs mani kolēģi, minot dažādus ieganstus, no tā atteicās. Visdrīzāk šeit reālais šķērslis bija viņu sievu (kuras visiem trim Parīzē dzīvoja klāt) nevēlēšanās, ka vīri piedalās zināmā mērā riskantā pasākumā. Man kā zemūdeņniekam riska sajūta bija pierasta un par profesora vilinošo piedāvājumu ģimeni informēt nevajadzēja.

Norunātajā laikā ieradās kafejnīcā *Maksim*, kas atradās pie Magdalēnas baznīcas. Profesors tur jau garlaikodamies sēdēja pie galdiņa un uzaicināja mani uz tasi kafijas. Pēc divdesmit minūtēm pienāca seržants

* Austrumprūsija. – Red. pieb.

un paziņoja, ka automašīna mūs jau gaida. De Gai nesteidzīgi samaksāja rēķinu, un mēs devāmies uz Orli aerodromu, kas atradās kādu divdesmit kilometru attālumā. Iebraucām atsevišķā nodalījumā, kur bāzējās kara lidmašīnas. Lielā hallē mūs sagaidīja vīrs militārā formā. Viņš paziņoja, ka divvietīgais iznīcinātājs lidojumam ir gatavs. Vēl pēdējā brīdī profesors apvaicājās, ko es gribu redzēt. Norunājām, ka apmetīsim loku līdz Lamanšam un tad gar Biskajas līci nāksim atpakaļ. Uzģērbu speciālo tērpu un saņēmumu paskaidrojumus par to, kas man būtu jādara avārijas gadījumā, proti, kā rīkoties ar izpletņi, kuram lidmašīnā sēdēju virsū. Sarunas gaisā notika caur austiņām un mikrofonu. Dzirdamība bija teicama. Mana iepriekšējā lidošanas pieredze neko daudz šeit nedevis – līdz tam savā mūžā divas reizes biju vizināts ar hidroplānu virs Liepājas pludmales un jūras, taču tā ātrums bija vismaz divas reizes mazāks, līdzīgi var teikt par lidmašīnas manevrētspēju.

Strauji pacēlāmies gaisā un, apejot Parīzi, vīrs kuras lidot nebija atļauts, devāmies uz ziemeļiem. Pēc maza brīža profesors ar roku rādīja uz ļoti labi saskatāmo Lielbritānijas salu. Tad pagriezāmies uz rietumiem. Drīz lejā kā uz delnas bija Bretaņa. Pagriezīens uz dienvidiem, un apakšā – Biskajas līča piekraste, Nante. Tad griezāmies atpakaļ uz Parīzi. Profesors jautāja, vai nevēlos, lai izdara kādu triku. Zināms, dūša liela, atbildēju: *Jā*. Lidmašīna pikējot strauji samazināja augstumu, un šķita, ka tā uz sāniem jau triecas zemē. Apakšā ganāmpulka govīs metās katra uz savu pusi, bet tad iznīcinātājs atkal spēji uzgāja gaisā. Drīz vien likās, ka nu to triku būtu gana. Mikrofonā saucu: *Assez, monsieur le Professeur!* (*Diezgan, profesora kungs!* – franču val.) Kad bijām jau nosēdušies, apjautājos de Gai, kā viņam ir dotas tādas tiesības ierasties lidlaukā un brīvi lidot. Izrādījās, ka tas tiek darīts ar nolūku, lai profesors nezaudētu savu kara lidotāja praksi. Viss, ieskaitot dienesta automašīnu, kas mūs atveda uz lidlauku, šeit tika apmaksāts no valsts līdzekļiem.

Vairāk nekā miljons karavīru kapsēta

Reiz mūsu akadēmijas vadība noorganizēja vairāku dienu ekskursiju, kurā devāmies kopīgi ar armijas kājnieku akadēmijas klausītājiem. Tās mērķis bija apskatīt Pirmā pasaules kara cīņu vietas Verdenas pilsē-

tas apkaimē pie tā sauktās Mažino līnijas. 1916. gadā septiņos kauju mēnešos šeit krita ap 600 tūkstoši vācu, ap 400 tūkstoši franču un ap 25 tūkstoši amerikāņu karavīru. Lielākās kauju vietas apmeklējām hronoloģiskā kārtībā. Brīžiem gids, kas bija virsnieks un šo militāro operāciju dalībnieks, rādīja dabā, kur viņš pats tolaik cīnījies. Daudzviet šeit stāvēja brīdinoši uzraksti, ka nedrīkst noiet no ceļa, jo apkārtnes lauki vēl nav atminēti. Zemē tiešām vai ik uz soļa mētājās šķembas un lodes. Citviet uzraksti informēja, ka pirms kara te atradies ciems, zemnieku saimniecība vai pat pilsētiņa. Pēc lielajām kaujām dzīve šeit bija pamirusi – visam ļāva apaugt ar krūmiem un zāli. Apmeklējām arī lielo karavīru kapsētu. Viss tās laukums izskatījās kā viens vienīgs krustu mežs. Blakus tam lielas, garas mājas veidā bija uzcelts milzu pieminekļis. Tajā drīkstēja ieiēt tikai ar noautām kājām. Iekšpusē valdīja pilnīgs klusums. Uz sienām varēja izlasīt kritušo karavīru vārdus un viņu agrāko dzīvesvietu nosaukumus. Atsevišķi, bet turpat netālu bija arī pretinieku – vācu karavīru kapi. Uz turieni no Vācijas brauca kritušo tuvinieki, ekskursanti. Protams, Francijas varas iestādes to neliedza.

Pirmā nakšņošana mums bija paredzēta kāda pulka kazarmās, kur tikām sagaidīti ar bagātīgu mielastu. Kad sēdāmies pie galda, pamānīju tā vidū pulka standartu – tieši tādu kā Latvijas karogs. Drīz vien noskaidrojās, ka vienības komandieris ir agrākais Francijas militārais atašējs Latvijā pulkvedis Luijs Abrahams. Vēl atklājās, ka komandiera sieva ir latviete, manas vecākās māsas Elfrīdas draudzene no Limbažu meiteņu proģimnāzijas laikiem – Elza Līsmāne. Tādā veidā pulkvedis bija pieņēmis mūsu karogu par sava pulka standartu. Sarunā viņš labprāt atcerējās Latvijā nodienēto laiku. Kā tas bija ticis pie latviešu zeltenes, palika gan nenoskaidrots. 1999. gadā kādu dienu man piezvanīja no Francijas vēstniecības vīrs, vārdā Antons Mantons. Lauzītā latviešu valodā viņš lūdza iespēju atnākt ciemos. Viesis izrādījās Elzas Līsmānes mazmazdēls. Cik sapratu, pēc profesijas viņš bija vēsturnieks un īpaši interesējās par Latvijas nacionālo atmodu. Antons solīja atrakstīt un atsūtīt sava zinātniskā pētījuma kopiju. Diemžēl tas pagaidām izpalicis.

Atgriežoties pie toreizējās ekskursijas, jāpiemin, ka pieminekļu Verdenas kauju laukos ir ļoti daudz – gan atsevišķiem varoņiem, gan divīzijām, pulkiem un pat pasta balodim, kas bija sūtīts no vācu aplenkta Duamontas forta. Ekskursijas noslēgumā apmeklējām Verdenas kara muzeju, kas atrodas pašā pilsētas centrā. Lielā pārsteigumā atklāju, ka

stendā, kurā bija izlikti dažādu karojošo valstu ordeņi, atradās arī mū-su Lāčplēša Kara ordenis. Droši vien tas tur ir vēl šodien.

Piemiņas dievkalpojums zemūdenei *Prometa*

Pirms Otrā pasaules kara, kad vēl liela daļa Indoķīnas piederēja Francijai kā kolonijas, šī reģiona ūdeņos tika turēti diezgan lieli franču kara flotes spēki. Tajos ietilpa arī zemūdenes. Traģiski gadījās, ka viena no tolaik lielākajām un modernākajām zemūdenēm *Prometa* mācībās pie Vjetnamas krastiem lielā dziļumā pazuda. Uz tās borta bija ap 70–80 jūrnieku. Neseismīgie glābšanas darbi ilga kādas desmit dienas. Pēc tam *Prometa* tika pasludināta par bojā gājušu. Sēroja visa Francija. Arī mēs, ārzemnieki, akadēmijā saņēmām ielūgumus ierasties Parīzes Dievmātes katedrālē uz piemiņas ceremoniju. Varenais dievnams izrādījās par mazu, lai tajā varētu iekļūt visi, kas gribēja piedalīties šajā aizlūgumā. Īpaši rezervētas vietas bija bojāgājušo tuviniekiem, kuriem garīdznieki, protams, pievērsa sevišķu uzmanību. Katedrālē uz paaugstinājuma bija novietots kaut kas līdzīgs zemūdenes maketam. Dievkalpojums uz mani atstāja ļoti spēcīgu iespaidu.

Parāde pie Triumfa arkas

Pienāca 1939. gada 14. jūlijs. Katru gadu šajā datumā tiek atzīmēta 1789. gadā dibinātās Francijas Trešās republikas jubileja – valsts lielākie svētki. Šajā sakarā tā sauktajā Zvaigžņu laukumā* pie Triumfa arkas tiek rīkota karaspēka parāde, ko tradicionāli pieņem pats Valsts prezidents. Šķiet, nekas neliecināja, ka tā bija pēdējā parāde pirms Otrā pasaules kara un vairāk nekā četrus gadus ilgās Francijas okupācijas.

Interesanti, ka šajā Parīzes vietā tiešām kā zvaigznē sanāk kopā divpadsmit avēnijas (ielas). Galvenā no tām skaitās Elizejas lauki. Faktiski tā ir ļoti plata, divus kilometrus gara iela, kas vēsturiski ir iesaukta par laukiem. Akadēmijas klausītājiem bija ierādītas īpašas vietas, no

* Mūsdienās šis laukums ir pārdēvēts Šarla de Gola vārdā. – Red. pieb.

kurienes visu šo pasākumu varējām ļoti labi vērot. Iespaidīgi izskatījās, piemēram, Ārzemnieku leģions, kas uz svētkiem bija ieradies no Āfrikas. Pulka priekšā gāja bārdaini vīri ar cirvjiem uz pleca. Pirmā pasaules kara sabiedrotos – Lielbritāniju – pārstāvēja kāds skotu pulks raibos brunčos un lāčādas cepurēs. Viņiem līdzī bija kaza, kas divu karavīru pavadībā gāja pulkam un tā orķestrim pa priekšu. No Senegālas bija ieradies melno afrikāņu pulks, kas no skata vien iedvesa respektu. Ne velti saka: *Pie Verdenas tuvciņās senegālieši vāciešus vienmēr uzvarējuši.*

Mani personīgi vairāk interesēja tieši brīvprātīgo Ārzemnieku leģions. Noskaidroju, kur viņi apmetušies, un gāju meklēt, vai tur nav kāds latvietis. Zināju, ka Francijā no *Roņa* komandas demobilizējās seržants Liniņš, kam bija vēlēšanās iestāties šajā vienībā. Te jāatzīstas, ka arī mani *Roņa* būves laikā tirdīja doma, ka vajadzētu iet dienēt Ārzemnieku leģionā. Kļuvis par kadetu Krišjāņa Valdemāra jūrskolā, es, protams, šo ideju atmetu, un labi vien bija.

No parādē dalību ņēmušajiem leģiona vīriem par Liniņu neviens neko nezināja. Sastapu vienīgi divus citus latviešus, ko personīgi nepazinu. Ar veco draugu man tomēr izdevās satikties vēlāk Latvijā, kad kopā ar jūras virsnieku grupu biju ekskursijā Ķeguma spēkstacijas būvē. Liniņš šeit strādāja par celtnieku. Atceroties Ārzemnieku leģionu, viņš teica, ka norāvis tur kādus trīs četrus gadus. Esot Sahāras akmeņos pārējiem rādījis, kā vienam jāstiepj ložmetējs, ko paredzēts nest divatā. Galu galā Liniņš izlēmis, ka labāk tomēr dzīvot Latvijā, tāpēc arī atgriezies. Interesanti, ka par topošo Ķeguma spēkstaciju tolaik runāja, ka radīsies problēmas ar tik liela saražotās elektrības daudzuma izmantošanu. Tika pat apsvērta iespēja pie Ķeguma būvēt rūpnīcu, kur no māliem kausētu alumīniju.

Nēģeru sadusmošana un citi piedzīvojumi

Dzīvodams Parīzē, nedēļas nogalēs šad tad satikos ar sūtniecības darbiniekiem. Kopīgi staigājām pa krodziņiem, spriedām par politiku. Reiz nokļuvām restorānā, kur starp daudzajiem viesiem sēdēja kāda nēģeru kompānija, zināms, no franču Āfrikas kolonijām. Kaut arī bijām labi iemetuši, turējāmies pieklājīgi, bet te nez kāpēc man iešāvās prātā doma *melnos* pazobot. Paskatījies uz viņu pusi, pieliecos tā, it kā pucētu

kurpes, bet pēc tam ar to pašu roku *pucēju* vaigu... Nēģeri manu *joku* saprata, ļoti noskaitās, un jāatzīst, ka ar lielām grūtībām mēs tikām no restorāna ārā. Daudz netrūka, ka es būtu piekauts par šādu uzvedību. Nēģerus var viegli aizvainot, un viņi prot savu godu aizstāvēt.

Cits misēklis man gadījās, kad biju uzlūgts uz mājas viesībām sūtniecības sekretāra Igala kundzes dzimšanas vai vārda dienā. Ilgi domāju, ko lai nesu dāvanā. Kas atbilstu tam, kā šie svētki tiek svinēti Francijā? Beidzot tirgū nopirku milzīgu omāru, kas noteikti svēra vairāk par kilogramu, bet garumā ar izstieptām knaiblēm tam bija vai pusmetrs. Kad saimniecei pasniedzu dāvanu, visi klātesošie – īsti latvieši, pārsteigti par šādu *kukaini*, nezināja, kā ar to tikt galā. Mājās arī nebija tāda trauka, kur varētu omāru izvārīt. Nekas cits neatlika, kā doties uz veikalu meklēt ēdiena pagatavošanai piemērotu katlu. Vispār, Francijā dzīvodams, vēžveidīgos ēdu bieži.

Zināmu laiku veltīju arī muzejiem, izstādēm, kino un rēvijām. Nav iespējams aprakstīt visu vērtīgo, ko esmu tur guvis. Varu tik teikt, ka gleznu galeriju Luvrā apmeklēju vairākas reizes pēc kārtas, jo vienā dienā nav pat iespējams izstaigāt visas zāles, kur nu vēl apskatīt katru gleznu.

Vairāk pakavēšos atmiņās par rēvijām – izklaides veidu, kādu tolaik Latvijā vēl nepazina. Ieeja tajās bija samērā dārga, biļetes cenā tika ieskaitīts arī noteikts daudzums uzkožamo un dzērienu. Parasti ārdurvis šīm iestādēm ne ar ko sevišķu neizcēlās, taču, ejot tālāk, viss spīdēja un laistījās ļoti eleganti. Programmās uzstājās pazīstami mākslinieki, kā arī dāmas (*gerlas*), turklāt sevišķi skaistas un gandrīz plikas (tātad arī figūrai jābūt pirmklasīgai). Skatuve atradās nevis kā parasti – telpas galā, bet publikai pa vidu. Zāles sienas un pat griesti varēja atvērties, lai, piemēram, no *debesīm* nolaistos balons ar gondolu, kurā sēdēja vairākas *puķes*. Tās tad izkāpa no groza un sāka rādīt dažādas pozas – tiešām kā puķes vējainā laukā. Nekādas banalitātes un nepieklājīgas uzvedības.

Zināms, bez biļetes cenā iekļautās dzeramo devas šeit varēja dabūt visu, ko vien vēlies un ko maks ļauj. Bija arī tādas rēviju programmas, kuras varēja apmeklēt tikai pa pāriem. Viens vīrietis vai viena sieviete netika ielaisti.

Vēl piebilstot par Parīzes vēsturiskajām vietām, būtu jāpiemin Lielais Tiesu nams, kura pagrabstāvā atrodas tā sauktā *konsiežerī* (*Conciergerie*). Tiešā tulkojumā tā iznāk kā *sētnieku, durvju sargu saietu vieta*, taču patiesībā tas ir franču revolūcijas laika pagaidu cietums ar ļoti bēdīgu

slavu. 18. gadsimta 90. gados šeit pirms giljotinēšanas tika ieslodzītas daudzas izcilas personas. Varbūt to var kaut kādā mērā salīdzināt ar čekas pagrabiem Rīgā, Brīvības un Stabu ielas stūrī. Tagad *konsiežeri* ir iekārtots ļoti iespaidīgs muzejs un krodziņš, kura apmeklētāji sēž līdzās giljotīnai ar visiem tās koka klučiem un naža asmeni. Blakus šīm telpām atrodas celle, kurā caur restoto lodziņu redzama Francijas karalienes Marijas Antuanetes vaska figūra. Viņu kopā ar vīru – karali Ludvigu XVI revolucionārais tribunāls apsūdzēja sazvērestībā pret Francijas Republiku un telpā, kur nu atradās krodziņš, giljotinēja. Uzzinot šo faktu, pat citādi labais vīns, ko lika priekšā daiļas franču meitenes, vairs nešķīta garšīgs.

Parīze vēstures gaitā no nelielas 3. gadsimta tirgotāju apmetnes ir pārtapusi par desmit miljonu iedzīvotāju pilsētu. Turklāt jaunajos laikos tās augšana ir noritējusi sevišķi strauji. Tā jau 18. gadsimtā parādījās problēma – ko darīt ar kapsētām, kas savulaik tika ierīkotas pilsētas nomalē, bet nu, tai plešoties, sāka traucēt apbūvei. Tika rasts šāds risinājums: tālu aiz Parīzes toreizējām robežām atradās izstrādātas sāls raktuves ar lieliem pazemes eju un zāļu labirintiem, tā sauktās katakombas. Šeit sāka pārapbedīt mirušos no tām kapsētām, kuras nolēma likvidēt. Te gan jāpiebilst, ka 20. gadsimta sākumā Parīze jau bija izaugusi tik liela, ka arī agrāk tālās katakombas jau atradās pilsētas robežās. Kā apbedījumu problēma tiek risināta turpmāk, nezinu, taču fakts, ka manā studiju laikā uz šo 18. gadsimta pazemes kapsētu tika rīkotas tūristu ekskursijas, tāpēc to nolēmu apskatīt arī es. Tiešām iespaidīgi bija redzēt veco sāls raktuvju gaņģus, galerijas un celles, kurās regulārās grēdās bija sakrauti pārapbedīto cilvēku kauli. Vietām te strīpās stāvēja arī galvaskausi – ar un bez zobiem. Turklāt varēja pamanīt kādu tā laika ievērojamu personu pārapbedījumu. Lai novērstu galvaskausu, zobu vai kaulu zādzības (kādas diemžēl te atgadījās), viena gida pavadībā laida tikai desmit ekskursantus. Kad tie apmeklējumu beidza, katakombās varēja doties nākamā grupa. Reizē ar ieejas biļeti katrs saņēmām svecīti, ko aizdedzām vēl pirms nokāpšanas pazemē. Gids mums pastāstīja arī par kādu ļoti savādu koncertu, kas katakombās bija sarīkots apmēram pirms gada. Tajā uzstājušies mūziķi, kuri centušies atdarināt savus pārapbedītos kolēģus – izcilus agrāko laiku vijolniekus un pūtējus. Izpalikuši vienīgi pianisti, jo pazemē nav varēts nonest klavieres. Pasākums bijis slēgts – publikas tikai tik, cik katakombās var saiet, un tikai izmeklētas personas. No tiem, kam bijusi vara šo koncertu

aizliegt, nevienu, protams, nav lūguši, bet katakombu apkalpojošais personāls ticis uzpirkts. Nākamajā dienā, kad notikušais vairs netika slēpts, kapsētas administrācija uzpirktos kalpotājus atlaidusi no darba, taču ar to viņi bija rēķinājušies.

Vēl stāsts par franču slaveno liķieri benediktīnu. To oriģināli gatavoja Benediktiešu ordeņa klosteros. Tāds Lamanša piekrastē bija mazajā Fekānas pilsētiņā, kura atrodas starp Djepu un Havru. Klosterī izvietotajā fabrikā strādāja tikai mūki. Reiz kādā 1939. gada pavasara svētdienā nolēmu uz šo pusi doties ekskursijā. Fabrika, kā jau tas svētdienā pienākas, nedarbojās, taču bija atvērta apmeklētājiem. Pats klosteris pārsteidza ar īpašu tīrību un kārtību, kā arī ar mūku ļoti laipno attieksmi. Gids skaidroja, ka benediktīna pagatavošanai ir nepieciešama reti sastopama zālīte, kas aug uz Lamanša piekrastes klintīm. Ekskursiju beidzot, apmeklētājiem tika rādītas divas istabas, kur plauktos vairākās rindās stāvēja pudeles ar liķiera viltojumiem, kā arī mapes ar simtiem tiesu lietu, ko klosteris pret viltotājiem bija vinnējis. Turpat pie fabrikas atradās neliels veikaliņš. Tajā nopirku ar benediktīnu pildītas šokolādes konfektes un dažas pudeles. Viena no mazajām pudelītēm (150 gramu) man bija saglabājusies līdz 1988. gada jūnijam, kad pēc 44 atšķirtības gadiem tikos ar brāli Robertu, kurš ar savu sievu un dēla ģimeni ieradās Latvijā no trimdas zemes Zviedrijas. Dārgos ciemiņus pavadot, benediktīna pudelīte tika atkorķēta un pa mazam malciņam izdzerta. Garšoja lieliski. Diemžēl tā bija pēdējā reize, kad mēs ar brāli tikāmies. 1990. gadā uz Latviju atveda vairs tikai viņa pelnus, ko saskaņā ar Roberta vēlēšanos paglabājām Lēdurgas kapos.

Vēlreiz pārlūkoju iztukšoto benediktīna pudelīti. Stikls tās apakšdaļā bija iekausēts nelielā alumīnija trauciņā, uz kura redzams krusts un trīs burti *DOM*. Tā pati zīme atradās arī uz korķa. Šie burti latīniski nozīmē vārdus *Deo optimo maximo*, ko jātulko kā *No Dieva visaugstākā un labākā*. Es nezinu nevienu citu alkoholu, kuram būtu kāds uzraksts sakarā ar Dievu.

Toreiz ekskursijas gaitā iegriezos arī Havrā, kur apskatīju (protams, no ārienes) kuģu būvētavu, kur tapa *Spīdola*. Šajā pilsētā atradās arī Latvijas konsulāts. Te gan neviens latviski nerunāja, taču tā bija ļoti vajadzīga iestāde latviešu jūrniekiem, kuri samērā bieži iegāja Havras ostā. Konsulātā varēja apskatīt daudz krāšņi ilustrētu prospektu par Siguldu, Rīgas Jūrmalu, Baldoni un citām Latvijas dziednīcām un tūrisma objektiem.

1938. gada 18. novembris Parīzē

Pirms garajiem okupācijas gadiem šis 18. novembris bija priekšpēdējais. Šķiet, neviens tolaik nevarēja iedomāties, ka 1940. gada novembrī brīvas Latvijas vairs nebūs. Pieņemšanu sūtniecības zālē rīkoja pats sūtnis Grosvalds. Ieradās ielūgtās franču oficiālās personas, kurām bija kāds sakars ar sūtniecību, kā arī latvieši, kuri Parīzē mācījās, atradās komandējumos vai dzīvoja pastāvīgi (pēdējie bija apvienoti biedrībā). Šajā dienā Parīzes radio atvēlēja desmit minūtes mūsu sūtniecības pirmā sekretāra uzrunai. To mēs, visi pieņemšanā sanākušie, arī noklausījāmies. Tad zālē pie klavierēm sēdās no Latvijas iebraukušais pianists Hermanis Brauns. Viņš spēlēja himnu, ko lielākā daļa klātesošo dziedāja līdzī. Pēc kara Rīgā, satikušies ar Braunu (nezinu, kā viņš, būdams ebrejs, izglābās no vāciešiem), pārrunājām šo svētku atmiņas.

Kad svinīgais akts beidzās, sūtna kundze, pēc tautības beļģiete, lūdza visus pie galda. Vispirms runāja Grosvalds. No franču puses atbildēja pulkvedis Mjerī. Arī es, īsi uzstājoties, pateicos Francijas valdībai, kas man bija devusi iespēju mācīties Jūras Kara akadēmijā. Pēc oficiālās dienas sākās rotaļas un jautra pavakarēšana latviešu un franču garā. Šeit tuvāk iepazīnos ar mūsu mūziķiem. Starp viesiem bija arī diriģents Leonīds Vigners, kāds operdziedonis un arfiste, šķiet, no Latgales, jo runāja izloksnē.

Domājot par pozitīvā Latvijas tēla veidošanu pasaulē, atmiņā nāk arī Teodora Reitera kora koncerts, kas 1938. gada pašā nogalē vai 1939. gada sākumā notika vienā no lepnākajām Parīzes koncertzālēm. Līdzās tika rīkota arī lietišķās mākslas izstāde. Es šajā sakarā sūtniecībā saņēmu bezmaksas ielūgumus (gan uz koncertu, gan izstādi), ko savlaicīgi izdalīju pazīstamiem virsniekiem. Abi šie pasākumi notika ar lieliem panākumiem.

Kādā citā reizē mūsu sūtniecībā sastapu vīru, kurš bija atvedis no Latvijas kartupeļu paraugus. Frančiem, kuru laukos mudžēja kolorado vaboles, bija interese par mūsu kartupeļiem. Var teikt, ka Latvija gāja pasaulē.

Parīze, 1938. gada 18. novembra svinību pieņemšanā Latvijas
sūtniecībā kopā ar pulkvedi Mjeri un dāmām

Prakse Vidusjūrā uz zemūdenes *Redoutable*

1939. gada vasarā mācības akadēmijā turpinājās savā ritmā, kad piepeši no Rīgas pienāca ziņa, ka no 31. jūlija līdz 16. augustam man ir piešķirta prakse franču kara flotes manevros Vidusjūrā, turklāt speciāli uz zemūdenēm. Jutu, ka pārējos trīs ārzemniekus, studiju kolēģus, pārņēma zināma skaudība. Kāpēc viņi nesaņēma līdzīgu prakses piedāvājumu, nezinu. Vēl pirms izbraukšanas uz Tulonu ar pasniedzēju ieteikumu izvēlējos savu diplomdarba tematu (kā jau minēju, tas bija par vācu desanta izcelšanos Pirmā pasaules karā Igaunijas salās). Veicu arī zināmas iestrādes un, starp citu, Parīzes vislielākajā bibliotēkā uzgāju krievu militāros žurnālus, ko pirms manis neviens lasītājs nebija skatījis.

Paredzētajā dienā ar ātrvilcienu devos uz Tulonu. Nokļuvis tur, tūlīt stādijos priekšā kara ostas komandierim. Viņš mani norīkoja uz zemūdeņu divizionu (kurš sastāvēja no četrām zemūdenēm) flagmaņa *Redoutable*, kas tulkojumā nozīmē *Baigā*. Šis nosaukums bija mantots no buru karakuģa, kurš 1805. gadā piedalījās slavenajā Trafalgaras kaujā. Toreiz pēc sava komandiera pavēles *Redoutable* abordēja (ar nolūku ietiecās pretinieka kuģa sānos) britu flagmani *Gloria*. Sākās tuvciņa, kurā kāds franču matrozis, bretonietis, kas atradās masta zāliņā (kādus 10–15 metrus virs klāja) ar savu musketi nāvīgi ievainoja pašu britu admirāli Nelsonu.

Divizona iziešana jūrā bija paredzēta nākamajā dienā, tāpēc, pārņācis no kara ostas, nolēmu apstaigāt savas vecās vietas. Dabūju zināt, ka daudzi no kādreizējiem torpēdvirsnieku skolas kolēģiem ir aizkomandēti uz Indoķīnu. Viņu vidū bija Pjērs Kolēns – draugs, ar kuru reiz kopīgi vizinājāmies jahtā. Tomēr vienu otru paziņu šeit satiku. Vakarā aizgāju uz veco viesnīcu, kuras īpašnieks mani atcerējās. Jutos te kā mājās.

Nākamajā rītā, kā norunāts, devos uz kara ostu. *Redoutable* un reizē visa divizona komandieris mani saņēma ļoti laipni. Tūlīt tiku iepazīstināts ar zemūdeni. Komandā bija četri virsnieki, 59 matroži un instruktori. *Redoutable* tilpums – 1500 tonnu virs ūdens un 2000 tonnu zem ūdens (trīsreiz lielāka par *Roni*). Ātrums – 18 mezgli virs ūdens un 10 – zem ūdens. Bruņojumā vienpadsmit 550 milimetru torpēdu aparāti, viens 100 milimetru lielgabals, viens 37 milimetru zenitlielgabals. Mašīnu jauda – 6000 zirgspēku virs ūdens un 2000 – zem ūdens.

Jāpiebilst, ka, sākoties Otrajam pasaules karam, Francijas kara flotes sastāvā bija arī vislielākā zemūdene pasaulē – *Surcouf*. Tā pēc tilpuma aptuveni sešas reizes pārsniedza *Roni*, turklāt *Surcouf* bruņojumā bija arī hidroplāns, kas ir diezgan unikāli pat mūsdienās.

Manevros zemūdeņu divizionu uzdevums bija aizsargāt piekrasti no uzbrūkošā pretinieka un novērst desanta izsēdināšanu. Atsevišķas epizodes sīkāk nepārstāstīšu, taču katrā ziņā man kā Latvijas kara flotes virsniekam manevru uzdevums likās ļoti interesants. Šeit pirmo reizi piedzīvoju, ka zemūdenes iegremdētā stāvoklī (līdz 10 metru dziļumam) savā starpā varēja sazināties arī pa radio (*Spīdolai* un *Ronim* šādu iespēju vēl nebija). Ļoti iespaidīga izskatījās torpēdu nakts uzbrukuma improvizācija ar apgaismotām mācību torpēdām. Gaismas stars, kas kļuva redzams, *cigāram* tuvojoties ūdens virsmai, uzskatāmi parādīja, cik precīzi tiek šauts uz mērķi. No frančiem varēju mācīties pat to, kā jāšifrē radiogrammas. Viņi šeit izmantoja īpašu cilindrveida *skolnieku penāli*, pateicoties kuram lieta gāja ļoti ātri.

Manevru starplaikos *Redoutable* noenkurojās pie krasta klintīm, dažkārt pat Nicas piekrastē. Lūk, idille – zemūdene stāv, vēja un viļņu nav, laiks silts (ir taču jūlijs!). Mums apkārt sabrauc ūdensvelosipēdisti – var pat pasniegt roku, paamizēties ar daiļavām. Vienu otru reizi pat uznesu uz klāja saliekamo ķebli, lai varētu ērtāk vērot krastu un papļāpāt ar šo raibo publiku. Sarunās ar *Redoutable* jūrniekiem daudz stāstīju par Latviju, kara floti. Un bija ko teikt, turklāt mums taču bija franču zemūdenes un mīnu traleri. Matroži interesējās, kā Latvijā ir ar uzturu un jo īpaši – ar vīnu. Nu nācās skaidrot, ka latvieši vīnu pieskaita pie alkohola un, ja Latvijā jūrniekiem to dotu, tad kuģis droši vien jūrā neizietu. Franči uz to atsmēja, teikdami, ka ar viņiem notiktu tieši otrādi: ja vīnu uz kuģa nedotu, neviens jūrnieks uz tā nekāptu. Tas tiešām varētu būt tiesa. Pat mani, Francijā padzīvojušu vīru, reiz pārsteidza kādā Parīzes kafejnīcā novērots skats: jauna māte iestumj zālē ratiņus ar bērnu (tas ir viegli izdarāms, jo parasti šādām kafejnīcām pie ieejas nav sliekšņu), piesēžas pie galda, pusdieno, piedzer tradicionālo 3/4 litra vīnu, tad, paņēmusi klēpī zīdaiņi, turpat pabaro to no krūts... Matroži nu ņēmās skaidrot, ka no šāda piena bērns ātrāk augot. Var iedomāties franču kara flotes kreiseri vai līnijkuģi, uz kura ir vairāki simti vai pat tūkstoši cilvēku. Te konstruktoriem vajadzēja ieprojektēt milzīgas cisternas, lai vajadzības gadījumā komandai vīna pietiktu vairākiem mēnešiem.

Vēl tāda mazliet romantiska smeldze – manevri Vidusjūrā norisinājās turpat pie Korsikas salas, ko atkal redzēju pa gabalu, taču nekad dzīvē nesasniedzu.

Pienāca laiks, kad manas dienas uz *Redoutable* bija beigušās. Tika nolemts, ka mani izlaidīs krastā pie Nicas. Nu domāju, kā pateikties laipnajam divizona komandierim, virsniekiem, kuri no savām plašajām zināšanām patiešām bija daudz devuši. Zināms, vienu otru taktikas lietu Baltijas jūrā, salīdzinājumā ar Vidusjūru, vajadzēja koriģēt, taču neapšaubāmi šīs prakses ieguvums bija liels.

Nospriedu, ka vispirms jāraksta ziņojums admirālim Spādem par to, ka zemūdeņu divizona komandierim un tā palīgam ir piešķirami Triju Zvaigžņu ordeņi. Šim nolūkam precīzi pierakstīju viņu vārdus un amatus. Kad atgriezies Latvijā, admirālis un Armijas komandieris man šajā lietā neatteica, taču labo nodomu izjauca okupācija.